

T.C.
KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’NİN CARİ AÇIK SORUNUNUN DIŞ TİCARET
MEVZUATLARIYLA İLİŞKİSİ: KAYSERİ İLİ BAZINDA BİR
UYGULAMA

Tezi Hazırlayan
Cavidan Tuğçe KELEŞ

Danışman
Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Temmuz 2022
KAYSERİ

T.C.
KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’NİN CARİ AÇIK SORUNUNUN DIŞ TİCARET
MEVZUATLARIYLA İLİŞKİSİ: KAYSERİ İLİ BAZINDA BİR
UYGULAMA
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan
Cavidan Tuğçe KELEŞ

Danışman
Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU

Temmuz 2022
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu tezin kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar hiçbir aşamasında etik dışı davranışımın olmadığını, tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları kaynaklar listesine aldığımı, tez çalışması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

Cavidan Tuğçe KELEŞ

T.C.

KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Uluslararası Ticaret ve Lojistik

Program Adı : Uluslararası Ticaret ve Lojistik

Tez Başlığı : Türkiye'nin Cari Açık Sorunun Dış Ticaret Mevzuatlarıyla İlişkisi: Kayseri İli
Bazında Bir Uygulama

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam **130** sayfalık kısmına ilişkin 18/07/2022 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: **%16'** dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Önerisi Hazırlama, Tez Yazma ve Teslim Yönergesini inceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 20/07/2022

Danışman: Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU

Öğrenci: Cavidan Tuğçe KELEŞ

İmza

İmza

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

Türkiye'nin Cari Açık Sorunun Dış Ticaret Mevzuatlarıyla İlişkisi: Kayseri İli Bazında Bir Uygulama adlı Yüksek Lisans tezi, Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Cavidan Tuğçe KELEŞ

Danışman

Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU

Uluslararası Ticaret ve Lojistik ABD Başkanı

Prof. Dr. Tuncay ÇELİK

KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU danışmanlığında **Cavidan Tuğçe KELEŞ** tarafından hazırlanan “*Türkiye’nin Cari Açık Sorunun Dış Ticaret Mevzuatlarıyla İlişkisi: Kayseri İli Bazında Bir Uygulama*” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Uluslararası Ticaret ve Lojistik** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

18/07/2022

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU

Üye : Prof. Dr. Oğuzhan TÜRKER

Üye : Doç. Dr. Yılmaz DELİCE

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ...../...../..... tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Doç. Dr. Engin Cemal MENGÜÇ

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE’NİN CARİ AÇIK SORUNUNUN DIŞ TİCARET MEVZUATLARIYLA İLİŞKİSİ: KAYSERİ İLİ BAZINDA BİR UYGULAMA

Cavidan Tuğçe KELEŞ

Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2022

Danışman: Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU

ÖZET

Gelişmekte olan ülkelerin temel iktisadi sorunlarından biri, kronik cari açık ve bu açığın giderilmesinde uygulanacak politikanın seçimidir. Türkiye ekonomisinde 2001 yılında yaşadığı, tarihinin en büyük ekonomik krizlerden biri olarak nitelendirilen finansal krizden çıkmak amacıyla uygulamaya koyduğu ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş’ programıyla birlikte makroekonomik değişkenler çerçevesinde sağlıklı bir yapıya kavuşmuştur. Uygulanan politikalar sonucunda fiyat istikrarı sağlanmış, makroekonomik değişkenler bağlamında iyileşmeler gözlemlenmiştir. Fakat her ne kadar genel anlamda olumlu sonuçlar gözlemlense de, uygulanan politikalar ve mevzuatlar sonucunda reel kurun aşırı değerlendirilmesi beraberinde çeşitli sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu sorunlardan en önemlisi cari işlemler açığı olmuştur. Bu noktada cari işlemler açığının en büyük belirleyicisi olan dış ticaret açığına ilişkin dış ticaret mevzuatlarıyla ilgili sorunların tespit edilmesi için Kayseri ilinde faaliyet göstermekte olan mobilya, metal, inşaat yapı malzemeleri ve tekstil sektörlerinde anket çalışması yapılmıştır.

Bu çalışmada dış ticaret mevzuatları ve uygulanmakta olan politikalarla ilgili katılımcıların yanıtlarına göre ilk olarak frekans analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamındaki sektörlerin dış ticaret mevzuatlarıyla ilgili yaşamış oldukları sorunlar arasında anlamlı farklılık olup olmadığının anlaşılabilmesi analizi için ise Kruskal Wallis H yöntemi ve Mann-Whitney U testleri uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda sektörlerde mevzuatların dil ve anlatımı, uygulanan döviz uygulamaları, kota ve tarife uygulamalarında genel bir sorun yaşanmakta olduğu; ihracat teşvikleri, ülke mevzuatlarından kaynaklı sorunlarda, gümrük uygulamalarında ise sektörler arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Faktör Analizi, Kruskal Wallis H Yöntemi, Mann-Whitney U testi.

**THE RELATIONSHIP OF TURKEY'S CURRENT DEFICIT PROBLEM AND
FOREIGN TRADE LEGISLATION: AN APPLICATION BASED ON KAYSERİ
PROVINCE**

Cavidan Tugce KELES

Kayseri University Graduate Education Institute

Master Thesis, July 2022

Advisor: Prof. Dr. Hatice ERKEKOGLU

ABSTRACT

One of the main economic problems of developing countries is the chronic current account deficit and the choice of the policy to be applied to overcome this deficit. With the 'Transition to a Strong Economy' program, which was put into practice in order to get out of the financial crisis, which was described as the one of the biggest economic crisis in the history of the Turkish economy in 2001, it gained a healthy structure within the framework of macroeconomic variables. As a result of the implemented policies, price stability was achieved and improvements were observed in the context of macroeconomic variables. However, although positive results were observed in general, the overvaluation of the real exchange rate as a result of the implemented policies and regulations brought about various problems. The most important of these problems was the current account deficit. At this point, a survey was conducted in the furniture, metal, construction building materials and textile sectors operating in the Kayseri city in order to determine the problems related to foreign trade legislation regarding the foreign trade deficit, which is the biggest determinant of the current account deficit.

In this study, firstly, frequency analysis was carried out according to the answers of the participants about foreign trade legislation and the policies being implemented. Kruskal Wallis H method and Mann-Whitney U tests were applied in order to understand whether there is a significant difference between the problems experienced by the sectors within the scope of the research regarding foreign trade regulations. As a result of the analyzes made, it is stated that there is a general problem in the language and expression of the legislation, applied foreign exchange practices, quota and tariff practices in the sectors; It has been determined that there are significant differences between sectors in export incentives, problems arising from country legislation, and customs practices..

Keywords: Foreign Trade, Factor Analysis, Kruskal Wallis H Method, Mann-Whitney U Test

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE’NİN CARİ AÇIK SORUNUNUN DIŞ TİCARET MEVZUATLARIYLA İLİŞKİSİ: KAYSERİ İLİ BAZINDA BİR UYGULAMA

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ İNTEHAL RAPORU TESLİM FORMU	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI.....	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖDEMELER BİLANÇOSU VE CARİ İŞLEMLER HESABI

1.1. Ödemeler Bilançosunun Tanımı ve Önemi	3
1.2. Ödemeler Bilançosunun Özellikleri.....	4
1.3. Ödemeler Bilançosu Ana Hesap Grupları	5
1.3.1. Cari İşlemler Hesabı	6
1.3.1.1. Dış Ticaret Dengesi (Mal Ticareti)	7
1.3.1.2. Hizmetler Dengesi.....	10
1.3.1.3. Gelir Dengesi (Yatırım Gelirleri Hesabı).....	11
1.3.1.4. Cari Transferler (Karşılıksız/Tek Yanlı Transferler).....	13
1.3.2. Sermaye ve Finans Hesapları	14
1.3.2.1. Sermaye Hesabı.....	15
1.3.2.2. Finans Hesapları	16
1.3.2.2.1. Doğrudan Yatırımlar	17
1.3.2.2.2. Portföy Yatırımları.....	17
1.3.2.2.3. Diğer Yatırımlar.....	18

1.3.2.2.4. Rezerv Varlıklar.....	18
1.3.3. Net Hata ve Noksan Hesabı	18

İKİNCİ BÖLÜM

CARİ İŞLEMLER DENGESİ AÇIĞININ NEDENLERİ

2.1. Cari İşlemler Dengesinin Tanımı ve Niteliği.....	21
2.2. Cari İşlemler Açığının Nedenleri	22
2.2.1. Uygulanan Maliye Politikaları ve Dış Ticaret Açığı.....	23
2.2.2. Tasarrufların Yetersizliği ve Tasarrufun Belirleyicileri.....	25
2.2.3. Yatırımlar, Yatırım Talebinde Kaymalar ve Tasarruf-Yatırım Açığı	29
2.2.4. Faiz Oranı.....	30
2.2.5. Ekonomik Büyüme	32
2.2.6. Döviz Kuru ve Dış Ticaret Hadleri.....	34
2.2.7. Enerjide Dışa Bağımlılık.....	37
2.2.8. Bütçe Açığı.....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ VE İLGİLİ MEVZUATLARI

3.1. İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisi	43
3.1.1. İthal İkameci Sanayileşme Stratejisinin Amaçları.....	44
3.1.2. İthal İkamesinin Aşamaları.....	45
3.1.2.1. Birinci Aşama (Kolay Aşama).....	46
3.1.2.2. İkinci Aşama (Karmaşık Aşama).....	46
3.1.3. İthal İkamesi Araçları.....	47
3.1.3.1. İthal Yasakları (Kotalar).....	48
3.1.3.1.1. İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi	51
3.1.3.1.2. Gözetim ve Korunma Önlemleri	54
3.1.3.1.3. Kota ve Tarife Kontenjanı ve İdaresi.....	55
3.1.3.1.4. Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması.....	57
3.1.3.2. Gümrük Mevzuatı.....	61
3.1.3.3. Kambiyo Mevzuatı	62
3.1.3.4. Sübvansiyonlar	62

3.1.4. İthal İkamesine Dayalı Sanayi Stratejisine Yöneliş Nedenleri.....	64
3.1.5. İthal İkamesinin Yol Açtığı Sorunlar	65
3.2. Dışa (İhracata) Yönelik Sanayileşme Stratejileri.....	66
3.2.1. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin Araçları	67
3.2.1.1. Döviz Kuru Politikası ve Devalüasyon.....	67
3.2.1.2. İhracatta Vergi İadesi	68
3.2.1.3. İhracat Kredileri ve Faiz İndirimi.....	69
3.2.2. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisine Yöneliş Nedenleri	69
3.2.3. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin Yol Açtığı Sorunlar	70
3.3. Karma Strateji	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ İÇERİSİNDE CARİ AÇIĞIN POLİTİKA VE MEVZUAT İLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ

4.1. Literatür Taraması	73
4.2. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi	76
4.3. Araştırmanın Sınırları	77
4.4. Araştırmanın Örneklemi	77
4.5. Veri Toplama Yöntemi.....	78
4.6. Verilerin Analiz Yöntemi.....	78
4.7. Araştırmanın Bulguları ve Sektörler Bazında Değerlendirmesi	79
4.7.1. Mobilya Sektörü	80
4.7.2. Metal Sektörü	89
4.7.3. İnşaat Yapı Malzemeleri.....	100
4.7.4. Tekstil Sektörü	109
4.8. İstatistiksel Analiz.....	121
4.8.1. Faktör Analizi	121
4.8.2. ANOVA Testi	125
4.8.3. Kruskal-Wallis H Yöntemi	126
4.8.4. Mann-Whitney U Testi.....	129
SONUÇ VE ÖNERİLER	131
KAYNAKÇA.....	136
ÖZGEÇMİŞ.....	143

KISALTMALAR LİSTESİ

GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IMF	: Uluslararası Para Fonu
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı.....	9
Tablo 1.2. Cari İşlemler Hesabında Birincil Gelirlerin Oranı Gösterimi	13
Tablo 3.1. Tarife kontenjanı dağıtımı	56
Tablo 4.1. Araştırmanın Örneklem Sayıları.....	77
Tablo 4.2. Güvenirlilik İstatistiği	79
Tablo 4.3. Mobilya Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri	80
Tablo 4.4. Mobilya Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi	83
Tablo 4.5. Metal Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri ..	90
Tablo 4.6. Metal Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi	93
Tablo 4.7. İnşaat Yapı Malzemeleri Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri	100
Tablo 4.8. İnşaat Yapı Malzemeleri Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi	103
Tablo 4.9. Tekstil Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri	110
Tablo 4.10. Tekstil Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi.....	113
Tablo 4.11. KMO ve Bartlett Testi	122
Tablo 4.12. Açıklanan Toplam Varyans.....	122
Tablo 4.13. Döndürülmüş Bileşen Matrisi.....	123
Tablo 4.14. Faktörlerin İsimlendirilmesi	124
Tablo 4.15. Normallik Testi	126
Tablo 4.16. Varyansların Homojenlik Testi	126
Tablo 4.17. Kruskal–Wallis H Yöntemi Oranları.....	127
Tablo 4.18. Faktörlerin Test İstatistiği.....	128
Tablo 4.19. Mann-Whitney U Testi İstatistiği	129

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Cari İşlemler Hesabı.....	7
Şekil 1.2. Sermaye ve Finans Hesabı	15
Şekil 1.3. Cari İşlemler Hesabı ve Sermaye Hareketlerinin Varlıklara Etkisi	20
Şekil 2.1. Türkiye’de Özel ve Kamu Tasarruf Oranları.....	28
Şekil 2.2. Tasarruf-Yatırım Dengesi	29
Şekil 2.3. Cari Açık ve Büyüme İlişkisi (1998-2020)	34
Şekil 2.4. Dış Ticaret Hadlerindeki Değişimlerin Dış Ticaret Dengesi Üzerine Etkisi..	35
Şekil 2.5. Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Reel Döviz Kuru Arasındaki İlişki	37
Şekil 2.6. Enerji İthalatı, Enerji Dışı İthalat ve Dış Ticaret Dengesi.....	39
Şekil 2.7. Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Petrol Fiyatları Arasındaki İlişki	40
Şekil 2.8. Bütçe Açıkları için Geleneksel Model ve Ricardocu Modeli.....	42
Şekil 3.1. İthalat Kotalarının Ekonomik Etkileri.....	50

GİRİŞ

Bir ekonominin diğer ülkelerle ekonomik ilişkilerini ve dış dengesini gösteren en sağlıklı gösterge; ödemeler dengesi ve onun ana hesap gruplarından olan cari işlemler hesabıdır. Cari işlemler hesabı açıklıkları ise küresel finansal istikrarı tehdit etmesi nedeniyle, son yıllarda politikacıların, ekonomistlerin ve kamuoyunun en çok tartıştığı konuların başında gelmektedir. Özellikle 1980’li yıllardan sonra dünya ekonomisinde mal ve hizmet ticaretine yönelik serbestleşmeye ilave olarak başlayan finansal serbestleşme olgusu her geçen gün hızlı bir ilerleme kaydetmesi ile birlikte cari açık veren ülke sayısının artmaktadır.

Günümüzde cari açık problemi sadece gelişmekte olan ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerin de temel sorunlarından biri halindedir. 2008 yılında ABD’de başlayan ve dünya ekonomisini etkisi altına alan küresel kriz süreci, pek çok ekonomik değişkenin olduğu gibi cari işlemler açığı değişkeninin de iyi bir şekilde analiz edilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Türkiye’de cari işlemler açığı (cari açık) sorununun miladı ise “ihracata dayalı sanayileşme politikalarının uygulanmaya başladığı 1980 yılına dayandırılrsa da, özellikle 2000’li yıllardan itibaren ekonomimizin en önemli sorunu olmuş ve “kırılgan noktası” olarak nitelendirilmiştir. 1990’lı yıllarda cari açığın GSYİH’ya oranı %1’ler seviyesinde iken, 2004 yılından itibaren 2009 yılı hariç 2017 yılı da dahil olmak üzere %5’lerin üzerinde seyretmiştir. Genel olarak bir ülkedeki cari işlemler açığının büyüklüğü, ileride meydana gelebilecek bir döviz kuru krizinin öncü göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle cari işlemler, üzerinde dikkatle durulması ve sebepleri iyi tespit edilmesi gereken bir parametredir.

Bu çalışmada cari açık sorunun en önemli belirleyicilerinden birisi olan dış ticaret açığı sorununu çözmek amaçlı dış ticaret mevzuatları ve uygulanmakta olan politikadaki sorunların bulunması ve analiz edilmesi amaçlanmıştır. Kayseri Organize Sanayi Bölgesi’nde yapılan bu anket çalışması 2022 yılının Şubat ayını kapsamaktadır. Bu çalışma, Türkiye’nin cari açık sorununun dış ticaret mevzuatlarıyla da ilişkili olabileceği

ve ayrıca sorun yaşanan mevzuatlardaki aksaklıkların Kayseri mikro örneğine inilerek tespit edilebilmesini hedeflemesi bakımından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır ve diğer çalışmalardan farkından dolayı önem arz etmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde literatüre katkı yapması beklenmektedir. Kayseri ili örneği olarak araştırmaya dâhil olan mobilya, metal, inşaat yapı malzemeleri ve tekstil sektörleri içerisinde dış ticaret mevzuatları ve uygulanan politikalar ile ilgili sorunlarda anlamlı farklılık olup olmadığı, sektörlerin hangi konularda ortak sorunlara hangi konularda ortak olmayan sorunlara sahip olduklarına dair SPSS 24.0 programıyla Kruskal-Wallis H Yöntemi, Mann-Whitney U Testi ve frekans analizi yapılmıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde ödemeler bilançosu ve cari işlemler hesabı teorik olarak ele alınıp ödemeler bilançosu ana hesap grupları açıklanmıştır. İkinci bölümde, cari işlemler dengesindeki açıklığın belirleyicilerinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye’de cari işlemler açığına yönelik uygulanan ekonomi politikaları ve dış ticaret mevzuatları incelenmiştir. Son bölümde ise, Kayseri Organize Sanayi Bölgesi’nde faaliyetlerine devam etmekte olan mobilya, metal, tekstil ve inşaat yapı malzemeleri sektörlerindeki dış ticaret mevzuatları ve uygulanan politikalar ile ilgili sorunları ayrıca katılımcıların demografik özellikleri analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖDEMELER BİLANÇOSU VE CARİ İŞLEMLER HESABI

Ödemeler bilançosu, herhangi bir ülkede ikamet etmekte olan kişilerin, belirli bir dönem içerisinde diğer ülkelerde yerleşik olan kişilerle yaptıkları tüm iktisadi işlemlerin sonucunu gösteren tablodur. Bu tablo içerisinde mal ve hizmet ticaretine ilişkin finansal işlemler yer almaktadır. Mal hareketleri; ihracat ve ithalat dengesiyle ilgiliyken, finansal işlemler; ilgili ülke ve diğer ülkeler arasındaki sermaye hareketlerinin yön ve şekliyle ilgilidir. Bu bölümde ödemeler bilançosunda yer alan dört alt başlık olan cari işlemler hesabı, finans hesabı, net hata ve noksan, resmi rezerv hareketleri açıklanmaktadır.

1.1. Ödemeler Bilançosunun Tanımı ve Önemi

Ödemeler bilançosu, belli bir dönem içerisinde bir ülkenin yerleşikleriyle diğer ülkenin yerleşikleri arasındaki ekonomik işlemlerini sistematik olarak kayıt altında tutan istatistiki raporlardır (Öztürk, 2013, s. 4). Tanımda yer alan bir ülkenin yerleşikleri kavramıyla o ülkenin ekonomisinde bir yıldan fazla süreyle devamlı olarak ikamet eden ve faaliyet gösteren merkezi hükümet, bankalar, gerçek ve tüzel kurum/ kuruluşlar ifade edilmektedir (Doğan, 2014, s. 5).

Ekonomik işlemler içerisinde; mal, hizmet ve gelire ilgili işlemler, finansal varlık ve yükümlülüklerle ilgili işlemler, bir ülkedeki yerleşiklerden diğer ülkedeki yerleşiklere aktarılan karşılıksız finansal kaynak transferleri vardır (Doğan, 2014, s. 6). Ayrıca ekonomik işlemler piyasa fiyatlarına göre değerlendirilmektedir. Piyasa fiyatları ise alıcı ve satıcının ödemeyi kabul ettiği fiyattır (Karagöl, 2016, s. 3).

Ödemeler bilançosu tüm ülkeler açısından önem arz eder. Ödemeler bilançosu her ülke için yurtdışındaki yerleşiklerle olan ekonomik ilişkilerin analiz edilmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Bir ülkenin ödemeler bilançosundaki denge o ülkenin parasının değer kaybetmesi veya değer kazanması anlamında önemli ipuçları verir. Eğer bir ülkenin ihracatı yaptığı ithalattan daha fazla ise bu durumda o ülkenin parası diğer

yabancı ülkelerin parasına karşı daha baskın hale gelebilir. Tersî durumda ise ithalatının fazla olmasında o ülkenin parası yabancı ülkelerin parasına karşı değer kaybetme riskiyle karşı karşıya kalır. Ödemeler bilançosundaki denge ayrıca o ülkenin uluslararası rekabet gücü, ticaret gücündeki bozulmalar veya iyileşmeleri de yansıtmaktadır (Yiğit, 2018, s. 6).

Bunlara ek olarak ödemeler bilançosu ülkenin ulusal ekonomik gücüyle ilgili bilgiler vermektedir. Örneğin; ülkenin milli geliri, enflasyon oranları, döviz kurları, kalkınma hızı, gelir dağılımları, ücret artışları vb. gibi değişkenlerle sürekli etkileşim içerisinde bulunmaktadır (Yiğit, 2018, s. 7). Hükümetler ödemeler bilançosuna bakarak hem ulusal hem de uluslararası ekonomik güçlerini görebilmektedir. Ayrıca ödemeler bilançosu uygulanan ekonomik ve mali politikaların etkililiği hakkında yardımcı olabilmektedir.

Ödemeler bilançosunu tüm yerli ve yabancı hükümetler, finansal kuruluşlar yatırımcılar tarafından sıkı takip edilmekte ve karar alıcılar açısından önemli hale gelmektedir.

1.2.Ödemeler Bilançosunun Özellikleri

Ödemeler bilançosu sistematik olarak kayıt altına alınan bir istatistiksel rapordur. Bu istatistiki raporun daha iyi anlaşılabilmesi için özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir.

➤ Belirli Bir Süre

Ödemeler bilançosu kayıtları genellikle bir yıllık süreyle tutulur. Ancak daha kısa süreler için mevsimlik olarak tutan ülkelerde vardır.

Ödemeler bilançosunun belirli dönem içerisinde gerçekleşmesi ödemeler bilançosunun stok değil, akım değişken olduğunu göstermektedir. Örneğin; ödemeler bilançosu ülkenin birikmiş dış borç ve varlıklarının tutarını göstermez kayıt tutulan yıl içerisinde borç ve varlıklarını gösterir (Seyidoğlu, 2017, s. 350)

➤ Ekonomik İşlem ve Ülkede Yerleşik Olma

Uluslararası ekonomik işlemler bir ülke ile diğer yabancı ülke arasındaki mal, hizmet ve faktör akımlarını konu almaktadır. Faktör akımları da emek, sermaye ve teknoloji unsurlarını kapsamaktadır. Genel olarak iki ülke arasında mal ve hizmet akımları daha çok gerçekleşmektedir. Fakat küreselleşme ile birlikte uluslararası sermaye akımları ticaret akımlarından daha fazla önem taşımaya başlamıştır (Seyidoğlu, 2017, s. 351).

Uluslararası ekonomik işlemler genelde parasal ödeme sonucunda gerçekleşmektedir.

İlke olarak mal ve hizmet ihraç eden ÷lkeye döviz girişı olurken tersi durumda ithal edilmesinde döviz çıkışı olmaktadır. Fakat buradan her ekonomik ilişkinin ödeme karşılığı olacağını çıkarmak doğru olmamaktadır. Örneğın; açlık veya deprem dolasıyla yabancı ÷lkelere yapılan gıda yardımları, takas yöntemiyle gerçekleşen ticaretler karşılığında bir ödeme yapılmamaktadır (Seyidoğlu, 2003, s. 257).

Ödemeler bilançosunda ÷lkede yerleşik olma durumundan o ÷lkede devamlı olarak ikamet etmek ve faaliyet göstermek kastedilmektedir. Bir ÷lke içerisinde faaliyet gösteren tüm yerli ve yabancı işletmeler, finans kuruluşlar, merkezi ve mahalli hükümetler vb. yerleşik olma özelliğini taşımaktadır. Yerleşik olmanın yurttaşlıkla alakası yoktur. Burada ölçü o ÷lkenin vatandaşı olmasıyla değil o ÷lkede sürekli yaşaması veya işlerini yürütmesidir. Ancak bir ÷lkenin diğer ÷lkelerdeki temsilcileri görev yaptığı ÷lkenin değil, temsilciliğini yaptığı ÷lkenin yerleşiki olarak kabul görür (Ekşi, 2010, s. 5).

➤ Alacaklı ve Borçlu İşlemler

Bir ÷lkenin yaptığı tüm ekonomik işlemler ödemeler bilançosuna kaydedilir. Her işlem dış dünyaya karşı ya alacak ya da borç doğurur (Seyidoğlu, 2017, s. 352). Örneğın; Mal ve hizmet ihracı ÷lke için alacak hakkını doğururken mal ve hizmet ithalatı borçlu hale getirir.

➤ Uluslararası İşlemlerin Çift Taraflılık Özelliği

Uluslararası işlemlerinde çoğunda çift taraflılık durumu vardır. Ödemeler bilançosu da çift kayıtlı muhasebe sistemine göre kayıt altına alınmaktadır. Çift kayıtlı muhasebe sistemine göre ekonomik işlemlerde bir taraf alacaklı iken diğer taraf borçlu şeklinde kayıt altına alınması gerekmektedir. Çift kayıtlı muhasebe sisteminde aktif kısım (alacaklı) ve pasif kısım (borçlu) birbirine eşit çıkmalıdır (Yiğit, 2018, s. 5).

1.3.Ödemeler Bilançosu Ana Hesap Grupları

Ödemeler bilançosunun daha iyi anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi için ÷lkenin yerleşikleriyle dış ÷lke yerleşikleri arasındaki ekonomik işlemler ortak özelliklerine gruplandırılarak incelenmektedir. Bu gruplar; cari işlemler hesabı, sermaye ve finans hesapları ve net hata ve noksan hesabıdır.

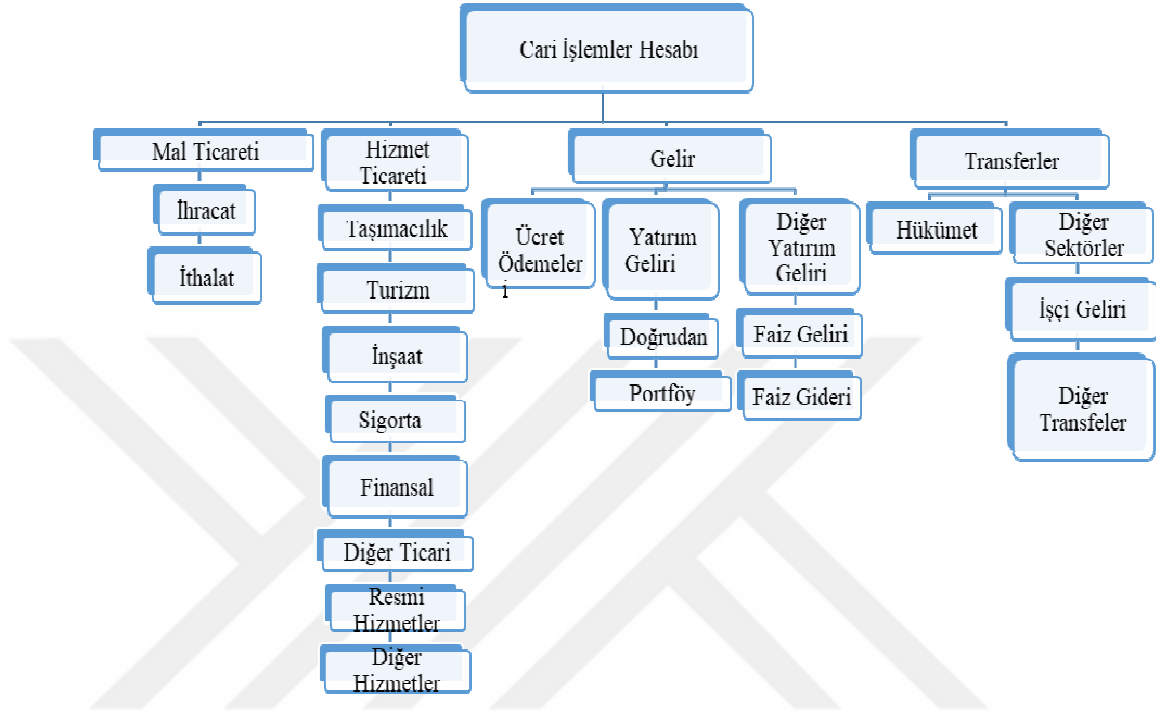
Cari işlemler hesabında mal ticareti, hizmetler dengesi, gelir dengesi ve cari transferler kalemleri; sermaye ve finans hesabında uluslararası finansal ve reel varlık alım-satımları yer almaktadır. Net hata ve noksan hesabında ödemeler bilançosundaki dengesizlikleri gidermek ve denkliği sağlamak için açılan hesaptır (Karagöl, 2016, s. 15).

1.3.1.Cari İşlemler Hesabı

Cari işlemler hesabı, bir ülkenin diğer ülkelere yapmış olduğu malların ve hizmetlerin transferleri ile yapılan karşılıksız transferleri içermektedir (Koç, 2017, s. 78). Ülkenin bir cari yılda ihraç ve ithal ettiği tüm mal ve hizmetler bu hesaba kaydedilmektedir.

Cari işlemler hesabı bir ülke ekonomisinin genel gidişatı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bunun bağlantılı sebebi ise ülkede üretildikten sonra satılan mal ve hizmetlerin ülkenin milli hasılasının bir parçası olmasından kaynaklanmaktadır (Özdemir, 2010, s. 81). Ülkede üretilen ve satılan mallar (döviz kazandırıcı işlemler) milli geliri arttırırken ülke dışından alınan mallar (döviz kaybettirici işlemler) milli geliri azaltmaktadır. Cari işlemler hesabı dört alt başlığa ayrılmaktadır. İlgili alt başlıklar aşağıdaki Şekil 1.1’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Şekil 1.1. Cari İşlemler Hesabı

Kaynak: TCMB(2015)

Şekil 1.1 cari işlemler hesabının dört ana alt başlıktan oluştuğunu göstermektedir. Bu ana alt başlıklar mal ticareti, hizmet ticareti, gelir ve cari transferlerdir. Mal ticareti; ihracat ve ithalat, hizmet ticareti; taşımacılık, turizm, inşaat, sigorta, finansal, diğer ticari, resmi hizmetler, diğer hizmetler, gelir; ücret ödemeleri, yatırım geliri ve diğer yatırım gelirinden oluşmaktadır. Yatırım geliri içerisinde doğrudan yatırım geliri ve portföy yer alırken diğer yatırım geliri başlığı altında faiz geliri ve faiz gideri yer almaktadır. Cari işlemler ana alt başlığı ise hükümet ve diğer sektörler alt başlıklarından oluşmaktadır. Diğer sektörler içerisinde de işçi geliri ve diğer transferleri görebilmek mümkündür.

1.3.1.1.Dış Ticaret Dengesi (Mal Ticareti)

Ödemeler bilançosu içerisinde en büyük yere sahip olan dış ticaret kavramı aynı zamanda mal ticareti ve görünür ticaret kavramları olarak da kullanılmaktadır (Aydın, 2019, s. 10). Mal ticareti bir ülkenin somut olarak reel ekonomik göstergesi olarak

değerlendirilmektedir. Zira üretim, istihdam, teknoloji, verimlilik ve uluslararası rekabet gücü bu göstergeler içerisinde gösterilebilir. İki başlık altında incelenen mal ticareti; mal ihracatı ve mal ithalatıdır. Mal ihracatı, bir ülkenin diğer ülkeye sattığı mallar olup ülkeye döviz kazandırmaktadır. Mal ithalatı ise; bir ülkenin diğer ülkelerden satın aldığı mallar olup ülkeye döviz kaybettirmektedir (Seyidoğlu, 2017, s. 355). Mal ihracatı ve ithalatı Uluslararası Para Fonu'na göre F.O.B. (Gemi Bordasında Teslim) olarak hesaplanmaktadır. Türkiye'de ise bu kalem C.I.F. (Mal bedeli, Navlun ve Sigorta) olarak işleme alınmaktadır (Özdemir, 2010, s. 75).

Dünyada kendi kendine yetebilen hiçbir ülke yoktur. Bu yüzden ülkeler ya üretmediklerini ya da yüksek maliyetlere ürettiği malları ithal etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durum sonucunda ortaya çıkan bir ülkedeki toplam mal ithalatı ve toplam mal ihracatı arasındaki dengeye dış ticaret dengesi/bilançosu denilmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, dış ticaret bilançosu ve ödemeler bilançosu birbirinden farklı anlama gelmektedir. Ödemeler bilançosu ülkenin tüm uluslararası gelir ve giderlerini kapsarken dış ticaret bilançosu sadece ihracat ve ithalatı kapsamaktadır (Seyidoğlu, 2017, s. 356).

Ödemeler bilançosunda mal ihracatı döviz girişi olarak aktif (+) alacaklı tarafına, mal ithalatı ise döviz çıkışı olarak pasif (-) borçlu tarafına kaydedilir. Eğer mal ihracatı (döviz girişi), mal ithalatından (döviz çıkışı) fazla ise dış ticaret fazlası meydana gelmektedir. Mal ithalatı, mal ihracatından fazla çıktığında ise dış ticaret açığı ortaya çıkar. Cari açık sorununa sebep olan kalemlerin içerisinde de dış ticaret açığı önemli bir rol oynar.

Ödemeler dengesi tablosundaki dış ticaret dengesini özetlersek;

Toplam Mal İhracatı = İhracat F.O.B. + Serbest Bölgeler + Bavul Ticareti + Net Transit Ticaret Geliri-İşlem Gören Mallar

Toplam Mal İthalatı = İthalat C.I.F. + Serbest Bölgeler + Limanlarda Sağlanan Yakıt ve Kumanya Bedelleri - Navlun ve Sigorta - İşlem Gören Mallar

Tablo 1.1. Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı

	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer (Milyar Dolar)	Değişim	Değer (Milyar Dolar)	Değişim	Değer (Milyar Dolar)	Değişim
Yıllar		(%)		(%)		(%)
2013	161 480 915		260 822 803		-99 341 888	61,9
2014	166 504 862	3,1	251 142 429	-3,7	-84 637 567	66,3
2015	150 982 114	-9,3	213 619 211	-14,9	-62 637 098	70,7
2016	149 246 999	-1,1	202 189 242	-5,4	-52 942 243	73,8
2017	164 494 619	10,2	238 715 128	18,1	-74 220 509	68,9
2018	177 168 756	7,7	231 152 483	-3,2	-53 983 726	76,6
2019	180 832 722	2,1	210 345 203	-9,0	-29 512 481	86,0
2020	169 637 755	-6,2	219 516 807	4,4	-49 879 052	77,3
2021 (r)	225 217 776	32,8	271 425 540	23,6	-46 207 764	83,0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (2022)

Tablo 1.1'de Türkiye İstatistik Kurumu 2013-2021 yılları arasında dış ticarete ait ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi, ihracatın ithalatı karşılama oranına ait değer ve değişim bilgileri yer almaktadır. Tablodan anlaşıldığı üzere değer olarak en çok ihracat 2021 yılında yapılırken ithalat ise yine 2021 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye'nin dış ticaret dengesi verilerine bakıldığında ise dış ticaret açığı açısından -29,512,481 milyar dolar ile en az açık verilen yıl 2019 yılı olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranının da ise en iyi oranı %86 ile yine 2019 yılında elde edilmiştir.

1.3.1.2.Hizmetler Dengesi

Bir ülkenin hizmet ihracatından ve ithalatından oluşan ödeme akımlarının kayıt altına alındığı cari işlemler hesabı kalemidir. Ayrıca hizmet ticareti görülür, fiziki bir niteliği olmadığı için görünmez ticaret (invisible trade) de denilmektedir (Karagöl, 2016, s. 8).

Bu kalemde; bir ülkenin yabancı ülkelerle yapmış olduğu nakliye, işlem görmüş mallar, tamir ve bakım, bankacılık ve sigortacılık, bilgi ve bilgisayar hizmetleri, finansal hizmetler, fikri ve mülkiyet hakları kullanım ücretleri, turizm, uluslararası taşımacılık, kişisel-kültürel-eğlence hizmetleri, uluslararası inşaat malzemeleri, resmi hizmet gibi diğer hizmet ihracatı ve ithalatının gelir ve giderleri yer almaktadır.

a) *Turizm*

Yabancı turistlerin ülkede yaptıkları gezi, konaklama, yiyecek, müze ziyaretleri, hediyelik eşya alımı gibi harcamaları ülkeye döviz girişi sağladığından hizmetler ticareti içerisinde aktif kısımda yer alır. Ülke yerleşiklerinin yurtdışında gezi, konaklama gibi harcamaları da döviz çıkışına sebep olduğundan hizmet ticareti hesabında borçlu işlemi olarak kaydedilir (Seyidoğlu, 2017). Turizm, hizmetler hesabından en önemli gelir kaynağıdır. Bu alan ülkede istihdam sağlayıp ülkelere döviz kazandırarak ülkenin gelirler kalemini arttırmaktadır. Ülkeye giren turizm gelirlerinin giderlerden daha fazla olması da cari açığın azalmasına katkı sağlamaktadır (Öztürk, 2013, s. 10). Bu sebeple günümüzde ülkeler, içinde bulundukları ekonomik darboğazların aşılması için turizm faaliyetlerini ön plana çıkartmaktadırlar.

2004 yılı Ocak ayından itibaren Türkiye dışındaki ülkelere ikamet eden Türk vatandaşlarının da Türkiye’de bulundukları süre boyunca yaptıkları harcamalar turizm gelirleri kalemine kaydedilmeye başlanmıştır.

b) *Uluslararası Taşımacılık*

Taşımacılık hizmeti, farklı ekonomik faaliyetleri yürüten yerleşikler arasında bir yerden başka bir yere nesne ve yolcu nakledilmesini kapsamaktadır. Taşımacılık faaliyetlerini desteklemek amaçlı yapılan faaliyetlerde taşımacılık faaliyetleri altında kaleme alınmaktadır. Destekleyici faaliyetlere posta, kurye hizmetleri örnek verilebilir (Benli, 2018, s. 8). Kara, deniz ve havayolu araçlarıyla yapılan yolcu ve yük taşımacılığından elde edilen dövizler ve bunlara ek olarak yabancılara yaptırılan taşımacılık işlemleri karşılığında yapılan ödemeler bu kalemde yer almaktadır (Seyidoğlu, 2017, s. 356).

Uluslararası taşımacılıktan elde edilen gelirler bilançoda (+) olarak işleme alınırken taşımacılık hizmeti karşılığında yabancı ülke firmalarına yapılan navlun ücretleri bilançoda (-) olarak işleme alınmaktadır (Özdemir, 2010, s. 75). İhracat malları için yurtiçindeki taşıma bedelleri gelir, ithalat malları için yurtdışındaki taşıma bedelleri de gider olarak kaydedilir (Öztürk, 2013, s. 11).

c) *Uluslararası Bankacılık ve Sigortacılık*

Ulusal banka ve sigorta şirketlerin yaptıkları uluslararası ekonomik işlemlerden elde ettiği dövizler ve yabancı ülke yerleşiklerine hizmet karşılığında yapılan ödemeler bu grupta yer almaktadır. Elde edilen dövizler bilançonun aktif kısmında, hizmet karşılığı yapılan ödemeler ise pasif kısmında işleme alınmaktadır (Seyidoğlu, 2017, s. 356). Uluslararası sigorta şirketlerinin elde ettikleri kazançlarda bu hesapta incelenmektedir.

d) *Uluslararası İnşaat Hizmetleri*

Bir ülkedeki yerleşiklerin yabancı ülkelerde yapmış oldukları inşaat faaliyetleri, danışmanlık hizmetleri sonucunda elde ettikleri gelirler bilançonun aktif kısmında, inşaat hizmetleri yabancılar tarafından sağlanıyorsa bilançonun pasif kısmında işleme alınmaktadır. İnşaat faaliyetlerinin kapsamı ise; bir ülkede yerleştiği olunmayan ekonomide bina, yol, baraj, köprülerin inşasının yapılması, yenilenmesi, bakımı vb. faaliyetleri ayrıca arazi iyileştirmesi gibi mühendislik bilgisi gerektiren faaliyetleri kapsamaktadır. Türk müteahhitlerinin yurtdışında yapmış oldukları inşaat ve danışmanlık hizmetlerinden elde edilen gelirler gün geçtikçe artmakta ve ekonomiye katkı sağlamaktadır.

e) *Yurtdışı Resmi Hizmetler*

Yurtdışında ülkeyi temsil eden elçilikler, konsolosluklarda çalışanların maaşları, devlete ait arazi ve binaların bakımı-onarımı, uluslararası kuruluşlara ödenen aidatlar, dışarıdaki askeri birliklerin harcamaları vs. resmi hizmetler sınıfında yer almaktadır (Seyidoğlu, 2017, s. 356).

1.3.1.3. Gelir Dengesi (Yatırım Gelirleri Hesabı)

Gelir dengesi/birincil gelir hesabı; bir emek, finansal ve doğal kaynakların elde edilmesi sonucunda kazanılan gelirler ve bunlar karşılığında ödemesi yapılan giderleri kapsamaktadır. Bu hesapta ücret ödemeleri ve yatırım gelirleri yer almaktadır (Karagöl,

2016, s. 9). Ücret ödemeleri grubu, doğrudan yatırımlar (faizler, hisse gelirleri, kar payları, sermayeden eklenen kazançlar vs.), portföy yatırımları (hisse senetlerinden elde edilen kar payları, tahvil vb. borç araçlarından kaynaklı gelir ve giderler-faizler) ve diğer yatırımlardan (mevduat, kredi ve ticari kredilere ait faiz gelir ve giderleri) elde edilen gelirler ve ödenen bedellerden oluşmaktadır (Yiğit, 2018, s. 10).

Ücret ödemeleri; yabancıların Türkiye'deki mal veya hizmetin üretim sürecindeki katkılarından dolayı elde ettikleri kazançları olarak bilançoya eklenmektedir. Örneğin; Türkiye'de bulunan yabancı büyükelçiye kendi ülkesi tarafından yapılan ücret ödemesi bilançoya gelir olarak kaydedilirken tam tersi durumda yani Türkiye'nin başka ülkedeki büyükelçisine ödemiş olduğu ücretler gelir hesabına gider olarak işlenmektedir (Benli, 2018, s. 9).

Doğrudan yatırımlar; ülke içerisinde doğrudan yapılan yatırımlar sonucunda elde edilen faiz, kar payları vb. bilançoya gelir olarak eklenir. Yurtiçinde yapılan yatırımlar sonucunda elde edilen karların yurtdışına transferleri ise gider olarak bilançoya işlenmektedir (Karaçayır, 2014, s. 20). Örneğin; Türkiye'de bulunan bir Alman firması yatırımları sonucunda elde ettiği karı kendi ülkesine transfer etmek istediğinde gider olarak, Almanya'da bulunan bir Türk firması ise yatırımları sonucundaki kar payını veya faiz sonucundaki elde ettiği payı Türkiye'ye transfer ettiğinde gelir olarak bilançoya işlenecektir.

Portföy yatırımlar; doğrudan yatırım amacı taşımamaktadır. Bu yatırımlar genel olarak borç bono ve tahvilleri, senetleri ve yatırım fonu katılma payları gibi menkul kıymetlerin gelirlerini kapsamaktadır (Özkaya, 2019, s. 7). Bu menkul kıymetlerden elde edilen gelir veya giderlerin çoğu TCMB ve bankalardan sağlanmaktadır. Bu borçlanma senetleri, hisse senetleri, bono veya tahvillerden faiz vb. etkenlerle elde edilen gelirler olarak bilançoya işlenmektedir. Ödenen faizler ise gider olarak kaydedilmektedir (Yiğit, 2018, s. 13).

Diğer yatırımlarda ise doğrudan ve portföy yatırımlar dışında kalan mevduat ve kredi hesapları, menkul kıymetler, hisse senetlerine ait yükümlülükler sonucunda faiz ödemeleri yer almaktadır. Havayolu şirketlerinin kiralama yönetimiyle elde ettikleri uçakların bedelleri için faiz ödemeleri de diğer yatırım gelirleri kalemi faiz giderleri kısmına kaydedilmektedir.

Tablo 1.2'de Türkiye'ye ait 2009-2020 yılları arasındaki birincil yatırım gelir ve

giderlerinin cari işlemler hesabına oranları yer almaktadır. Detaylı incelendiğinde karşılıksız transfer gelirlerinin aynı oranlarda olduğu fakat karşılıksız transferler giderlerinin belirli oranlarla artış gösterdiği dikkat çekmektedir.

Tablo 1.2. Cari İşlemler Hesabında Birincil Gelirlerin Oranı Gösterimi

Yıllar	Birincil Yatırım Gelirleri (1)	Birincil Yatırım Giderleri (2)	Birincil Gelir Dengesi (3)	Cari İşlemler Hesabı (4)	Cari İşlemler Hesabına Oranı (3/4)
2009	5,833	13,490	-7,657	-11,358	%67,42
2010	5,197	11,712	-6,515	-44,616	%14,60
2011	4,625	11,874	-7,249	-74,402	%9,74
2012	5,762	12,350	-6,588	-47,963	%13,74
2013	5,289	13,909	-8,620	-63,642	%13,54
2014	4,910	13,115	-8,205	-43,610	%18,81
2015	4,508	14,195	-9,687	-32,145	%30,14
2016	5,362	14,545	-9,183	-33,139	%27,71
2017	4,959	16,003	-11,044	-47,347	%23,33
2018	6,132	17,993	-11,681	-27,032	%43,88
2019	4,325	15,987	-11,662	-32,784	%30,81
2020	5,138	17,589	-12,451	-28,120	%44,27

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2021)

1.3.1.4.Cari Transferler (Karşılıksız/Tek Yanlı Transferler)

Ülkeler arasında gerçekleşen bağış ve hibe vb. yapılan işlemler bu gruba girer. Ülkeye girişi yapılan mal, hizmet veya para karşılığında herhangi bir ödeme yapılması gerekmediği için bu işlemler tek yanlı/karşılıksız transferler veya ikincil gelir hesabı da denmektedir (Seyidoğlu, 2017, s. 357). Örneğin; ülkelerin hibe şeklindeki parasal yardımları, gıda ve ilaç gibi mal yardımları, eğitim, sağlık, kültür gibi ticaret dışı alanlarda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlara ödedikleri aidatlardır. Bu kalem

sektörler bazında genel hükümet transferleri ve diğer sektörler olarak ikiye ayrılmaktadır.

Hükümet transferlerinde karşılıksız yapılan yardımlar dışında yurtdışında bulunan vatandaşların ödemiş olduğu askerlik bedelleri, ülkelerin uluslararası yargı sonucunda birbirlerine ödedikleri cezalar genel hükümet transferlerinde incelenmektedir (Benli, 2018, s. 10), (Yiğit, 2018, s. 14).

Diğer sektörler bir diğer adıyla özel nitelikli transferler içerisinde kişi ve işletmelerin yaptıkları hibe, bağış vb. işlemler, ülkemize yerleşmek için gelen kişilerin getirdikleri paralar, yurtdışındaki

T.C. vatandaşlarının Türkiye’de bulunan akrabalarına göndermiş oldukları paralar yer almaktadır (Seyidoğlu, 2017, s. 357). Bunlara ek olarak sigorta hizmetleri sonucunda reasürans ve sigorta şirketleri tarafından ödenen veya kazanılan prim ve tazminatlar da bu kalemde incelenmektedir (Karaçayır, 2014, s. 18).

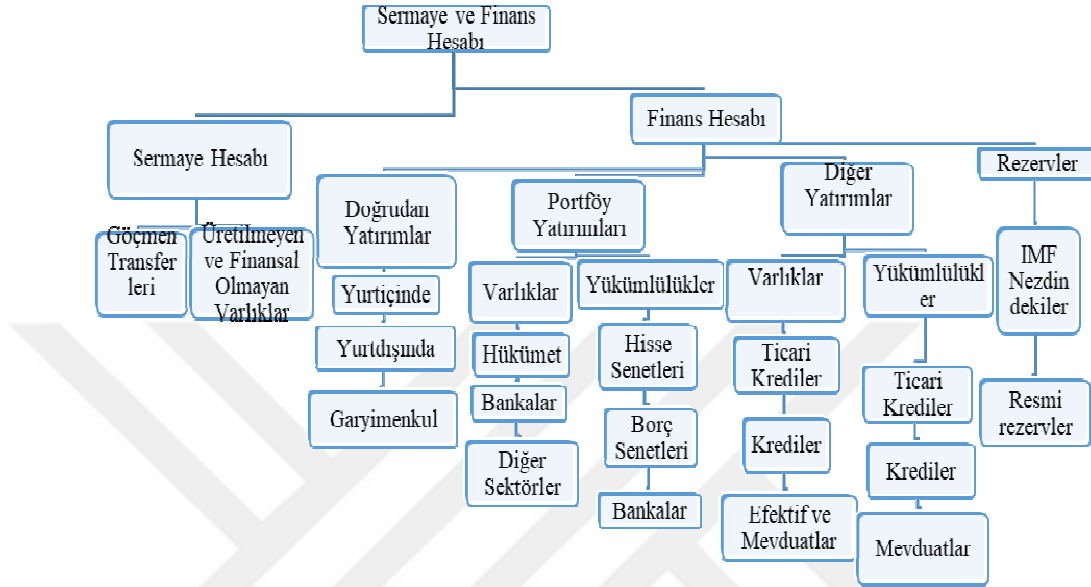
Karşılıksız transfer yapan ülkelerin yaptıkları bağış, hibe vb. borçlu kısmına kaydedilirken çift kayıtlı muhasebe sistemine göre denkliğinin sağlanması gerekmektedir. Buna göre yapılan bağış eğer para cinsinden ise borçlu kısmına kaydedilip sermaye ve rezerv hesabına düşürülen bir alacak kaydı yapılır. Eğer bağışlanan mal ise alacak kaydı mal hesabına yapılır (Karagöl, 2016,

s. 4). Ayrıca yurtiçindeki yabancıların kendi ülkelerine göndermiş olduğu paralar borçlu (-) kısmına işlenmektedir.

1.3.2.Sermaye ve Finans Hesapları

Bu grupta ekonomik işlemlerden sermaye ithalatı ve ihracatı yer almaktadır. Sermaye işlemleri bir ülkedeki yerleşiklerin diğer ülkelerde yapmış oldukları harici yatırımlardan (bina, arazi, üretim tesisi vb. satın almak) ve sınır ötesine aktardıkları mali fonlardan (tahvil, hisse senedi vs. alım-satımı, mevduat hesapları açtırmak) oluşmaktadır (Mütevelli, 2018, s. 30).

Şekil 1.2. *Sermaye ve Finans Hesabı*

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2019)

Şekil 1.2’de yer alan sermaye ve finans hesabı iki ana alt başlık ve bu ana başlıkların alt bölümlerinden oluşmaktadır. Sermaye finans hesabı; göçmen transferleri, üretilmeyen ve finansal olmayan varlıklardan oluşmaktadır. Finans hesabı ise; doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları, diğer yatırımlar ve rezervlerden oluşmaktadır. Doğrudan yatırımlarda yurtiçinde, yurt dışında, gayrimenkul; portföy yatırımlarında varlıklar, hükümet, bankalar, diğer sektörler, hisse senetleri, borç senetleri; diğer yatırımlarda ticari krediler, efektif ve mevduatlar, krediler; rezervlerde ise IMF nezdindekiler ve resmi rezervler bölümleri yer almaktadır.

1.3.2.1.Sermaye Hesabı

Sermaye hesabında bir ülkedeki yerleşiklerle yabancı ülke yerleşikleri arasındaki üretilmeyen ve finansal nitelikte olmayan varlıklarla ilgili ekonomik işlemler, göçmen transferleri, ülkenin silinen dış borçları (varsa) ve diğer sermaye transferleri yer almaktadır (Seyidoğlu, 2017, s. 358).

Finansal nitelikte olmayan varlıklara örnek olarak; bir kara parçasından maden çıkarma, bir su alanında balık avlama haklarının elde edilmesi ve satışı, bir ticari unvanın, logonun, bayiliğin haklarının alınması ve satımı, futbolcu transferlerinde ödenen ve elde

edilen paralar gösterilebilir.

Göçmen transferleri; farklı bir ülkeden Türkiye'ye göç edenlerin yurtdışındaki varlıklarını Türkiye'ye transfer etmesi sonucunda elde edilen gelirler sermaye hesabında işleme alınmaktadır(Karaçayır, 2014, s. 26). Bu hesap ülkemizde çok fazla paya sahip olmasa da göç alan ülkeler için önemli sermaye girişlerindendir.

Sermaye hesabı, cari dengenin finansmanını sağlayan önemli bir hesaptır. Cari işlemler dengesi ve sermaye hesabı birbiriyle yakından ilişkilidir. Cari işlemler dengesinde meydana gelen açıklık sermaye hesabındaki fazlalık ile kapatılabilmektedir (Öztürk, 2013, s. 22). Bu sebeple sermaye hesabındaki gelişmeler oldukça fazla önem arz etmektedir.

1.3.2.2.Finans Hesapları

Finansal hesaplar; dış finansal varlık ve yükümlülükleri kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle uluslararası yapılan varlık alım satımları finans hesaplarına kaydedilir. Bu hesapta bir ülkedeki yerleşik olanların yurtdışına yapmış oldukları kısa vadeli ve uzun vadeli sermaye akımları yer almaktadır. Uzun vadeli sermaye hareketlerinde ülkenin vadesi bir yıldan uzun olan sınır ötesi işlemleri yer alır. Bunlar; yabancı ülkedeki yerleşiklerin konu olan ülkeye yapmış oldukları dolaysız sermaye yatırımları, yabancı tahvil ve hisse senedi satışları gibi portföy yatırımları, uzun vadeli mevduat hesapları ve uzun vadeli resmi borçlanmalardır (Ekşi, 2010). Kısa vadeli sermaye akımları ise vadesi bir yıla kadar olan uluslararası sermaye akımlarıdır. Örneğin; hazine bonoları, ihracat kredileri, prefinansman kredileri vb. gibi faiz farklılıklarından ve döviz kuru değişimlerinden etkilenen sermaye akımlarıdır (Seyidoğlu, 2017, s. 359).

Finans hesabıyla ilgili üzerinde durulması gereken iki önemli konu vardır. Bunlardan birincisi zamanla biriken varlık stoklarını değil belirli zaman dilimindeki varlıkları hesaba kaydetmektedir. Diğer konu ise; tüm hareketler yani varlık alım satımlarında brüt değeri değil net değişimler ele alınmaktadır. Net değişimi; satın alınan ve satılan varlık arasındaki farkın yabancı ülkelerdeki varlık sahipliğinin değişimidir (Benli, 2018, s. 12).

Finans hesapları sermayenin şekline göre çeşitlilik göstermektedir (Karagöl, 2016, s. 13). Sermayenin şekline göre Doğrudan Yatırımlar, Portföy Yatırımları, Diğer Yatırımlar, Rezerv Varlıklar başlıkları altında bu yatırım çeşitleri aşağıda anlatılacaktır.

1.3.2.2.1.Doğrudan Yatırımlar

Bu yatırım şeklinde bir yatırımcının yerleştiği olduğu ülke dışındaki bir ülke ekonomisinde kuruluş sermayesi olarak %10'dan fazla paya sahip olarak yönetimde söz sahibi olduğu uzun vadeli yatırımdır (Ekşi, 2010, s. 15).

Bu doğrudan yatırımlar hesabında bir ülkedeki yerleşimin diğer ülkelerde açmış olduğu kuruluşlar, var olan kuruluşlardan sermaye alımıyla ortak olmak veya şube açarak yapmış olduğu yatırımların tasfiyesi ve yurtdışında almış oldukları gayrimenkuller bu hesapta takip edilmektedir (Öztürk, 2013, s. 16). Yurtiçindeki yatırımcının yurtdışındaki kuruluşlara yapmış olduğu yatırımlar yatırımcının yerleştiği olduğu ülkede varlık artışı kabul edilerek bilançoya o şekilde kaydedilmektedir (Karagöl, 2016, s. 14).

1.3.2.2.2.Portföy Yatırımları

Portföy yatırımları, kamu veya özel sektörlerdeki ekonomik kuruluşlar tarafından ihraç edilen hazine bonoları, tahvilleri ve hisse senetleri gibi para piyasası araçlarını içermektedir. Kısaca menkul değerlere yapılan yatırımlar olarak da tanımlanabilmektedir (Yiğit, 2018, s. 21). Bu yatırım şeklinde bir ülkedeki yerleşikler yabancı ülkedeki yukarıda bahsedilen piyasa araçlarını satın alarak yararlarına kullanmaları söz konusudur (Ordu, 2008, s. 16).

Tasarruf sahipleri genellikle portföy yatırımlarını kısa vadeli olarak uluslararası politik risk (hükümet istikrarı), faiz farklılıkları, döviz kuru riskleri gibi bazı riskleri göze alarak yapmaktadırlar (Ekşi, 2010, s. 16).

İki önemli yatırım şekli olan doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımlar arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklardan bazıları şunlardır; doğrudan yatırımlarda şirket yönetiminde ve denetiminde söz sahibi olan yerleşik portföy yatırımında herhangi bir söz sahibi değildir. Doğrudan yatırımlarda yatırımcı beraberinde üretim teknolojisi ve işletmecilik bilgileri vb. beraberinde getirebilirken, portföy yatırımlarında sadece sermaye olarak katkıda bulunmaktadır (Öztürk, 2013, s. 17). Portföy yatırımları genellikle tasarruf sahibi gerçek kişilerce yapılırken, doğrudan yatırımlar çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır (Ekşi, 2010, s. 17).

1.3.2.2.3.Diğer Yatırımlar

Sermaye ve finans hesabının bir alt kalemi olan diğer yatırımlar içerisinde; ticari ve nakit krediler, mevduatlar, emeklilik, ticari avanslar, diğer alacak ve borçlardan oluşmaktadır (Yiğit, 2018, s. 23). Aşağıda bunlar sırasıyla açıklanacaktır.

1.3.2.2.4.Rezerv Varlıklar

Bu rezerv varlıklar; ülkelerin ihtiyaç duyması halinde Merkez Bankası'nın döviz piyasasına karışmak, dış borçlanmaları gidermek, ödemeler dengesinin finansmanını sağlayarak dengelemek, yerli paraya ve ekonomiye duyulan güveni korumak amaçlı kullandıkları merkez bankası altın rezervleri, döviz rezervleri, IMF kaynakları, Özel Çekme Hakları (SDR) ve diğer alacak haklarından ve yabancı para rezervlerinden oluşur. Bu hesapta ayrıca Merkez Bankası'nın piyasaya müdahale etmek için yapmış olduğu döviz alım-satımı da takip edilmektedir. (Müteveli, 2018, s. 31).

Rezervler hesabı bir ülkedeki parasal kurumların sahip oldukları varlıkların yabancı para cinsinden yükseliş ve düşüşlerini de göstermektedir (Özkaya, 2019, s. 9). Ülkeler bu rezerv varlıkları elinde iki sebeple tutarlar. Bunlardan birincisi; kısa vadeli cari işlem açıklarını kapatmak veya olası bir ekonomik krizi kontrol altına almak içindir. İkincisi ise; ülkeler elindeki varlıkları özel piyasadan alıp satarak döviz kurunu canlı tutmayı ve istikrarı korumayı amaçlamaktadırlar (Benli, 2018, s. 14). Bir ülkenin gelirleri giderlerinden fazla olduğunda Merkez Bankası tarafından piyasadan döviz alınarak sahip olunan rezerv varlıklar arttırılır. Tersisi durumda giderleri gelirlerinden fazla olduğunda ve bu açık sermaye ve finans hesaplarıyla kapatılamadığında ülke döviz satarak rezervleri düşürür. Merkez bankaları eğer piyasada çok fazla değişiklik yoksa rezervlerine dokunmaz (Özdemir, 2010, s. 87).

Türkiye'de her sene cari açığın finansmanı amaçlı rezerv varlıklara ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Rezerv varlıklar, Merkez Bankalarının güvencesi olduğu düşünüldüğünde cari açık tehlikeli bulunmadığı sürece işleme alınmamalıdır (Yiğit, 2018, s. 8).

1.3.3.Net Hata ve Noksan Hesabı

Net hata ve noksan hesabı veya istatistiki farklar olarak adlandırılan bu hesap, ödemeler bilançosunda hesapları denkleştirmek amacıyla tek taraflı olarak kullanılır (Öztürk,

2013, s. 19). Bazı kaynaklarda da bu hesabın kaynağı belirsiz yabancı para giriş-çıkışı net olarak gösteren hesap olarak geçmektedir (Konaç, 2018, s. 55).

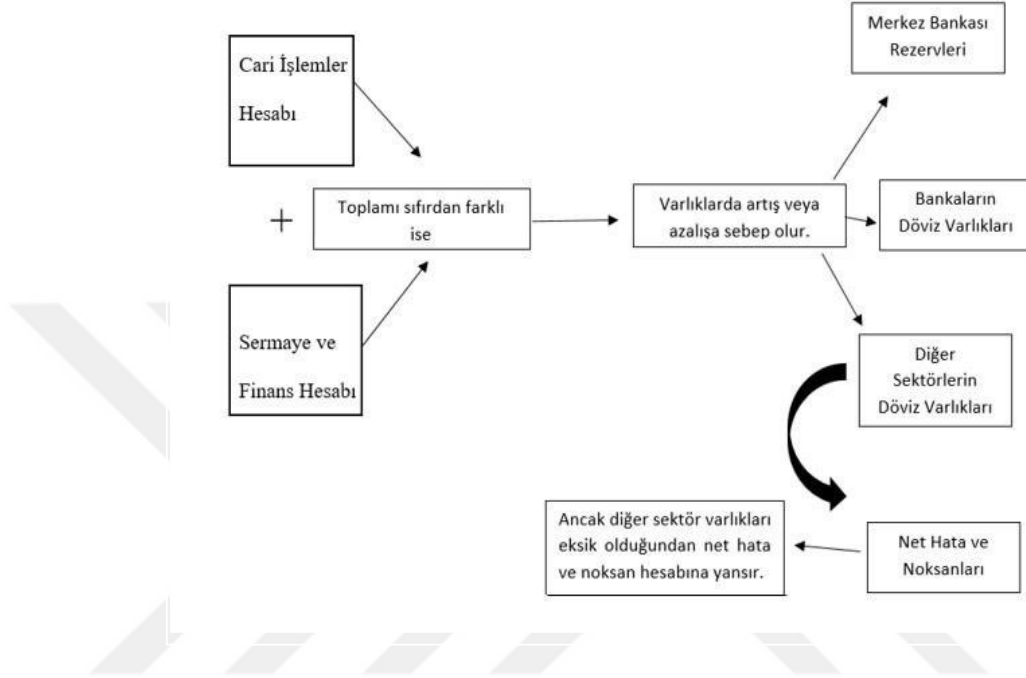
Cari ve sermaye hesaplarının toplamaları ile sermaye-finans hesaplarının iki taraf toplamaları birbirine eşit alacak ve borç olarak kaydedilmesi gerekmektedir. Fakat her zaman eşitlik sağlanamamaktadır (Karagöl, 2016, s. 16). Eşitliğin sağlanmadığı durumlarda eşitsizlikten kaynaklı fark, bilançonun denkliğinin sağlanması için ters işaretli olarak 'Net Hata ve Noksan Hesabı' kaleminde işleme alınır. Farkın ters işaretli kaydedilmesiyle ödemedeki denge tekrar sağlanabilir (Seyidoğlu, 2017, s. 364).

Net hata ve noksan hesabına yol açan sebepler şunlardır (Karaçayır, 2014, s. 33);

- İhraç edilen veya ithal edilen mallar sınırdan geçerken yetkili gümrük memurları tarafından doldurulması gerekli bilgi formlarının eksik veya hatalı doldurulması,
- Mal ve sermaye kaçakçılığı gibi durumlarda daha çok meydana gelen, döviz piyasalarında arz ve talep yaratılmasına rağmen ödemeler bilançosuna kaydedilmeyen işlemler,
- Bazen anket yoluyla ulaşılan turizm gelir ve giderleri bilgilerinin eksik kalması,
- Malın ülkeye giriş yaptığı veya çıkış yaptığı tarih ile ödemenin yapılacağı tarihin aynı bilanço dönemine denk gelmemesi,
- Verilerin farklı kaynaklardan elde ediliyor olması gibidir.

Ödemeler bilançosunda cari işlemler hesabı ve sermaye-finans hesabı arasında bir denklik olmadığında işlem sonucunun sıfırdan büyük veya küçük olmasına göre farklı şekillerde yorumlanmaktadır.

Şekil 1.3. Cari İşlemler Hesabı ve Sermaye Hareketlerinin Varlıklara Etkisi

Kaynak: Bu şekil tarafımızdan tasarlanmıştır.

Cari işlemler ile sermaye-finans hesaplarının toplamı eğer sıfırdan küçük ise ödemeler bilançosuna kaydedilmemiş, ülkeden kaynağı bilinmeyen bir döviz çıkışı var anlamına gelmektedir. Cari işlemler ile sermaye-finans hesaplarının toplamı eğer sıfırdan büyük olması durumunda ise ödemeler bilançosuna kaydı yapılmamış, kaynağı bilinmeyen bir döviz girişi olduğunu gösterir (Müteveli, 2018, s. 32).

İKİNCİ BÖLÜM

CARİ İŞLEMLER DENGESİ AÇIĞININ NEDENLERİ

Bir ülkenin diğer ülkelerle bir yıllık süre içerisinde yapmış olduğu tüm ekonomik işlemlerin kaydedildiği ödemeler bilançosu bulunmaktadır. Bu ödemeler bilançosu tablosunda en fazla önem sahip olan cari işlemler hesabı olarak bilinmektedir. Cari işlemler arasında; mal ve hizmet ticareti, yabancı sermaye yatırımları, transferler vb. işlemler yer almaktadır. Cari işlemler açığı, dengesi ve fazlalığı konuları tüm ülke ekonomiler için önem arz etmekte olup nedenleri araştırılmaktadır. Cari işlemler dengesi ve nedenlerine ilişkin açıklamalar çalışmamızın bu bölümünde detaylı olarak yer almaktadır.

2.1.Cari İşlemler Dengesinin Tanımı ve Niteliği

Ödemeler bilançosundaki ekonomik işlemler sonucunda toplam alacak ve borç taraflarının eşit olması ödemeler bilançosunun denk olduğunu gösterir. Bilançoda alacak tarafının borçlu taraftan fazla olması durumunda ödemeler bilançosu fazla vermiş olur, borçlu tarafın alacak tarafından fazla olması durumunda ise ödemeler bilançosu açık vermiş anlamına gelmektedir. Ödemeler bilançosu denklğine önemli etkisi olan kalemler ise cari işlemler hesabı ve sermaye hesabıdır.

Ülkenin ihraç ve ithal ettiği tüm mal ve hizmetler cari işlemler hesabına kaydedilmektedir. Bu cari işlemler hesabındaki toplam alacak ve toplam borçlu tarafın birbirine eşit olması durumu cari işlemler dengesini göstermektedir (Seyidoğlu, 2017, s. 366). Bu hesapta alacak tarafının borçlu taraftan fazla olma durumu ülkenin ödemeler dengesi cari fazla, borçlu tarafın alacak tarafından fazla olması durumu ise cari açık söz konusu olmaktadır (TCMB , 13 Mart 2009).

Bir ülkenin dış dengesini özetleyecek olursak;

Ödemeler Dengesi = Cari İşlemler Dengesi + Sermaye Hesabı Dengesi = 0 Cari İşlemler Hesabı = - Sermaye İşlemler Hesabı Cari İşlemler Dengesi = Mal Dengesi + Hizmetler Dengesi + Karşılıksız Transferler

Yurt dışındaki yerleşiklerle yurt içindeki yerleşikler arasında gerçekleşen mal ve hizmet ticareti genel olarak döviz yapılmaktadır. Bu yüzden bir ülkenin cari işlemler hesabı dengesi o ülkenin döviz dengesini de gösteriyor denilebilir (Karluk, 2003, s. 220). Örneğin; bir ülkenin cari açığı 10 milyar dolar ise bu ülke kazandığı dövizden 10 milyar dolar fazla döviz harcıyor anlamı çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle cari işlemler hesabı açık veren ülke, yurtdışından kazanılan paradan çok yurtdışına para göndermiş demektir. Bu döviz açığı yani cari açık ya borçlanılarak finanse edilecek ya da rezerv kaynaklarından finanse edilecektir.

Cari işlemler dengesi, tasarruf/yatırım dengesi olarak da literatürde geçmektedir. Cari işlemler dengesi yatırım ve tasarruf arasındaki fark olarak tanımlanabilmektedir. Eğer yatırımlar tasarruflardan fazla ise o ülkede cari işlemler açığı ile karşılaşabilir ya da ülkenin yapmış olduğu tasarruflar yatırımlarından fazla ise cari işlemler fazlası verebilir (Kaya, 2016, s. 51).

Cari işlemler dengesi, bir ülkenin makroekonomik performansı ile ilişkin başlıca bir göstergedir. Cari işlemler dengesindeki değişiklikler ülkenin ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Dolayısıyla da iktisadi kararların alınması, politikaların belirlenmesi ve beklentilerin şekillenmesinde büyük rol almaktadır (Öztürkler, 2012, s. 42).

2.2.Cari İşlemler Açığının Nedenleri

Cari işlemler açığı açık ekonomiye sahip her ülkenin karşılaştığı bir durumdur. Gelişmekte olan piyasalara ilk girişte yabancı finansman yatırımlarının artacağı düşünülür. Fakat beklenen yatırımların gecikmeli olması sonucunda borçlanmalara yol açabilmektedir.

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için gerekli tasarruflar sağlanmazsa cari işlemler açığı artacaktır (Konanç, 2018, s. 84). Cari işlemler hesabındaki mal ve hizmet akımları, iç ve dış fiyatlarından, rekabet piyasasından, döviz kurlarındaki değişikliklerden, dış

ticaret için uygulanan politikalardan etkilenmektedir. Ödemeler bilançosundaki cari işlemler hesabıyla dengeyi sağlayacak olan sermaye ve finans hesabı ise iç ve dış gelir oranlarında, risk faktörlerinden, faiz oranlarından, ülkeler arasında yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmelerden etkilenmektedir (Terkoğlu, 2010, s. 15).

2.2.1.Uygulanan Maliye Politikaları ve Dış Ticaret Açığı

Dış ticaret açığı, bir ülkenin ihraç ettiği malların ithal edilen malları karşılayamadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Genellikle cari işlemler açığı ile karıştırılmaktadır. Cari işlemler açığı ödemeler bilançosundaki cari işlemler kalemindeki giderlerin gelirlerden fazla olması sonucunda ortaya çıkan açıktır. Dış ticaret açığı ise mal ithalatı ve ihracatına bağlıdır. Şunu da belirtmek gerekir ki cari işlemler açığının 1/2'si veya 2/3 dış ticaret açığından kaynaklanmaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret açığı genellikle ithal edilen malların ihraç edilecek malın ara malları olmasıyla bağlantılıdır. İhracat artmaktayken bu ithal edilen ara mallar ile ithalat da artmaktadır.

Cari işlemler açığının sebeplerinden olan dış ticaret açığının giderilmesi için iktisat teorisine göre otomatik denkleştirme sisteminin fiyat, faiz vb. gibi etkenleriyle dengenin sağlanabilmesi mümkün olabilmektedir. Fakat ödemeler bilançosunda denge sağlanamadığı durumlarda da hükümetin bazı politikalar ile müdahale ederek bu dengeyi sağlaması söz konusu olacaktır.

Uygulanan maliye politikaları cari işlem açığını kapatmak amaçlı ülkeler tarafından farklı şekillerde uygulanmaktadır (Özkaya, 2019, s. 16). Ülkeler dış ticaret açığını kapatabilmek için baskı altına almak, tedavi etmek veya finanse etmek gibi yöntemlere başvurabilirler.

a) Finanse Etmek

Dış ticaret açığının kapatılması için kısa vadede ilk akla gelen yöntemlerden birisidir. Bu yöntem, kısa vadeli yöntem olarak genellikle sabit döviz kuru uygulayan ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Cari işlemler hesabında bir açık söz konusu olduğunda bu açık ya resmi rezervlerden ya da uluslararası borçlanma yoluyla finanse edilebilmektedir. Uzun vadeli olarak düşünüldüğünde finanse etmek için resmi rezervlerden yararlanmak ülkeyi daha çok zarara uğratabilme riskini taşımaktadır.

(Karaçayır, 2014, s. 9).

b) Baskı Altına Almak

Dış açığı baskı altına almak uygulanan ikinci yöntemdir. Bu yöntemde hükümet uyguladığı politikalar örneğin ithalat kotaları, ithalata yasakları, ithalat teminatları ile ithalat miktarını azaltarak kambiyo denetimleri ile de yurt dışına sermaye ve döviz çıkışını en alt seviyeye indirmeyi amaçlamaktadır (Seyidoğlu, 2007, s. 373).

İthalat kotaları; hükümet yıllık olarak ithal edilecek malların miktarını belirleyerek ilan eder. Örneğin 2000 yılında 500 ton patates ithal edilecek diye bir karar çıkardıysa bunun üzerinde bir miktarda patates ithal edilemez. Bu uygulanan ithalat kotalarına örnektir. İthalat kotaları global kota, tahsisli kota ve gümrük tarifeleri kotaları şeklinde üçe ayrılır. Kısaca bahsetmek gerekirse global kotada, hükümet sadece ithal edilecek mal miktarını belirler ve hangi ülkeden hangi şekilde ithal edileceğine müdahale etmez. Tahsisli kota ise, hükümet tarafından belirlenen kotadan pay almak isteyen firmalar başvuru yaparak hangi firma ne kadar mal ithal edeceğini belirler. Gümrük tarifeleri kotası ise, belirli miktardaki ithal edilen mala standart gümrük vergisi uygulanırken, belirtilen miktar üzerindeki ithal edilen mallara gümrük vergileri arttırılarak uygulanır (Çelik, Kalaycı, & Sandalcılar, 2008, s. 89). Bu politikalar ile ithalatı baskı altına alarak hükümet ödemeler bilançosunda açığın daha çok çıkmasına sebep olan dış ticaret açığını dengede tutmaya çalışır.

İthalatın kısıtlanması için uygulanan politikalardan bir diğeri ise ithalat yasaklarıdır. İthalat yasakları belirli bir malın tamamen ülkeye girişini önlemeye yönelik uygulanır. Bir diğer adıyla da ambargo uygulaması da denir. İthalatı yasaklanan malın arzı tamamen iç üretime odaklı hale gelir. Ülkelerin ithalat yasaklarını koymalarının tek sebebi cari işlemler açığını baskı ile dengede tutmak için değildir. Ülkeler arasında gerçekleşen siyasi, sağlık vb. durumlardan da kaynaklanmaktadır (Seyidoğlu, 2007, s. 373).

İthalat teminatları ise; ithalatçı ithal edeceği malın siparişi verdiği anda ithalat bedelinin belli bir oranını Merkez Bankası'na yatırmak zorundadır. Bu bedel, ithalat gerçekleştikten sonra ithalatçıya geri verilir. Merkez bankası içinde bir kaynak olan bu ithalat teminatları ithalatçılar için bir likidite sorunu ortaya çıkartabilirken Merkez Bankası için anlık dahi olsa gelir oluşturmaktadır. Bu sebeple Merkez Bankası resmi rezervlerde azalış olduğu zaman ithalat teminatlarını arttırabilmektedir (Akın, 2016, s.

399).

Cari işlemler açığını dengeleyecek sermaye ve finans hesabına ilişkin uygulanan politikalar ise sermaye ve döviz girişini arttırmak ve bunların çıkışını engellemeye yönelik uygulanan politikalardır. Döviz işlemleri Merkez Bankası'nın tekelindedir. İhracat yapan bir firma ihraç etmiş olduğu malların karşılığındaki bedeli milli paraya çevirmek zorundadır. İthalat yapılması içinde ilgili firmalar Merkez Bankası'ndan döviz izni almak zorundadır. Döviz izinleri kısıtlanarak ithalatta kısıtlanabilir hale gelmektedir (Terkoğlu, 2010, s. 107).

c) *Tedavi Etmek*

Dış ticaret açığının kapatılmasına yönelik uygulanan finanse etmek ve baskı altı altına almak uzun dönemli çözüm getirmeyecektir. Bu sebeple bu açığa sebep olan faktörleri tedavi edecek bir politika uygulamak ülkenin ekonomisinin daha başarılı ve etkin olmasını sağlayabilecektir. Tedavi etmek için uygulanan politikalara ihracatı arttırıcı teşvik programları, döviz kazandırıcı işlemler örnek verilebilir (Çelik, 2008, s. 89).

İhracatı arttırmak için sübvansiyonlar ihracatçıya yapılan dolaysız ödemelerdir. Özel vergi muafiyetleri, faiz indirimleri, yurtdışı tanıtım fuarlarının masraflarının karşılanması, ucuz hammadde sağlanması gibi ihracat sübvansiyonlarına örnek verilebilir. Döviz kazandırıcı politikalarda ise yabancı sermayeyi özendirici faiz oranları indirimleri ile ülkeye çekme amacı bulunmaktadır.

2.2.2. Tasarrufların Yetersizliği ve Tasarrufun Belirleyicileri

Cari işlemler açığının ortaya çıkmasının sebeplerinden birisi de ulusal yatırımlardaki büyük artıştan veya ulusal tasarruflardaki büyük oranda azalışlardır (Ekşi, 2010, s. 47). Gelirlerin tüketilmeyen kısımları tasarruf amaçlı ayrılmaktadır. Ulusal tasarrufların az olması demek aynı zamanda tüketim harcamalarının fazla olduğu anlamına gelmektedir (Özkaya, 2019, s. 16). Kapalı ekonomilerde yurt içi tasarruflar yurt içi yatırımlara eşit olmaktadır. Açık ekonomilerde ise cari işlem dengesine göre bu tasarruf-yatırım ilişkisi değişiklik göstermektedir. Açık ekonomilerde kamu ve özel kesim yatırımların toplamı ile yurt içi ve yurt dışı tasarrufların toplamına eşit olduğunda cari işlemler dengesi sağlanmış olmaktadır. Kamu ve özel kesimlerin harcamaları ve gelirleri arasındaki fark cari işlemler dengesini belirlemektedir (Kaygısız, Kaya, & Kösekahyaoğlu, 2016, s. 278).

Ülkeler, ekonomisinde iç dengeyi sağlamak için yapmış olduğu tasarruflar ile yatırımların birbirine eşit olmasına dikkat etmeleri gerekmektedir. Fakat gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde genellikle tasarruflar yapılan yatırımların altında kalmaktadır. Bu da tasarruf yetersizliğine sebep olarak dış kaynak kullanımına sebep olmaktadır. Dış kaynak kullanımı ise ülkenin dışa bağımlılığını ve dışa açıklığını arttırarak olası bir krizde daha fazla risk oluşturmaktadır.

Bir ülkede toplam tasarruf miktarları özel kesim şirketlerin tasarruflarının, hane halkının tasarruflarının ve kamu kesiminin tasarruflarının toplamından oluşmaktadır. Tasarruf yeterliliği hem özel kesimin hem de kamu kesiminin aynı ada tasarruf etmesinden daha çok bir kesimin tasarrufunun diğer kesimin tasarrufundan fazla olmasıyla sağlanabilmektedir (Uzun, 2018, s. 19).

Özel tasarrufları etkileyen faktörler genellikle ekonomik dalgalanmalardan oldukça etkilenmektedir. Ekonomik dalgalanmalara bağlı olarak gelir düzeyindeki değişiklikler, demografik değişiklikler, finansal değişiklikler gibi etkenler ortaya çıkmaktadır.

-Finansal etkenler; özel tasarrufun artış ve azalışına sebep olmaktadır. Finansal sistemlerdeki gelişmişlik seviyesi ne kadar yüksek ise kişilerin veya özel firmaların finansal araç çeşitliliğini arttırarak finansal araçlara erişimi o kadar kolaylaşmaktadır. Finansal araçların çeşitliliği ve erişiminin kolaylığı ile tasarruflarda artış gözlemlenmektedir. Bu kolaylıklar aynı zamanda bireylerin tüketimini arttırarak birikiminin azalmasına da sebep olmaktadır (TCMB, 2015).

-Ekonomik büyüme; büyümeye paralel olarak kişilerin gelirlerinde artışa neden olacaktır. Kişilerin gelirlerindeki artışa bağlı olarak gelirlerinin tamamını harcamayıp tasarruf ettiği yapılan çalışmalar sonucunda elde edilmiştir. Dolayısıyla milli gelirdeki artış ile yurt içi tasarruflarında arttığından bahsedilebilir.

-Demografik etkenler; kişilerin yaş gruplarına göre tasarruf oranları değişmekte olup ülkelerin yaş ortalaması da yurt içi tasarrufları etkileyen bir faktör olmuştur. Yapılan araştırmalarda emeklilerin ve çalışma yaşına gelmemiş bireylerinde ailesi tarafından ihtiyaçlarının karşılandığı baz alındığında bu iki grubun tasarruf oranlarının düşük olduğu tespit edilmiştir (TCMB, 2015).

Ülkelerde çalışan kesimin fazlalığına bağlı olarak tasarruf oranının arttığı gözlemlenmektedir. Eğer çalışan nüfus, emekli ve genç nüfustan fazla ise yurt içi

tasarrufun fazla olma ihtimali vardır. Tam tersi durumda emekli ve genç nüfus, çalışan nüfustan fazla ise yurt içi tasarruflarda azalma gözlemlenebilmektedir. Bir diğer demografik etken ise kentleşme oranıdır. Kentlerde yaşayan bireylerin ihtiyaç güdülerinin daha fazla olmasından harcamalarda bir artış meydana gelerek tasarruf oranları düşmektedir (Özcan & Peker, 2018, s. 183).

-Enflasyon; ürün fiyatlarındaki artış sonucunda tüketici fiyatı artan ürünü daha az tüketmeye çalışarak tüketimini azaltan birey tasarruf sağlamış olmaktadır. Buna ek olarak enflasyon ürün fiyatlarında belirsizlik yarattığı için kişilerde bu belirsizlik karşında harcamalarına dikkat ederek tedbirler alarak tasarruf sağlamaktadırlar. Bu durumun tam tersi halleri de ortaya çıkmaktadır. Bireyler, fiyat artışından etkilenen ürünlerin gelecek zamanda daha çok fiyatının artacağını düşünerek daha fazla satın alma eğiliminde olarak tüketimini arttırarak tasarrufta azalışa sebep olabilmektedir (TCMB, 2015).

-Reel getiri; reel faiz oranındaki artış bireylerin tüketimlerini azaltarak tasarrufa yönlendirmektedir. Tüketimlerini erteleyen bireyler gelecekteki tüketimlerine olanak sağlamış olacaklardır. Reel faiz oranı ile tasarruf oranı arasında doğru oranı vardır diyebiliriz. Özetle; reel faiz oranında artış tüketimleri azaltıp tasarrufu arttırmaktadır.

Kamu kesimi tasarrufları kamu harcanabilir gelir ve kamu giderleri arasındaki farktan oluşmaktadır. Bu tasarrufun belirleyicilerinde maliye politikaları yer almaktadır. Kamu tasarruflarında düşüşe sebep olan etkenlerden birisi vergilerdir. Kamu harcanabilir gelirlerden olan vergilerde düşüş gelirlerin azalmasına sebep olarak harcamaları dengeleyemeyerek tasarrufta azalmaya sebep olacaktır. Vergi gelirleri ise ekonomideki yavaşlamalara bağlı olarak yavaşlamanın etkilerini indirgeyebilmek adına dönemsel olarak maliye politikaları doğrultusunda düşürülmektedir. Vergi politikasında veya vergi uygulamalarındaki yapısal unsurlardan kaynaklı olarak da vergi gelirleri düşebilmektedir (Seyidoğlu, 2007, s. 370).

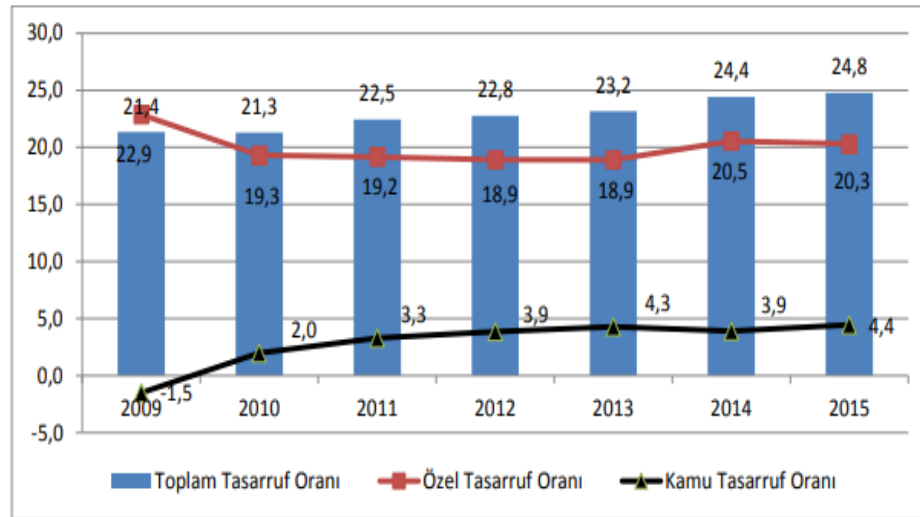
Kamu tasarruflarındaki düşüşe sebep olan diğer bir unsur ise kamu harcamalarındaki artışlardan kaynaklanmaktadır. Kamu harcamaları içerisinde olan sosyal hizmet, eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetler için harcamalar yer almaktadır. Bu hizmet alanlarından gelecekte gelir kazandırmayacak veya üretken olmayacak alanlara harcama yapılması ise kısa dönemli olmasa dahi uzun dönemli harcamalarda olumsuz etki yaratmaktadır. Ayrıca ekonomik anlamda yavaşlamaların etkisini amaçlı uygulanan maliye

politikalarındaki artan harcamalar sebebiyle kamu tarafından yapılacak tasarruflarının düşüşüne sebep olmaktadır (TCMB, 2015).

Bir diğer kamu tasarruflarını etkileyen durum ise emeklilik nüfusunun fazla olmasıdır. Emekli nüfus için yapılan harcamalar emekli nüfus arttıkça artmaktadır. Bu harcamaları finanse etmek için arttırılan vergiler sonucunda işsizlik sorunu ortaya çıkmakta ve çalışmayan nüfus ile de yapılacak olan tasarruflarda azalış meydana gelmektedir.

Kamu tasarruflarında her zaman azalış meydana gelmemektedir. Bu tasarruflardaki artışın belirleyicilerinde ise azalışa sebep olan durumların tam tersi faaliyetler yer almaktadır. Vergi politikalarının etkin bir şekilde uygulanması, kamu harcamalarının kısılması, ekonomik büyüme döneminde uygulanabilecek vergi artışları, kamu harcamalarının verimli hizmet alanlarına yönlendirilmesi örnek gösterilebilir (Kaygısız, Kaya, & Kösekahyaoglu, 2016, s. 279).

Şekil 2.1. Türkiye’de Özel ve Kamu Tasarruf Oranları

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (2018)

Şekil 2.1’den de anlaşılabacağı üzere yıllara göre bakıldığında kamu tasarruf oranı ve özel tasarruf oranı artmakta olup doğrudan Türkiye’nin toplam tasarruf oranı da artmıştır denilebilmektedir.

2.2.3. Yatırımlar, Yatırım Talebinde Kaymalar ve Tasarruf-Yatırım Açığı

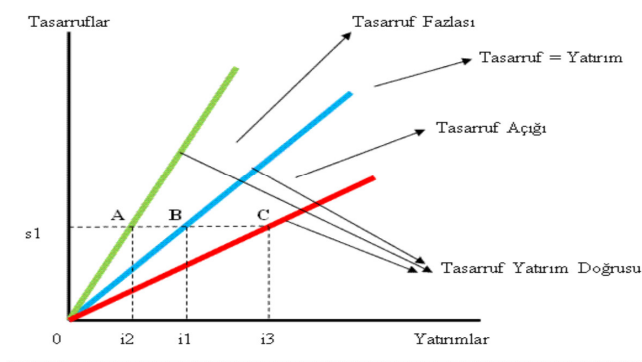
Cari açık sorununa sebep olan faktörlerden birisi de yurt içi tasarruflar ile yatırımların farktan kaynaklanmaktadır. Kapalı ekonomilerde yurt içi tasarruf ile yatırımlar birbirine eşit olmasına rağmen açık ekonomilerde bu durum söz konusu olmamaktadır (Yılmaz, 2009, s. 54).

Bir ülkenin tasarruf/yatırım oranında yatırımların tasarruflardan büyük olması hali yatırımları artırır ve ekonomik büyümeyi olumlu etkiler. Ekonomik büyüme arttıkça ise ekonomiye olan güven artarak sermaye girişimleri yani yabancı yatırımlar artar. Yatırımların artmasıyla cari açığın finanse edilmesi kolaylaşmaktadır ve cari açığın sürdürülebilirliği devam etmektedir.

Ülkeler genellikle yatırımların yurt içi tasarruflardan yapılmasına özen gösterilmektedir. Bunun sebebi ise yabancı sermayeler ile yapılacak yatırımların kısa vadede bir çözüm olarak gözüke de uzun vadede cari açığa olumsuz etkileri bulunacaktır (Türkoğlu, 2018, s. 47). Yatırım ve tasarruf oranının dengede olması için yapılan yabancı sermaye akımlarının doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımları gibi farklı şekillerde katkısı bulunmaktadır. Portföy yatırımları ile ülkeye gelen yabancı sermaye akımları ülkedeki tasarruf yetersizliğinde kullanılmaktadır. Bu yatırımların maliyetleri yüksek ise bu yatırımlar finanse edilemeyerek yurt içi tasarruflardan finanse edilecek ve tüketim amacıyla kullanılacaktır (Sancak & Demirci, 2012, s. 188). Tüketim ise arttıkça ithalata duyulan ihtiyaç artacak ve cari işlemler dengesi açık verecektir.

Yukarıda bahsedilen tasarruf ve yatırım arasındaki ilişki Şekil 2.2’de özet şekilde anlatılmıştır.

Şekil 2.2. Tasarruf-Yatırım Dengesi

Kaynak: (Eğilmez, 2022)

Bir ülkenin tasarrufları ve yatırımları birbirine eşitse tasarruf-yatırım dengeliği var demektir. B noktasında ülke O_s1 arası kadar tasarruf, O_i1 kadar yatırım yapmaktadır. $O_s1=O_i1$ olduğu için ülke yapacağı yatırımlarını kendi tasarrufları ile sağlayabilir ve dışarıdan borç almasına gerek kalmaz.

Bir ülkenin yatırımları tasarruflarından fazla ise tasarruf fazlası ortaya çıkacaktır. A noktasında ülke O_s1 kadar tasarruf, O_i2 kadar yatırım yapmaktadır. $O_s1>O_i2$ olduğu için tasarruf fazlalığı çıkar ve ülke bu tasarruf fazlalığını diğer ülkelere borç vererek değerlendirebilir.

Bir ülkenin tasarrufları yatırımlarından az ise tasarruf açığı ortaya çıkacaktır. C noktasında ülke O_s1 kadar tasarruf, O_i3 kadar yatırım yapmaktadır. $O_s1<O_i3$ olduğu için tasarruf açığı çıkar ve ülke bu tasarruf açığını kapatmak için ya yabancı ülkelere sermaye girişi sağlaması gerekecektir ya da dış ülkelere borç alma yoluna gidecektir.

2.2.4.Faiz Oranı

Faiz oranları cari işlem açığına sebep olabilecek etkenlerin başında gelmektedir. Ülkeler, cari açığın kapatılabilmesi için düşük döviz kuru politikası ve yüksek faiz politikası uygulamaktadır. Tasarruf açığı bulunan ülkeler faiz oranlarının artışıyla yabancı sermaye girişlerini ülke ekonomisine çekmektedir. Bu sebeple faiz oranları ülkeler için cazip ekonomi aracı haline gelmektedir (Yıldırım, 2010, s. 50).

Uygulanan düşük döviz kuru politikası ve yüksek faiz oranı politikasıyla ülkedeki döviz arzı artarak ulusal para değeri kazanmaktadır. Bunlara bağlı olarak milli paranın değerinin artmasıyla enflasyon kaçınılmaz hale gelmektedir. Enflasyona bağlı olarak ödemeler bilançosundaki birçok kalemlerde hareketlilikler oluşmakta olup ithalat artarak yabancı ticaret dengesinde artış meydana gelmektedir. Enflasyondan etkilenenler arasında cari işlemler dengesinde etkili olan tasarruflar hesabı ve yatırımlar hesabı da bulunmaktadır. Yüksek faiz oranları ile artan borç sebepleriyle kamu tasarruflarında azalma meydana gelmektedir. Cari işlemler denkleminde ulusal yatırımların sabit kalarak ulusal tasarruflarda azalış olması cari işlemler açığına sebep olmaktadır.

Cari işlemler açığını etkileyen faktör olan faiz oranlarını etkileyen unsurlarda ise; para arzı, enflasyon, döviz kuru, uluslararası faiz oranları, kamu iç borçlanması, güven vb. bulunmaktadır (Demirgil & Türkay, 2017, s. 910).

- *Para arzı*; bu arzın faiz oranını etkilemesi hakkında üç farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi olan Klasik görüşe göre para arzının ilk başlarda faiz oranlarında kısa vadeli artışa sebep olabileceğini fakat uzun vadede faiz oranında değişiklik olmayacağı kanısındadır. İkinci olarak Neo-klasik görüşü de para arzı ile faiz oranı arasındaki ilişkiyi Klasik görüş ile aynı açıklamaktadır. Son olarak Keynesyen görüşüne göre ise likidite fonksiyonunda değişme olmadığını kabul ederek para arzındaki her artışın, faiz oranlarında azalışa sebep olacağıdır.

-*Enflasyon*; Fisher tarafından faiz oranları ortaya atılmıştır. Faiz oranlarını ilk ortaya atan Fisher'e göre reel faiz oranının değişmediği baz alındığında nominal faiz oranında enflasyonla paralel olarak artış gözlemlenmektedir.

-*Döviz kuru*; küreselleşme ile birlikte döviz kurlarında önemli dalgalanmalar ortaya çıkmaktadır. Döviz kurlarındaki değişimler tüketicilerin harcamalarında ve tasarruflarında, ithalat ve ihracat yapacak şirketlerin yapacağı ticaretlerde etkili olmaktadır. Faiz oranlarının döviz kurları üzerinde dolaylı etkisi bulunmaktadır. Döviz kurlarındaki artışlar sermaye hareketliliklerinde artışa sebep olarak ülkeye para girişi sağlar. Ayrıca esnek kur sistemi uygulayan ülkelerde ihracatı arttırarak ulusal geliri arttırmaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak ulusal gelirin artmasıyla da faiz oranlarında artış gözlemlenmektedir. Döviz kurlarındaki azalış ise ihracatın azalışına sebep olarak ulusal gelir de azalmaktadır. Ulusal gelirin azalmasıyla parasal değer azalması ve faiz oranlarında düşüş meydana gelmektedir.

-*Uluslararası faiz oranları*; değişiklik olması durumunda ulusal faiz durumları da etkilenmektedir. Uluslararası faiz oranlarında artış meydana gelmesi ulusal sermaye çıkışını da arttırmaktadır. Bu durum ulusal fon talebi sabitken fon arzında azalmaya sebep olarak ulusal faiz oranlarını arttırmaktadır. Fon talebi artarken fon arzının sabit olması durumunda ise ulusal faiz oranlarında azalış görülmektedir.

- *Kamu iç borçlanması*; bir ülkenin tasarrufları yetersizliği olduğu durumlarda kamu açıklarının giderilmesi için iç borçlanmaya gidecektir. Kamu açığı bulunan ülke ulusal faiz oranlarını arttırarak hazine bonosu ve devlet tahvillerinde satış cazibesini arttırmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla kamu açıklarındaki artış ile ulusal faiz oranlarındaki artış doğru orantılıdır.

-*Güven*; ekonomide istikrar sağlamaktadır. Ekonomide belirsizliğe bağlı olarak faiz oranları da değişmektedir. Ekonomide belirsizlik arttığında ekonomik faaliyetlerin

maliyetleri artmaktadır. Maliyetlerin artmasıyla da faiz oranları da artmaktadır. Ekonomide belirsizlikler azaldığında ise tam tersi durum meydana gelip faiz oranları azalacaktır.

2.2.5.Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme yıldan yıla artış gösteren kişi başına yüksek reel getiri olarak tanımlanabilirken aynı zamanda üretim kapasitesindeki artış olarak da açıklanabilmektedir. Ekonomi büyüme bir ülkede üretilen nihai mal ve hizmet miktarındaki artış ile de bağlantılıdır. Nihai mal ve hizmet üretimi için yapılan harcamaların toplamının GSYH'yı verdiğinden dolayı yatırım harcamaları, tüketim harcamaları, net ihracat ekonomik büyümenin bileşenleri arasında gösterilmektedir.

Ekonomik büyümenin belirleyicileri arasında ise sermaye birikimi, teknolojik gelişme ve işgücündeki artış yer almaktadır. Bu belirleyicilere teşvikler ile ekonomik büyüme arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin; nüfus artışı ile bağlantılı olarak iç pazara olan talebin artması, iç pazarın genişlemesi gerçekleşir. Buna ek olarak nüfus artışı nitelikli işgücü miktarının artmasına imkan sağlayacaktır. Sermaye birikimi ise gelirin bir kısmının tasarruf edilerek ileriki dönemde tasarruflara yansiyarak ekonomik büyümeye etki edecektir (Emiroğlu, 2012, s. 3).

Bir ülkenin ekonomik büyümesi birçok konu ile bağlantılıdır. Bağlantılı olduğu konulardan en önemlilerinden birisi ise cari açıktır. Ekonomik büyümenin cari işlemler açığını etkilediği veya etkilemediği konusunda iktisatçılar arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Görüş ayrılıklarının çıkmasındaki temel sebebi ise ekonomik büyümeyle birlikte ekonomik birimlerdeki değişmelerin ne yönde olacağının önceden net bir şekilde tespit edilememesidir (Yediparmak, 2014, s. 21). Örneğin; ekonomik büyümeyle birlikte yatırımlardaki artış tasarruflardaki artıştan fazla olursa cari işlemler açığı ortaya çıkacaktır. Fakat ekonomik büyümeyle birlikte tasarruflardaki artış yatırımlardaki artıştan fazla olursa da cari işlemler fazlası ortaya çıkacaktır. Yani ekonomik büyümenin cari işlemler açığı üzerindeki etkisi ekonomik birimlerdeki değişmelerin yönüne bağlıdır diyebiliriz.

Bazı iktisatçılara göre ise ekonomik büyümenin geçici veya kalıcı olması durumları cari işlemler açığını etkilemektedir. R. Glick ve K. Rogoff'a göre geçici ekonomik büyüme veya verimlilik artışı cari geliri sürekli gelirden fazla arttıracak için yatırımlarını

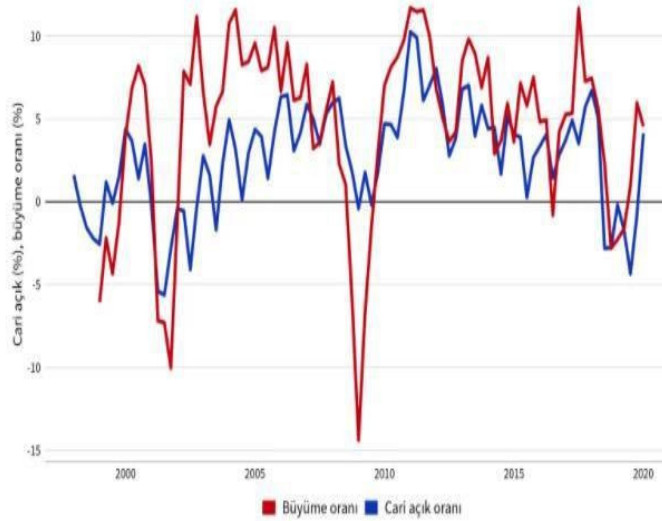
etkilemeyeceğini savunmuşlardır.

Bazı iktisatçılara göre ise cari işlemler açığını ekonomik birimlerin ekonomik büyümeden beklentilerine bağlanmıştır. Ekonomik büyümeyle birlikte gelirlerinin artacağını varsayan ekonomik birimler tasarruflarını azaltarak tüketim ve yatırımlarını arttıracaktır. Tüketim ve yatırımlardaki artış ve tasarruflardaki azalış ise cari işlemler açığının ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

Türkiye'nin ekonomik büyümesiyle cari işlemler açığı arasındaki ilişki doğru orantılıdır. Doğru orantılı olma sebebi ise Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin iç talebe dayalı büyümeleridir. İç talebe bağlı büyüyen İtalya, ABD, İspanya gibi ülkelerde ekonomik büyümeyle birlikte talepte artış meydana gelir, talep artışına bağlı olarak ithalat artacaktır. Bunlara bağlı olarak ekonomik büyümenin yüksek olduğu zamanlarda cari işlemler açığında artış gözlemlenirken, ekonomik büyümenin düştüğü veya ekonomik kriz zamanlarında cari işlemlerdeki mevcut açık azalmaktadır (Çetrez, 2017, s. 45). İç talebe bağlı büyüyen ülkeler dışında dış talebe bağlı büyüyen Çin, Güney Kore, Almanya gibi ülkeler de ekonomik büyümenin cari işlemler açığına yol açmadığı gözlemlenmiştir.

Şekil 2.3. üzerinde Türkiye'nin 1998-2020 yılları arasında cari açık oranı ve büyüme oranı gösterilmektedir. Bu şekilde cari açık oranı ile büyüme oranı arasında 2010 yılı haricinde bir paralellik gözlemlenmektedir. 2010 yılında büyüme oranı -%15 oranlarında ise cari açık oranı %2 civarlarında olduğu gözlemlenmektedir.

Şekil 2.3. Cari Açık ve Büyüme İlişkisi (1998-2020)

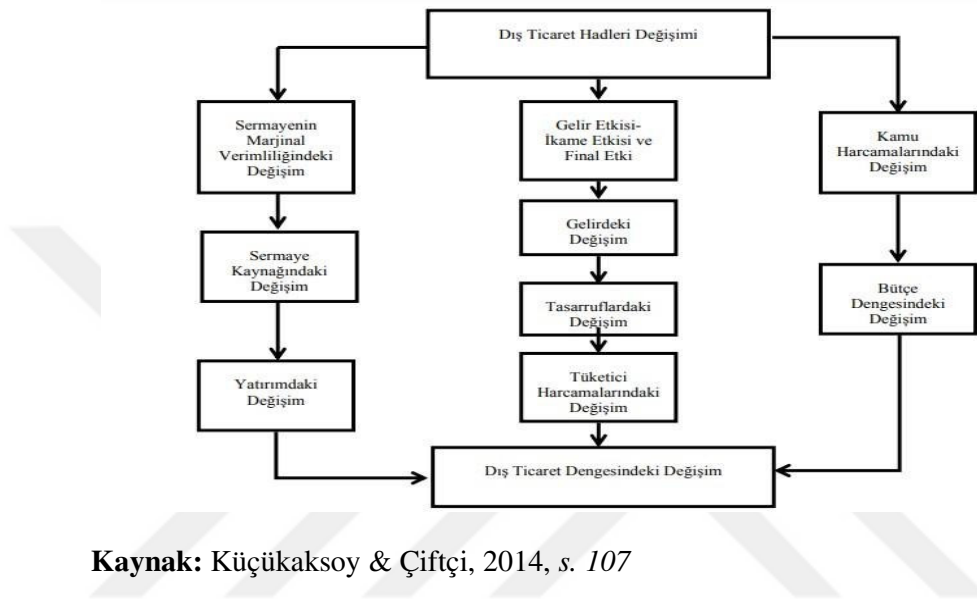
Kaynak: Taymaz (2020)

2.2.6. Döviz Kuru ve Dış Ticaret Hadleri

Ulusal rekabet gücünün göstergelerinden birisi olan dış ticaret hadleri, ödemeler dengesini ve ulusal geliri önemli ölçüde etkilemektedir. İthalat ve ihracat fiyatları arasındaki dengeyi gösteren dış ticaret hadleri ile cari açık arasındaki ilişki ilk kez 1950’li yıllarda Harberger-Laursen- Metzler tarafından açıklanmıştır. Bu iktisatçılara göre tek mallı, sermaye hareketlerinin olmadığı bir ekonomideki dış ticaret hadlerindeki bozulmalar geliri ve tasarrufları azaltarak cari işlemler açığına sebep olmaktadır (Yediparmak, 2014, s. 35). Bu görüş 1970’li yıllara kadar sürmüştür. 1980’li yıllarda sermaye hareketliliklerindeki artış ile farklı modeller geliştirilmiştir. Bu yıllarda sermaye piyasalarındaki hızlı artışın cari açık üzerinde etkisinin geçici veya kalıcı olmasına bağlı olduğu savunulmuştur. 1990’lı yıllarda ise tek mallı modellerden ve sermaye hareketliliğinin olmadığı varsayılan modellerden farklı olarak ihraç, ithal, ticarete konu olmayan mallar da dikkate alınmıştır. Dış ticaret hadlerindeki bozulmalarla gelirin etkilenmesi dışında mallar arasındaki ikame etkisinin de cari işlemler açığını etkilediği savunulmuştur. Ayrıca dış ticaret hadlerindeki değişmelerin cari işlemler açığı üzerindeki etkisinin kamu kesiminin harcamalarına bağlı olarak da değişebileceği savunulmuştur. Dış ticaret hadlerindeki değişmeler ile cari işlemlerdeki açığın bir alt

kalemi olan dış ticaret dengesi ile arasındaki ilişki aşağıdaki şekil 2.4. üzerinde detaylı gösterilmektedir.

Şekil 2.4. *Dış Ticaret Hadlerindeki Değişimlerin Dış Ticaret Dengesi Üzerine Etkisi*

Kaynak: Küçükaksoy & Çiftçi, 2014, s. 107

Tüm bu yıllar arasında dış ticaret hadlerinin cari işlemler açığı üzerindeki etkisi konusunda ortak geliştirilmiş bir teorik kanı bulunmamıştır. Bu sebeple dış ticaret hadlerinin cari işlemler açığı üzerindeki etkisi inceleyeceği zaman tek bir modele bağlı kalınmaması ve dış ticaret hadlerindeki değişme ile birlikte tüm ekonomik birimlerdeki değişmelerin ne yönde olacağı detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir.

Döviz kuru; iki para birimi arasındaki değişim oranıdır. Döviz piyasalarında işlem gerçekleştiren iki farklı ülkenin birbirleri karşısındaki fiyat değerleri olarak da tanımlanabilmektedir. İki ülkenin parasının görelî fiyatı nominal döviz kuru olarak, iki ülkenin mallarının görelî fiyatı ise reel döviz kuru olarak kullanılmaktadır. Döviz kuru bir fiyat olsa da etkileri bir fiyattan daha fazladır. Kurlara konu olan hizmet ve malların fiyatları, bu mallarla ilgili piyasaları ve diğer piyasaları etkileyerek küresel sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir (Terkoğlu, 2010, s. 124).

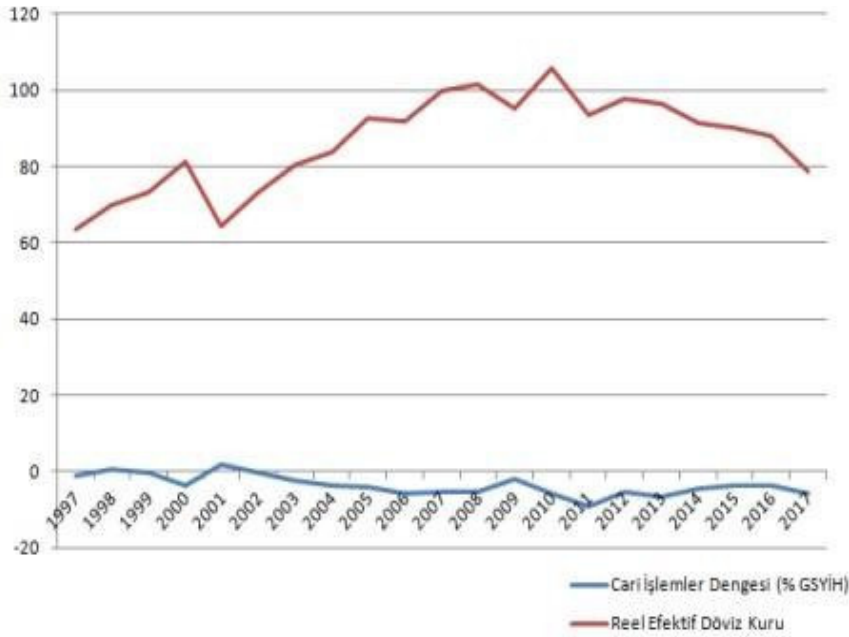
Reel döviz kurundaki yükselme bir diğer deyişle ulusal paranın değer kaybetmesi, ihraç edilen malların fiyatının yükselerek pahalılaştıran ithal mallardan vazgeçilerek ihracatın artmasına imkan sağlamaktadır. Döviz kurundaki düşüş ile yurt içinde üretilen malların fiyatı, yurt dışında üretilip ülkeye gelen mallardan daha düşük olacağı için ithalatta ve

tüm bunlara bağılı olarak cari işlemler açığında azalış meydana gelmektedir. Döviz kurundaki yükselme ihrac edilen mal ve hizmetlerdeki rekabet gücünü arttırmaktadır.

Döviz kurunda meydana gelen düşme yani ulusal para değerinde artış ile yabancı mal ve hizmetlerin fiyatlarının düşmesine ve yerli mal ve hizmetlerden daha cazip hale gelerek ihracatın azalmasına sebep olmaktadır. Ulusal para değerindeki kayıp ülke ihracatının azalmasına ve ithalatında artışa sebep olmakla birlikte malların uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü de azaltmaktadır. Bu durumda ülkenin dış ticaretinde cari işlemler dengesinde açık meydana gelmektedir. Reel döviz kuru ile ithalat arasında ters bağlantı varken ihracat ile doğru orantılı bir bağlantı bulunmaktadır. Döviz kurundaki değişimler özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde önemli etkilere sebep olmaktadır. Ülkelerin uyguladıkları döviz kuru politikalarını dikkat etmeleri önemli hale gelmektedir. Döviz kurunun cari işlemler açığı genel bahsedecek olursak dış ticaret üzerindeki etkisinde literatürde yapılan araştırmalarda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak döviz kurundaki artışın dış ticaret dengesini olumlu etkileyeceği diğer bir ifadeyle değerli ulusal para cari işlemler açığını arttırırken, değersiz ulusal para ise cari işlemler açığını azaltmakta olduğu görüşü kabul görmektedir.

Döviz kuru ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkide döviz kurundaki değişiklikler ithal malların fiyatındaki değişmelere sebep olarak ihracatın ve ithalatın etkilenmesi beklenmektedir. Sadece döviz kurunun ithalat ve ihracat aracılığıyla cari işlemler açığını etkilediği söylenemez. Türkiye için bakıldığında kullanılan kredilerin genişlemesi de ithalatı arttırarak cari işlemler açığına sebep olmaktadır. Sonuç olarak döviz kuru, cari işlemler açığını etkileyen faktörlerden sadece birisi olmaktadır. Cari işlemler açığı ile reel döviz kuru arasındaki ilişki Şekil 2.5. üzerinde gösterilmiştir. Reel döviz kuru artışlarının genellikle negatif yönde olan cari işlemler dengesinin GSYİH'deki payının üstünde uzandığı gözlemlenmektedir. Şekile 2.5. bakıldığında 2001 yılında düşen reel döviz kuru ile birlikte cari işlemler dengesinin GSYİH'ya oranının azaldığı hatta pozitif bir rakama doğru eğilim gösterdiği dikkat çekmektedir. 2001 yılının aksine 2010 yılına bakıldığında reel döviz kuru en yüksek seviyelerdeyken cari açık ile ilgili bu oranın negatif yönde arttığı yani daha fazla bozulduğu söylenebilir.

Şekil 2.5. Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Reel Döviz Kuru Arasındaki İlişki

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (2018)

Döviz kuru ile cari işlemler açığı arasındaki ilişki tek taraflı olmamaktadır. Cari işlemler açığındaki değişimlerde döviz kurunda dalgalanmalara sebep olmaktadır. Literatürde yapılan çalışmalarda ülkeden ülkeye döviz kurunun cari işlemler açık üzerindeki etkisinin değişmekte olduğu savunulmuştur (Türk, 2019, s. 15).

2.2.7. Enerjide Dışa Bağımlılık

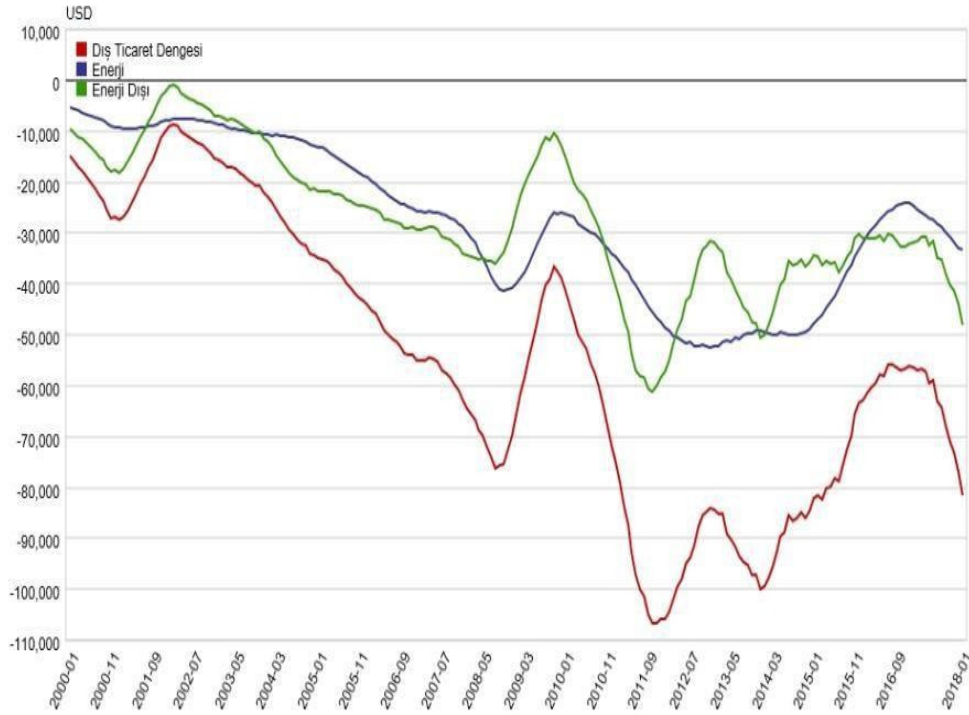
Enerji günümüzün en önemli kaynaklarından birisidir. Ayrıca enerji üretimi ülkelerin ekonomik güç kaynaklarından biri haline gelmiştir. Enerji kaynakları; yenilenebilir (rüzgâr, güneş, jeotermal vb.) enerji, yenilenemez (petrol, doğalgaz, kömür) enerji, nükleer enerji ve diğer enerji çeşitleri (hidrojen, elektrik vb.) bulunmaktadır. Tüm bu enerji kaynakları endüstrileşme çağıyla birlikte ülkeler için önemli bir kaynak olarak görülmeye başlanmıştır. Yapılan birçok ampirik uygulamalar ve ekonometrik hesaplamalarla ülkelerin refah seviyeleriyle enerji tüketimi arasında bir ilişkinin olduğu ortaya çıkarılmıştır (Türkoğlu, 2018, s. 10). Ülke ekonomisinin hareketliliği ve refah seviyesinin yüksekliği kişi başı enerji tüketiminin bir göstergesidir.

Enerji kaynakları mali, iktisadi hatta bazı zamanlar siyasi boyutlarda fazlasıyla önemlilik arz etmektedir. Fakat dünyadaki enerji kaynaklarının dağılımının dengesiz olmasından dolayı yeterli enerji kaynağı bulunmayan birçok ülke enerjide dışa bağımlı hale gelmektedir. Enerji kaynaklarının dengesiz dağılmasına ek olarak bazı ülkeler için de sahip olduğu enerji kaynaklarını ortaya çıkartabilecek güce, gelişmişliğe sahip olmaması vb. durumlarda ülkenin enerjide dışa bağımlılık durumunu söz konusu hale getirebilmektedir. Enerji bağımlılığından aslında bir ülkenin enerji ihtiyacını karşılayabilmek için ne kadar ithalata ihtiyacı olduğu olarak da bahsedilebilir.

Dünya ekonomileri enerji piyasalarında birçok sorunla başa çıkmaktadır. Fakat bu problemlerin en başında enerjide dışa bağımlılıkları gelmektedir. Enerjide bağımlılığa sadece ekonomik yönden bir problem olarak bakmak doğru olmayacaktır. Çünkü ülkeler içinde bazı zamanlarda siyasi problem olarak da ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin enerjideki dışa bağımlılığı başta enerji kaynaklarının yetersizliğinden kaynaklanmakta olup aynı zamanda Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin hızlı büyüme, kalkınma, kentleşme için enerji tüketiminin artmasıyla enerji ithalatı aratarak cari işlemler açığının oluşmasında en önemli sebep haline gelmiştir. Ayrıca Türkiye enerji talebini karşılayacak kadar enerji arz edememektedir. Türkiye dünya genelinde birincil enerji tüketiminde 22. sırada olmasına rağmen enerji üretiminde 47. sırada yer almaktadır. Bu durumda da enerji ihtiyacının çoğunluğunu ithalat ile karşılamaktadır. Enerjide dışa bağımlı olmak cari açığı olumsuz etkileyerek büyütmektedir. Cari işlemler açığını azaltmak içinse ihracatın artırılması ithalatın azaltılması gerekmektedir. Şekil 2.6. üzerinde enerji ithalatına bağlı olarak cari işlemler açığındaki artış yıllara göre gösterilmiştir.

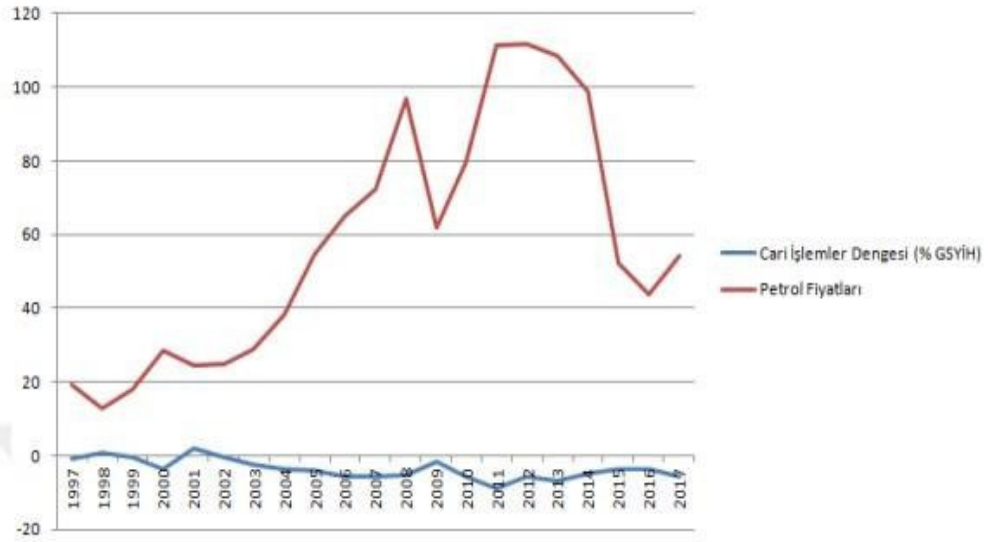
Şekil 2.6. Enerji İthalatı, Enerji Dışı İthalat ve Dış Ticaret Dengesi

Kaynak: TCMB (2019)

Türkiye, 1990'lı yıllarda enerji talebinin %48'ini kendi enerji üretimiyle karşılarken 2000'li yıllara gelindiğinde bu yüzdelik oran %28'lere kadar düşmüştür. Yani 2000'li yıllarda ülkenin enerji arzının yaklaşık %75 oranını ithalat ile karşıladığını göstermektedir (Demir, 2013). Türkiye'deki son 10 yılda cari açığın temel belirleyicilerinden birisi enerji ithalatı olmuştur. Türkiye'deki yüksek büyüme hızı da enerji ithalatının artma sebeplerinden birisi olarak gösterilmektedir. Yüksek büyüme hızıyla birlikte Türkiye'nin en çok ithal ettiği enerji kaynaklarının arasında petrol ve doğalgazın olduğu göze çarpmaktadır. Türkiye'nin ithal edeceği petrol fiyatlarında artış gözlemlendiğinde cari açığın arttığı, petrol fiyatlarında düşüş olmasıyla cari işlemler açığında azalış olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'deki cari işlemler açığıyla petrol fiyatları arasındaki ilişki Şekil 2.7. üzerinde gösterilmektedir.

Şekil 2.7. Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Petrol Fiyatları Arasındaki İlişki

Kaynak: The World Bank (2019)

2.2.8. Bütçe Açığı

Bütçe açığı, bir ülkenin bir yıl içerisinde gelirler ve giderleri arasındaki dengede giderlerinin gelirlerinden fazla olması sonucunda ortaya çıkan farktır. Başka bir ifadeyle bütçe planı yapılırken planlanan gelirlerin giderleri karşılayamamasından kaynaklıdır denilebilir. Bütçe açığı kavramı bazı kaynaklarda da geleneksel açık, birincil açık, nakit açık olarak tanımlanabilmektedir.

Bütçe açığı ülkelerin ekonomilerini etkileyen önemli bir sorun haline gelmiştir. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin bütçe açıklarının nedenleri farklılıklar gösterebilmektedir. Türkiye’deki bütçe açıklarının nedenleri aşağıda detaylı olarak ele alınmıştır (Dağ & Tüğen, 2018, s. 222).

-Kamu kesiminin genişlemesi; devletin faaliyet alanları ekonomik ve sosyal gelişmeye bağlı olarak genişlemektedir. Faaliyet alanlarında genişlemeye bağlı olarak kamu hizmet ve mallardaki çeşitlilik artmakta ve yapılan harcamalar/giderler de buna bağlı olarak artmaktadır. Kamu harcamalarındaki artış devletin adalet, eğitim gibi temel hizmetler için ayırdığı giderlerden farklı olarak sosyal yükümlülükleri kapsamaktadır.

-Sübvansiyonlar; devlet tarafından ihracatı arttırmak veya üretimi arttırmak amaçlı sağladığı desteklerdir. Aynı zamanda yerli üreticiyi korumak veya üretime özendirmek

amaçlı devlet tarafından sağlanmaktadır. Sübvansiyonlar, karşılıksız yapılan yardımlardır. Sübvansiyonların verilme amaçları; sermaye birikimini hızlandırmak, ihracatın arttırılması, sanayinin geliştirilmesi, ödemeler dengesinin iyileştirilmesi, yatırımların uygun alanlara yönlendirilmesi, zor durumda olan sektörlerde geçim şartlarını hafifletmek yer almaktadır.

Ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için ülkelerin sübvansiyon vermesi zamanla bir yükümlülük halinde gelmiştir. Bu sebeple sübvansiyonların ihtiyaçlara göre arttırılması bütçe açıklarına sebep olmaktadır.

-Konjonktürel nedenler; ekonomik dalgalanmalar, enflasyon, işsizlik oranı, büyüme hızı gibi faktörler bütçe açıklarını etkileyebilmektedir. Örneğin; ekonominin genişleme döneminde yüksek büyüme hızı, düşük işsizlik oranı ve yüksek enflasyon oranı gerçekleşir. Tam tersi durumda yani daralma döneminde ise büyüme hızı düşer, işsizlik oranı ise artarken enflasyon oranı düşmektedir.

Ekonominin genişleme döneminde bütçe gelirleri artar ve bütçe açığı azalır. Milli gelir düzeyi artınca vergiler de artacak ve bütçe gelirleri de artmış olacaktır. Daralma döneminde vergilerden sağlanacak gelirler azalacak ve bütçe açığında artış gözlemlenecektir.

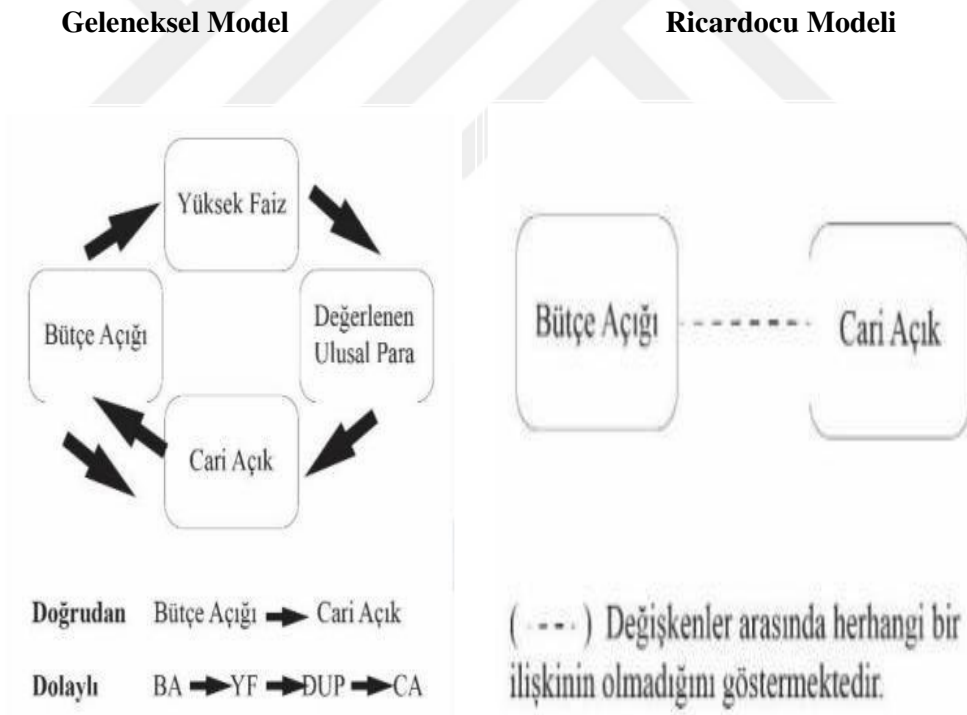
Yukarıda bahsettiğimiz bütçe açığına sebep olan nedenler dışında kayıt dışı ekonomi, sosyal harcamalardaki artış, ekonomik krizler, savaşlar, doğal afetler gibi birçok sebep sayılabilir.

Bütçe açıkları ile cari işlemler açığı arasındaki ilişki için iki ana görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Geleneksel Model ikincisi ise Ricardocu Model olmaktadır. Bu modellere ait bilgiler Şekil 2.8’de yer almaktadır. Geleneksel modele göre ise dolaylı ve doğrudan yaklaşımlar yer almaktadır. Cari işlemler açığı ve bütçe açığı arasındaki doğrudan ilişki makroekonomik eşitlik varsayımı üzerinden olmaktadır. Doğrudan ilişki de özel kesim tasarrufları ile özel kesim yatırımları eşit olduğunda kamu harcamalarındaki artış veya vergi gelirlerindeki bir azalış bütçe açığına sebep olmakta ve bağlantılı olarak cari işlemler açığına neden olmaktadır. Dolaylı ilişki söz konusu olduğunda ise doğrudan ilişkide olduğu gibi özel kesim tasarrufları ve yatırımlarda değişiklik olmaksızın kamu harcamalarındaki artış veya vergi gelirlerindeki azalış faiz hadlerini yükseltebilmektedir. Yüksek faiz hadleri ile yurt dışından sermaye girişlerinde artış gözlemlenebilmekte ve ulusal paranın değerinde artış ile de ihracat pahalılaşarak

ithalatta ucuzlama meydana gelmektedir (Yediparmak, 2014, s. 26). Sonuç olarak dış ticaret dengesinde bu değişme ile cari işlemler açığı da etkilenmektedir.

Ricardocu Modeline göre ise bütçe açıklarının faiz hadleri veya cari işlemler açığında herhangi bir etkisi olmamaktadır. Bu modelde kamu harcamalarındaki bir artış veya vergi gelirlerindeki bir azalış ile oluşan bütçe açıkları gelecekteki bütçe açıklarına eş değerde vergi artışlarıyla karşılanabilecektir. Bireyler vergi artışını göz önünde bulundurarak harcamalarını azaltarak tasarrufları arttıracak bu şekilde ulusal tasarruflarda da değişme olmayarak cari işlemler dengesi sabit kalabilecektir. Sonuç olarak bütçe açıkları, cari işlemler açığına sebep olmayacaktır (Emirkadı, 2017, s. 85).

Şekil 2.8. *Bütçe Açıkları için Geleneksel Model ve Ricardocu Modeli*

Kaynak: Bilgilerden özet olarak hazırlanmıştır.

Türkiye’de bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasındaki ilişki inceleyen çalışmalarda, devlet borçlanma senetlerinin ve bu senetlerle birlikte bütçe açıklarının finansmanı için faiz oranlarının cari işlemler açığının çıkmasında önemli etken olduğu sonucuna varılmıştır (Çekim, 2009, s. 49).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ VE İLGİLİ MEVZUATLARI

Her ülkenin kendine ait bir dış ticaret sistemi bulunmaktadır. Dış ticaret sistemleri içerisinde ülkenin ekonomik işlemlerini kapsayan ihracat ve ithalatla ilgili tüm mevzuatlar yer almaktadır. Dış ticaret sistemine şekil kazandıran Türkiye’deki dış ticaret mevzuatları, ilk olarak 1955 yılında düzenlemiş olup 1980 sonrasındaki süreçlerde şekillenmiştir. Bu bölümde Türkiye’de uygulanmakta olan sanayileşme stratejileri ve dış ticaret mevzuatları (yönetmelik, kararnameler vb.) hakkında bilgiler verilmektedir.

3.1.İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisi

İthal ikamesi strateji ilk kez 1929 ekonomik krizi sonrası ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Latin Amerika ülkelerinde uygulanmıştır. Arjantin, Meksika, Brezilya gibi ülkeler ABD’den ithal edilen ürünler ile yerli üretimin etkilenmesinden dolayı ve yerli üretimi bu rekabetten koruyabilmek adına gümrük vergilerini sistemli bir şekilde yükseltip ithalatlarına da kotalar koymuşlardır. Zamanla bu ülkeler dışında özellikle az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler tarafından yukarıda bahsedilen sebeplerle birlikte bu stratejiyi daha çok benimsemeye başlamışlardır. Bu ülkeler arasında Asya ve Afrika ülkeleri yanında Türkiye’de yer almaktadır (Konya, 2012, s. 42).

İthal ikamesi kavramı, ithal edilen ürünlerin yurt içinde üretiminin sağlanması demektir. İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi de ithal edilen ürünlerin yurt içinde üretilmesi için uygulanan sanayileşme stratejisidir (Aksoy, 2012, s. 6). İthal ikamesi stratejisi, içe dönük sanayileşme stratejisi olarak da ele alınmaktadır. İthal ikamesi yurt içi üretimin artması ithalatın azalmasını hedeflemektedir. Bu stratejide ithal ikamesiyle birlikte ithalatla kısıtlamalara veya tamamen yasaklamalara gidilerek iç pazarda yabancı üreticilerin payı azalarak yerli üreticilerin payının artması sağlanmaktadır.

İthal ikamesi ilk olarak tüketim malları üzerinde başlayarak daha sonrasında yatırım ve ara mallar üzerine yoğunlaşarak devam etmektedir. İthal ikamesi için ayrıca yeni bir pazar arayışına gerek bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise daha önceden ithal edilen bir malın üretiminin üstlenilmesinden kaynaklıdır.

İthal ikame süreci iki şekilde meydana gelmektedir. Birincisi doğal şekildedir. Doğal şekilde açıklanmasının sebebi ithalatın yerli üretimle ikame edilmesi için devlet tarafından herhangi bir müdahalenin olmamasıdır. İkincisi ise uyarılmış ithal ikamesi sürecidir. Bu süreçte ise ithal edilen malların yerli üretimle ikame edilmesi için devlet tarafından sanayileşme stratejileri ile veya uygulanan politikalarla müdahale etmesidir. İthalat yasakları, ithalat kotaları, gümrük vergilerinde artışlar, kambiyo denetimi gibi birçok araçla devlet müdahale etmektedir. Yerli üretimi rekabetten korumak için atılan adımlarda denilebilir (Önal, 2009, s. 72).

İthal ikamesi sanayileşme stratejisi, ülkelerin ekonomik yapılarını modernleştirmelerinde ve gelişmiş ülkelerin sanayi yapılarına benzer yapılar oluşturabilmesi için etkin bir araçtır. Bu stratejiyi uygularken ortaya çıkabilecek olan sorun; stratejinin nasıl uygulandığından ziyade strateji uygulanırken geriye dönük sıkıntıların anlaşılamamasından kaynaklanabilmektedir.

İthal ikamesi sanayileşme stratejisi uygulanırken ortaya çıkabilecek sorun, nasıl uygulandığı değildir. Sorun; stratejinin uygulama aşamasında geçmişe yönelik meydana gelebilecek darboğazların anlaşılabilmesidir. Döviz tasarrufuna yönelik uygulanan bu stratejide hangi ürünler veya hangi sanayi kolu üzerinde uygulanması gerekli olduğu bir fizibilite çalışmasıyla iyi bir şekilde tespit edilmelidir.

3.1.1.İthal İkameci Sanayileşme Stratejisinin Amaçları

İthal ikamesindeki temel amaç daha önceden yurt dışından alınan malların yurt içinde üretimine başlanarak ithalatının azaltılmasıdır. İthalatın azaltılmasıyla birlikte ekonomik kalkınma hızının artacağı düşünülmektedir (Aksoy, 2012, s. 11). Diğer önemli amaç ise ödemeler dengesi sorununa çözüm bulmaktır. Ödemeler dengesindeki ithalatın artmasıyla ile döviz kaybettirici özellik artmaktadır fakat yurt dışından alınan malların yurt içi üretimiyle birlikte döviz gideri azalarak döviz kazandırıcı faaliyetler ortaya çıkmaktadır. Burada ilk amaç iç piyasaların tüketim ihtiyaçlarını karşılamaktır. Dış piyasalara üretim yapmaktansa iç piyasalara yapılacak olan üretim iç pazarın talepleri

bilinmesinden dolayı daha etkili olabilmektedir. Bu açıdan dış piyasalara açılmak isteyen bir ülke için iç piyasayı geliştirmeyi planlayan yeni kurulan sanayi kuruluşları için hazır bir pazar haline gelecektir (Önal, 2009, s. 72).

İthal ikamesiyle varılmak istenen diğer amaçlar;

- Gelişmekte olan çoğu ülke genellikle tarım odaklı ürünler üretmektedir. Bu ülkelerin sanayi odaklı hale gelebilmek için ithal ettikleri bazı sanayi ürünlerin ithalatından vazgeçerek yurt içi üretime geçmek istemesi,
- İthal ikamesi sanayileşme stratejisiyle birlikte ülkenin dışa bağımlılığı azalacak ve dış ticaret hadlerindeki aleyhine olan zararlardan bir kısmını ortadan kaldıracak olması,
- Ödemeler dengesindeki yaşanan sorunlarda azalmaların olması ve döviz tasarrufunun sağlanabilmesi,
- Daha önceden ithal edilen malların yurt içinde belli bir talebi olmasından dolayı yeniden bir pazar arayışı içine girilmesi,
- İthal ikamesi sanayileşme stratejisiyle hedef sanayi üretiminin artması, sermaye birikimlerinin artması ve yeni iş olanaklarının ortaya çıkması yer almaktadır.

Özetle, bu sanayileşme stratejisinin iç kaynakları kullanarak döviz tasarruf edici ve sanayileşme odaklı olmayı hedefleyen bir politika olduğunu söylemek mümkündür. İhracatın artırılması ve sektörün geliştirilmesi ilk aşamada hedeflenen amaç değildir. Bu politika uygulanmaktayken ödemeler dengesinde en az dövize ihtiyaç duyularak yerli kaynakların etkili ve dengeli kullanımı önemli olmaktadır.

3.1.2.İthal İkamesinin Aşamaları

İthal ikamesi sanayileşme stratejisinin uzun ve kısa vadeli olarak uygulanması hedeflenmektedir. Kısa vadeli olan uygulamalardaki hedeflerde, yurt içinde talebi karşılayacak kadar bir üretim gerçekleştirerek ithalata gereksinim duyulmamasını sağlamak yer almaktadır. Bu ithal ikamenin kolay aşaması olarak geçmektedir. Uzun vadeli olan uygulamalardaki hedeflerde ise ara ve yatırım mallarının yurt içinde üretilmesi yer almaktadır. Bu hedefin yer aldığı aşama ise ithal ikamenin ikinci aşaması olarak geçmektedir. Kolay aşamada basit teknoloji ve çok fazla sermaye gerekmez iken, ikinci aşamada kalifiyeli iş gücü, ileri teknoloji ve daha fazla sermaye gerekmektedir.

3.1.2.1.Birinci Aşama (Kolay Aşama)

Bu aşamada ithal edilen nihai tüketim mallarının yurt içinde üretimine başlanarak bu malların ithalatının kısıtlanması gerekmektedir. Bu malların ithalatının kısıtlanması ise yüksek tarifeler, miktar kısıtlamalarıyla önlenebilmektedir. İthalatın kısıtlanması için alınan önlemlerin yanı sıra yerli üretimi korumak amacıyla ara ve yatırım mallarında gümrük muafiyetleri ve ithalatta düşük tarife uygulamaları yer almaktadır. Birinci aşamada genellikle gıda ürünleri, tekstil ürünleri, ev eşyaları yer almaktadır. Sanayilere düşük faizli kredi olanakları, düşük fiyatlı enerji, hammadde vb. sağlanmaktadır (Önal, 2009, s. 73).

İthal ikamesinin bu aşamasındaki yüksek korumacılık iç piyasada rekabeti azaltıp tarımsal ürünlerinin aleyhine bir ayırım niteliği taşımaktadır. Ülkelerin bu aşamada uygulamış oldukları korumacılık politikaları ülkeden ülkeye hatta ülke grupları arasında değişiklikler göstermektedir. Birinci aşamada, üretimin tüketimi karşılaması amaçlandığından dolayı içe dönük sınai kalkınmanın ilk aşamasında üretim hızla çoğalmaktadır.

İthal ikamesinin kolay aşaması, yurt içi piyasanın sınırlarının zorlanmasıyla sona ermektedir. Burada iki önemli husus bulunmaktadır. Birinci husus, büyümenin devam edebilmesi için korumaya alınan sanayi kollarındaki korumanın devam etmesi gerekmektedir. İkinci husus ise büyümenin, yurt içi piyasaların izin verdiği sürece yani bu tüketim mallarına olan talebin olduğu müddetçe devam edecek olmasıdır. Fakat zaman içerisinde bu uygulanan korumacı politikanın değiştirilmesi gerekmektedir. Bu değişikliğin yapılma aşaması ikinci aşamaya denk gelmektedir. Bu değişikliğin yapılmasıyla ara ve yatırım malların ikamesine veya kurulmuş olan tüketim mallarının ithal ikamesi olarak ihracata yönlendirilmesi gerekecektir. Aksi takdirde büyüme süreci engellenmiş olacaktır (Yılmaz K. , 1990, s. 14).

3.1.2.2.İkinci Aşama (Karmaşık Aşama)

İthal ikamesi stratejisinin ikinci aşamasında, ilk aşamada üretilen dayanıklı tüketim mallarının yanında ara ve yatırım mallarının ithal edilmesinden ziyade daha çok yurt içinde üretiminin sağlanması hedeflenmektedir. Yoğun sermaye gerektiren petrokimya veya çelik gibi ürünlerin yurt içinde üretiminin sağlanmadığı ve bu tür ürünleri üreten kuruluşların idari ve teknik ihtiyaçları sağlanmadığı sürece parça başına maliyetler

artacaktır (Çarıkçı, 1983, s. 22).

Ülkelerin ikinci aşamaya geçme sebeplerinden birisi de gelişmekte olan ülkelerin tarım odaklı ihracatlarının olması ve tarım ürünlerinden elde edilen dövizlerin düşük seviyelerde olmasından kaynaklanmaktadır. Düşük döviz gelirleri sebebiyle de ülkelerin kalkınma hızları düşmektedir. Bu sebeplerden dolayı gelişmekte olan ülkeler sanayileşmek için iç piyasaya dönük gerekli olan ürünleri üretmeye yönelmektedirler (Şanlı, 1997, s. 25).

İkinci aşamanın başarıyla tamamlanabilmesi için ilgili işletmelerin ara mallarını, dayanıklı tüketim mallarını ve yatırım mallarını sanayilerine en uygun ölçeği ve ileri teknolojiyi kullanarak üretmesi önem arz etmektedir. Ayrıca işletmeler arası yatay ve dikey bütünleşmeyi sağlayabilmekte aynı şekilde önemlidir. Bunlara ek olarak kurulan sanayi kollarının dış rekabetten nasıl ve ne kadar süreyle korunacağını belirlenmesi ikinci aşamada dikkat edilmesi gerekli noktalardan bir diğeridir. Sanayi kollarının korunması süreklilik arz etmemeli, belli bir büyüme oranına geçildikten sonra korumacılık politikasının kaldırılarak rekabet şartlarında gelişimin sağlanması gerekmektedir.

Bu aşamanın temel özellikleri içerisinde; yüksek değerlenmiş döviz kurları, ihracat aleyhine çarpıklıklar, aşırı ve değişken oranlı korumacılık politikaları, fiyat kontrolleri, kredilerde negatif faiz oranları yer almaktadır. Bu özellikler, ülkelerde arz-talep kurallarına göre işleyen piyasaların tıkanmasına veya sınırlandırılmasına, teşvik sistemlerinin bozulmasına sebep olabilmektedir (Balkanlı, 2004, s. 303)

İthal ikamesi sanayileşme stratejilerinin aşamalarını özetleyecek olursak, ilk aşama (kolay aşama) dan ikinci aşamaya geçiş ile ülkeler modern ekonomide öncü konuma geçmiş sayılır. Modern ekonominin özelliği ise ara malların sağlanmasının ithalata dayalı olması, ileri teknoloji ve sermaye yoğun malların kullanımı, ekonomik ölçeğe göre küçük iç pazar ile tek, oligopol yapılı firmaların davranışları yer almaktadır (Doğruel & Doğruel, 2006, s. 17).

3.1.3.İthal İkamesi Araçları

Ülkelerin sanayileşmelerini sağlayabilmeleri için yeni sanayiler kurulması gerekmektedir. İthal ikamesi stratejisine geçilmesinin faydaları içerisinde yeni sanayilerin kurulması ile milli gelir içerisinde sanayi sektörünün payının artması, daha

az ithalat yapılması, döviz tasarrufu yapılması, sermaye birikiminin hızlanması vb. yer almaktadır. İthal ikamesi; ithalat yasakları, gümrük vergileri, sübvansiyonlar gibi araçlar ile korunmaktadır.

3.1.3.1.İthal Yasakları (Kotalar)

İthalatın miktar olarak ya da değer olarak kısıtlanmasına kota adı verilmektedir. Yıllık olarak devlet tarafından belirlenen ithal edilecek mal miktarlarının dışında ithalatın gerçekleştirilmesinin imkanı bulunmamaktadır. Ülkelerin belirledikleri ithalat kotaları, belirli bir dönemi kapsayacak şekilde uygulanan dış ticaret politikalarıdır. İthalat kotaları özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yapılan GATT anlaşması ve çoklu ticaret anlaşmalarında birçok ürün ülkelerin ithalat kotalarına dahil edilmiştir. Gelişmiş ülkelerin ithalat kotalarında tarım ürünlerine daha çok rastlanırken az gelişmiş ülkelerde ise yeni kalkınan sanayi kollarındaki ürünler olduğu dikkat çekmektedir (Elitaş & Şeker, 2017, s. 57). İthalat kotalarına örnek verilecek olursa; Türkiye 2000 yılı içerisinde 1000 adet otomobil ithal edilecektir şeklinde veya 1000 dolar değerinde beyaz eşya ithal edilecek şeklinde bir sınırlama getirdiyse buna ithalat kotası denilmektedir. Bu ithalat kotası haricinde ithalat miktarı ve değerinde değişiklik olmamaktadır (Kalaycı, Çelik, & Sandalcılar, 2008, s. 28). Kota uygulanmasının temel sebebi bir ülkenin dış ticaretinde meydana gelen açığı, ithalatı yasaklamalar ve kotalar dahilinde kontrole alarak dengede tutmanın amaçlanmasından ortaya çıkmaktadır (Akgöl, 2016, s. 81).

Ülkelerin uluslararası ticarete uyguladıkları ithalat kotaları politikalarında farklılıklar bulunmaktadır. Farklılık bulunduran bu ithalat kotaları çeşitleri arasında global kota, tahsisli kota ve gümrük tarife kotaları yer almaktadır.

Global kota; bu kota türünde bir ülke sadece ithal edilecek olan malın miktarını belirler ve hangi ülkeden, kimler tarafından ithal edileceği gibi konularda herhangi bir kıstas belirlemez. Ürünler üzerinde kotalar ilan edildikten sonra erken hareket eden ithalatçılar büyük paya sahip olabilmektedir (Elitaş & Şeker, 2017, s. 58). Bu kota uygulamasında bazı sorunlarla karşılaşılabilir. Bu sorunların başında, yapılan ithalatın kontrolünde yaşanabilecek sorunlar yer almaktadır (Kalaycı, Çelik, & Sandalcılar, 2008, s. 29). Örneğin; Türkiye'nin birçok ülkeyle ithalatını gerçekleştirebileceği sınır kapısı bulunmaktadır. Bu sınır kapılarında ithalatçının yapmış olduğu ithalat miktarının ayrı ayrı hesaplanmasında zorluklar yaşanmaktadır. Yani kotaların dolup dolmadığının takibi

zorlaşmaktadır. Ayrıca ithalatçı, ihracatçı ile bağlantı kurduktan sonra malın sınır kapısına gelişine kadar belirli bir süre geçmektedir. Bu süre zarfında ithalat kotalarının dolmuş olması durumunda ithalatçı zor durumda kalabilmektedir.

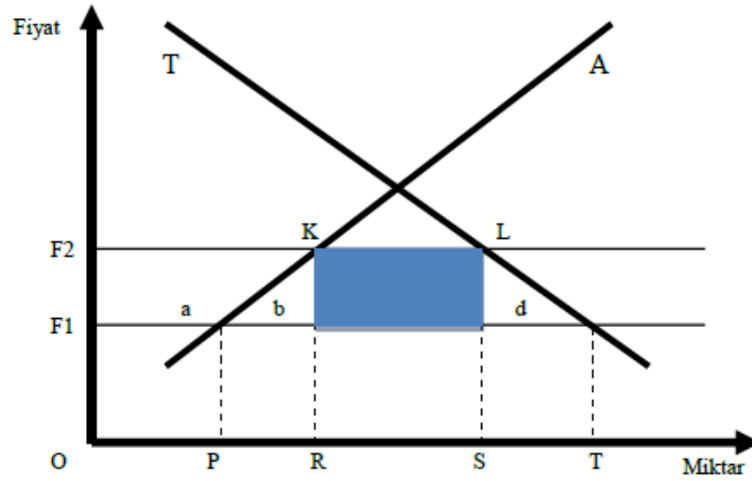
Tahsisli kota; İthalatçıların sahip olduğu belirli kriterlere göre kotalar belirlenmektedir. Bu kriterler arasında üretim, istihdam ve kapasite vb. kriterler yer almaktadır. Ülke tarafından belirlenen kotalar ilan edildikten sonra ithalatçılar başvurulara bulunur ve bu başvurular sonucunda hangi ithalatçıya ne kadar ithalat yapabileceğine dair ithalat lisans belgesi verilir. Örneğin; 2010 yılında 2000 tane otomobil ithalat edilmesine izin verilmiş olup 20 tane ithalatçı bu kotadan faydalanmak için başvuru yapmışsa her ithalatçıya 100 adet otomobil ithalat edebileceğine dair ithalat lisans belgesi verilecektir. Fakat her zaman belirlenen kota ithalatçıları arasında eşit şekilde paylaştırılmayabilir.

Gümrük tarifeleri kotaları; bu kota uygulamasında mallar üzerinde belirli süre için miktar ve değer kotaları uygulanmaktadır. Diğer ithalat kota türlerinden farklı olarak kotanın dolması sonucunda ithalat sonlandırılmamaktadır. İthalat kotalarının dolması sonucunda örneğin ilk 2000 adet otomobil ithalatı için %25 gümrük vergisi uygulanıyorsa kota dolduktan sonra uygulanan gümrük vergisi %75 olarak değişmektedir (Seyidoğlu, 2007, s. 203-204).

UNCTAD'a göre ithalat kotaları kalıcı, geçici ve mevsimsel kotalar olarak üçe ayrılmaktadır. Kalıcı ithalat kotaları, yıl boyunca uygulanmakta olup süreklilik arz etmektedir. Mevsimsel kotalar, yılın bazı dönemlerinde ithal edilmesine izin verilen kotalardır. Geçici kotalar ise bir veya iki yıl boyunca uygulanan süreklilik veya dönemsellik özelliği olmayan kotalardır (International Classification of Non-Tariff Measures, 2012).

Ülkelerin dış ticaret dengelerini korumak için uyguladıkları ithalat kotalarının ülke ekonomileri üzerinde birçok yönden etkileri bulunmaktadır. Kota önlemleri sonucunda ilk etki, yurt içinde o malın arzının azalması ve o malın fiyatının artmasıyla sonuçlanmaktadır.

Şekil 3.1. İthalat Kotalarının Ekonomik Etkileri

Kaynak: Seyidoğlu, 2017, s. 358

Şekil 3.1'deki A ve T doğruları kota uygulanan malın arz ve talep doğrularını göstermektedir. Serbest ticaret koşulları esas alındığında ürün OP miktarında bir arza ve OT miktarında da talebe sahiptir. Bu ürünün serbest ticaretteki fiyatı ise F1 ile gösterilmektedir. Yurt içi üretimi OP kadar olan malın serbest ticaret koşullarında PT kadar da ithalatı yapılmaktadır. Bu ürün için ülkede KL kadar kota uygulanmasıyla birlikte malın yurt içindeki üretimi PR kadar artarak OR miktarı kadar olmaktadır. Tüketim miktarı ise azalarak OS miktarına eşitlenmektedir. Kota uygulaması sonucunda ithalat hacmi PT kadar iken RS miktarına düşmektedir. F1 fiyatı olan malın fiyatı F2 olarak malın fiyatında da artış gözlemlenmiştir. Şekil üzerindeki 'a' gelir dağılımı etkisini, 'b' alanı ülkenin üretim kaybını, 'd' alanı ise ülkenin tüketim kaybını göstermektedir. 'c' alanı ise kota uygulamasıyla oluşan kıtlık rantını göstermektedir (Seyidoğlu, 2017, s. 204). Özetle, ülkelerin uygulamış oldukları ithalat kotalarıyla birlikte yurt içi üretimde bir artış, tüketimde azalış ve fiyatta artış meydana gelmektedir diyebiliriz.

İthalat yasağı; bir ülkenin bir malın ithalatını tamamen önlemesidir. Belirli ülkelerden yapılacak olan malların ithalatının yasaklanması başka bir deyişle ambargo uygulanması da ithalat yasaklarına girmektedir. İthalat yasağı olan malın üretimi tamamen yurt içindeki üretime bağlı duruma gelir ve bu durum liberal ekonomi ile bağdaşmamaktadır. Ülkeler ithalat yasakları ile birlikte ekonomi için önemsiz veya lüks olabilecek malların

ithalatını önleyerek döviz çıkışını azaltabilmeyi, yerli sanayiye dış rekabetten koruyabilmeyi veya dış ticaret açıklarını dengede tutabilmeyi amaçlamaktadır (Yurdakul, 2014, s. 27).

İthalat yasakları kapsamında ülkeler anayasal rejimine aykırı yayın ve kitapların, halk sağlığına, genel ahlaka ve kamu düzenini bozacak zararlı maddelerin girişi yasaklayabilir. Bunların dışında ülkelerin misilleme yapmak (cezalandırma) amaçlı karşılıklı politik sebeplerle ithalatını yasakladığı mallarda bulunmaktadır. Kısacası ülkeler ithalat yasaklarını ekonomik, politik, halk ve çevre sağlığı sebeplerini gerekçe göstererek uygulayabilmektedirler.

3.1.3.1.1.İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi

İthalatta haksız rekabetin önlenmesi hakkındaki 4412 sayılı değişiklik kanunu ile resmi gazetede yayımlanan 3577 sayılı bu kanun 27 Temmuz 1999 tarihinde yayımlanmıştır. Bu karar kapsamında amaç ve kapsam, tanımlar, önlem alınmasını gerektiren haller, şikayet ve inceleme, genel müdürlüğün görevleri, ithalatta haksız rekabeti değerlendirme kurulu ve görevleri, dampedinge karşı vergi ve telafi edici vergi, taahhütler, geçici önlemler, kesin önlemler, geri ödeme, diğer mevzuat, kaldırılan ve uygulanmayacak hükümler, bakanlar kurulu kararları ve uygulanmayacak hükümler, Bakanlar Kurulu kararları ve yönetmelikler, soruşturmanın kapatılması ve durdurulması, kesin önlemlerin ve taahhütlerin gözden geçirilmesi başlıkları yer almaktadır.

Bu kanun, ithalatta haksız rekabet hallerinden sübvansiyona veya dampedinge maruz kalmış ithalatın neden olduğu zararlara karşı ilgili üretim dalının korunması için yapılacak işlemleri, önlemleri belirleyerek uygulama kararlarıyla bir kurul oluşturulmasını ve bu oluşturulacak kurulun görevlerine ilişkin usulleri oluşturmayı amaçlamakta ve kapsamaktadır.

Tanımlar kapsamında damping, sübvansiyon, ihraç fiyatı, benzer mal, normal değer, yönetmelik, damping marjı, sübvansiyon miktarı, zarar, bakanlık, genel müdürlük, kurul vb. tanımları bulabilmek mümkündür.

Önlem alınması gerektiren hallerde ise Türkiye’de yapılan ithalatın bir üretim dalında maddi zarara yol açması, zarar tehdidi oluşması veya üretim dalının kurulmasını fiziki olara geciktirmesi yer almaktadır.

Şikayet ve inceleme kısmında damping ve sübvansiyona konu olan sektördeki işletmelerin ithalattan zarar gördüğünü veya zarar görebilme ihtimali olduğunu belirten üreticilerin, üretim dalı adına faaliyet gösteren gerçek veya tüzel kişilerin yazılı olarak belirtmiş olduğu şikayetlerin Genel Müdürlük tarafından inceleneceği belirtilmektedir.

Genel müdürlüğün görevleri içerisinde şikayetler üzerine ön incelemeyi yapmak, soruşturma açılıp açılmayacağı konusunda kurula teklifte bulunmak, soruşturmanın yürütülmesi, alınacak önlemler ile ilgili olarak kurula teklifler sunmak, kurulun sekreterlik hizmetlerini yürütmek ve kurul tarafından genel müdürlüğe verilecek olan görevleri yerine getirmek yer almaktadır.

İthalatta haksız rekabeti değerlendirme kurulu ve görevleri başlığı altında; kurulun İthalat Genel Müdürü'nün veya görevlendirmiş olduğu Genel Müdür Yardımcısı'nın başkanlığında toplandığı bilgisi yer almaktadır. Kurul temsilcileri arasında çeşitli bakanlıklardan yetkililer bulunmaktadır. Kurulun gerekli olduğu durumlar için üniversitelerden ve diğer kuruluşlardan bilgi alabileceği belirtilmektedir. Kurulun görevleri kısmı ise; soruşturma açılıp açılmaması veya soruşturmanın durdurulma konusunda karara varmak, soruşturmada yeterli delil elde edilmesi halinde geçici önlem kararını bakanlığının onayına sunmak, taahhütlerin yerine getirilmemesi durumunda gerekli önlemleri almak vb. faaliyetleri içermektedir.

Dampinge karşı ve telafi edici vergi başlığında; soruşturma sonucunda kurul tarafından belirlenmiş olan bakanlığın onayı doğrultusunda damping marjı ve sübvansiyon miktarı belirlendiği yer almaktadır. Ayrıca damping ve sübvansiyon sonucunda zarara uğramış malların zararını karşılamak için dampinge karşı vergi veya telafi edici vergisinin alındığı belirtilmektedir. Bu kanunun mükellef kısmında dampinge karşı vergi veya telafi edici vergi mükelleflerinin dampinge veya sübvansiyona konu olan malı ithal eden gerçek ve tüzel kişiler olduğu tanımlanmıştır. Tahsil mercii kısmında tahsilin Gümrük İdareleri'nce, ithalat da alınan diğer vergilerden ayrı olarak tahsil edildiği veya teminata bağlandığı belirtilmektedir.

Soruşturma başlığında ise resen veya bir şikayet üzerine açılmış olan soruşturmada yapılan incelemeler neticesinde dampinge veya sübvansiyona konu olan malın ithalatından kaynaklı meydana gelen zarara ilişkin yeterli delillerin tespit edilmesi durumunda soruşturmanın açılacağı yer almaktadır.

Taahhütler içerisinde; soruşturma sırasında menşe ülke, ihracatçı ülke veya ihracatçı

tarafından soruşturma konu olan ithalattan kaynaklı zararın karşılanması için taahhütte bulunabilmektedir. Kurul tarafından taahhüdün kabul edilmesi durumunda soruşturmanın sonlandırıldığı ve taahhüdün yerine getirilmemesi halinde kurul mevcut verilere dayanarak geçici veya kesin önlemler alma kararı verdiğine dair bilgiler yer almaktadır.

Geçici önlemler kısmında; soruşturma sırasında bakanlık tarafından kurulca belirlenen damping marjı, sübvansiyon miktarı veya zararı ortadan kaldırmaya yetecek daha az bir miktarda teminat şeklinde geçici önlem uygulanmasının kararlaştırılabileceği belirtilmektedir. Bu karar Resmi Gazete’de yayımlanmak suretiyle ilgililere duyurulmaktadır. Soruşturmanın açılma tarihinden itibaren 60 gün içerisinde geçici önlem uygulanamaz. Geçici önlemlerin uygulanmaya başlamasından itibaren geçerlilik süresi 4 ay olduğu ithalatta haksız rekabetin önlenmesi hakkındaki 4412 sayılı kanunun geçici önlemler bölümünde belirtilmektedir. Geçici önlemlerin uygulanma esasları Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenmektedir.

Kesin önlemlerde; soruşturma sonucunda dampingli veya sübvansiyonlu ithalatın varlığı ve bu ithalatın sebep olduğu zarar kesinleştiğinde, bu zararın önlenmesi amacıyla kurul tarafından belirlenen damping marjı, sübvansiyon miktarı veya zararı tamamen ortadan kaldıracak kadar miktarda dampinge karşı vergi veya telafi edici vergi alındığı yer almaktadır. Soruşturmaya konu olan mal için hem damping hem de sübvansiyondan kaynaklı zararın ortaya çıkması durumunda dampinge karşı vergi veya telafi edici vergilerden yalnızca bir tanesi uygulanabilmekte olduğu kanunda belirtilmektedir.

Geri ödeme kısmında ise kesinleşen dampinge karşı vergi veya telafi edici vergi, daha önce alınan teminattan fazlaysa fark tahsil edilmeden teminattan az olması durumunda ise farkın geri ödendiği yer almaktadır. Soruşturmanın kapatılması kararı durumunda geçici önlemler kaldırılarak alınan teminatların iade edileceği belirtilmektedir.

Soruşturmanın kapatılması ve durulması başlığında hangi şartlarda soruşturmanın kapatılacağı veya durdurulacağı yer almaktadır. Bu durumlar içerisinde; soruşturma konusu olan ithalatın dampinge veya sübvansiyona konu olmadığının tespit edilmesi, ithalattan kaynaklı zararın olmadığının belirlenmesi, şikayetin geri çekilmesi halinde soruşturmanın kapatılacağı belirtilmiştir. Taahhütlerin kabul edilmesi veya sübvansiyonun uygulamadan kaldırılması halinde soruşturmanın durdurulabileceği belirtilmiştir.

Kesin önlemlerin ve taahhütlerin gözden geçirilmesi hususunda ilgili taraflardan birisinin talebi üzerine veya resen gözden geçirilebileceği yer almaktadır. Kurul tarafından kararın yeniden gözden geçirilmesinin gündeme gelmesi durumunda tekrardan soruşturma açılmaktadır. Soruşturmanın yeniden açılmasının, soruşturma sonunda alınan kesin önlemlerin ve taahhüdün uygulanmasına engel teşkil etmediği belirtilmiştir.

3.1.3.1.2. Gözetim ve Korunma Önlemleri

İthalatta gözetim uygulaması yönetmeliği, 8 Haziran 2004 tarihinde 10/05/2004 ve 2004/7304 sayılı karar uyarınca resmi gazetede yayımlanmıştır. Bu yönetmeliğin kapsamında bir malın ithalatında kaydedilecek gelişmelerin yakından takip edilmesine ilişkin usul ve esaslar bulunmaktadır. Yönetmelik içerisinde tanımlar, gözetim uygulaması, gözetim belgesi, bildirim vb. alt konular yer almaktadır.

İthalatta gözetim uygulaması yönetmeliği tanımlar kısmında; yönetmelikte yer alan müsteşarlığın Dış Ticaret Müsteşarlığı, genel müdürlüğün Dış Ticaret Müsteşarlığı İthalat Genel Müdürlüğü ve gözetim belgesinin gözetime tabi olan malların ithali için genel müdürlükçe verilen veya onaylanan belge olduğu açıklamaktadır.

Gözetim uygulaması konusunda alınacak kararın, bir malın ithalatı için yapılan başvuru üzerine veya resen yapılacak olan değerlendirme sonucunda Müsteşarlık tarafından verildiği belirtilmektedir. Müsteşarlık tarafından yapılacak değerlendirme de ithalatın gelişimi, ithalat şartları ve ithalatın yerli üreticiler üzerinde oluşturabileceği etkiler göz önünde bulundurulmaktadır. Gözetim kararının, gözetim belgesi düzenlenmesiyle ileriye dönük veya gerçekleşen ithalatın geçmişine yönelik uygulanabileceği yer almaktadır. Gözetim uygulamasına ilişkin usul ve esaslarda ise başvuru sahiplerinin belirtmiş oldukları taahhütnamelerinin tebliğleriyle belirlendiği açıklanmaktadır.

Gözetim belgesi konusunda ise; ithalatçının usulüne uygun başvurması sonucunda başvurunun Genel Müdürlüğe ulaşmasından itibaren 10 iş günü içinde talep edilen tüm miktar üzerinden ücretsiz olarak verileceği, yapılan beyanın gerçeğe aykırı olduğu ve sunulan bilgilerde tutarsızlıkların tespit edilmesi halinde gözetim belgesinin düzenlemeyeceği, belgenin üçüncü kişilere devredilemeyeceği vb. bilgiler yer almaktadır.

Bildirim kısmında gözetim belgesine tabi olan bir malın ithalatıyla ilgili verilerin

Gümrük Müsteşarlığınca ithalatın gerçekleştiği aydan sonrasındaki ayın ilk on iş günü içerisinde bildirilmesi gerektiği yer almaktadır.

İthalatta gözetim uygulamasına ilişkin 2004/7304 sayılı kararda, yönetmelikte bahsedilen konulara ek olarak yetki ve yaptırım konularından bahsedilmiştir. Yetki kapsamında; ithalatta gözetim uygulanmasına, uygulamanın usul ve esaslarını belirlemeye, yürürlükte yer alan gözetim uygulamalarını değiştirmeye ve kaldırmaya, ithal mallarla ve yapılan beyanın doğruluğuyla ilgili incelemeler yapmaya ve yaptırmaya, uygulamaya ilişkin ilgili kuruluşlarla koordinasyonu sağlayıp talimat vermeye, yönetmelikler ve tebliğler çıkarmaya müsteşarlığın yetkili olduğu belirtilmiştir.

Yaptırım konusunda ise; gözetim uygulamasında esas belgelerde sahte belge kullanıldığının, gözetim belgesinin üçüncü kişiler tarafına devredildiğinin veya verilen taahhütnamelere aykırı davranıldığının denetim birimlerince belirlenmesi sonucunda Müsteşarlıkça firmaların gözetim belgeleri iptal edildiği ve gözetim uygulaması yürürlükte olduğu süre içerisinde tekrar gözetim belgesinin düzenlenmeyeceği belirtilmektedir.

Gözetim ve korunma önlemleri uygulaması kapsamında 28 Mayıs 2003 tarihinde ‘Çin Halk Cumhuriyeti Menşeli Malların İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri’ hakkında 2003/5567 sayılı bir karar çıkartılmıştır. Bu kararın amaç ve kapsamında ülke yararının gerektiği durumlarda; Çin Halk Cumhuriyeti (Ç.H.C.) menşeli malların ithalatında meydana gelen artışların benzer veya doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticiler üzerinde pazar bozulmasına yol açması ve yol açma tehdidini oluşturması, Ç.H.C. menşeli malların neden olduğu pazar bozulmasını önlemek veya gidermek üzere yapılan uygulamanın önemli bir ticaret sapmasına yol açması veya yol açma tehdidi oluşturması halinde uluslararası yükümlülükler de dikkate alınarak korunma önlemlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır. Amaç; Ç.H.C. menşeli ithal edilen mallar artışını önleyerek yerli üreticiyi korumaktır diyebiliriz.

3.1.3.1.3.Kota ve Tarife Kontenjanı ve İdaresi

Ticaret Bakanlığı tarafından en son yayınlanan ‘İthalatta Kota ve Tarife Kontenjanı İdaresine İlişkin Tebliğ’ 25 Mart 2021 tarihinde 31434 sayı ile resmi gazetede yayımlanmıştır. Bu tebliğin amaç ve kapsam kısmında 28/12/2020 tarihli ve 3339 sayılı

Cumhurbaşkanı Kararı ile yürürlüğe konulan bazı sanayi ürünlerinin ithalatında tarife kontenjanı uygulanması hakkında karar bulunmaktadır. Bu kararda belirtilen açılan tarife kontenjanları hakkında ilgili mevzuat çerçevesinde ilk kontenjan dağıtımı, dağıtım sonrasında kalan kontenjanların dağıtılma yöntemi, başvuru, kullanım usul ve esaslarının düzenlenmesi yer almaktadır.

Tarife kontenjanı dağıtımı konusunda; İthalatta Kota ve Tarife Kontenjanı İdaresine İlişkin 2021/5 sayılı tebliğ Ek 1’inde kota ve tarife kontenjanı uygulanan eşyalara ilişkin yer alan bilgiler Tablo 3.1’de örnek olarak gösterilmektedir. Başvuru usul ve esasları içerisinde tabloda tanımları yer alan eşyaların ithalatı sırasında belirtilmiş olan miktarlardan kalan tarife kontenjanlarının dağıtılması, belirtilen eşyaları üretiminde hammadde veya ara mal olarak kullanan sanayiciler için tarife kontenjanı konusunda son üç yıldaki ithalat performansına bakıldıktan sonra taleplerinin değerlendirildiği hususları belirtilmektedir.

Tablo 3.1. Tarife kontenjanı dağıtımı

No	G.T.P.	Eşyanın Tanımı	Birim	Miktarı	Gümrük Vergisi
1	9503.00.75	*Aşağıdaki özelliklere sahip kare veya dikdörtgen şeklinde baskı devre kartları; - plastikten yapılmış bir gövde, - ön tarafında voltaj kontrolü sağlayan bir potansiyometre, - komutları iletmek için devre kartlarına bağlı renkli kablolar - oyuncakların (arabaların) imalinde kullanılmaya mahsus (a).	KG	675.000	0
2	9503.00.95	*Aşağıdaki özelliklere sahip ses mekanizması; - plastikten yapılmış bir gövde (genellikle ten renginde), - gövdenin üst kısmında hoparlör delikleri, - gövdenin altında bir yalıtım şeridi, - yalıtım şeridi çıkarıldıktan sonra gövdenin üst kısmına bastırılarak çalışan bir mekanizma, - düğmeye basıldığında çalan önceden yüklenmiş sesler oyuncakların (oyuncak bebeklerin) imalinde kullanılmaya mahsus (a).	KG	600.000	0

(a): Bu eşya gümrük mevzuatının nihai kullanıma ilişkin hükümlerine tabidir.

* Bu GTP’lerde sadece madde ismi sütununda özellikleri belirtilen ürünler için vergi oranı düşürülmüştür.

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı (2021)

Başvurular tebliğin yayım tarihinden itibaren on iş günü içerisinde Ticaret Bakanlığı internet sitesinden yapılan tebliğ içerisinde açıklanmaktadır. Eksik belgelerin olması durumunda ise bakanlık tarafından ek süre olarak beş gün verildiği ve her eşya için ayrı ayrı başvuru yapılmasının gerekli olduğu tebliğde belirtilmektedir.

Tebliğin dağıtım kısmında; talep edilen eşyaları üretimde hammadde veya ara mal olarak kullanan sanayicilerin öncelikli olacağı, talep edilen toplam tarife kontenjanı miktarının açılmış olan kontenjandan daha az olması veya eşit olması durumunda tüm başvuru taleplerinin karşılandığı açıklanmakta olup fakat talep edilen kontenjan miktarlarının daha fazla olması durumunda dağıtımın; toplam talep miktarı, üretim faaliyeti, üretim miktarı, tüketim kapasitesi, ithalat miktarı, daha önceden tahsis edilmiş tarife kontenjanı kullanma performansları kriterlerinden bir veya birkaçı dikkate alınacağı hususuna değinilmektedir.

İthal lisansının düzenlenmesi, bildirimi ve kullanımı kısmında ithal lisansının Bakanlıkça (İthalat Genel Müdürlüğü) elektronik olarak düzenlendiği ve başvuru yapılırken belirtilen e-posta üzerinden ilgililere bildirildiği yer almaktadır. Elektronik ortamda verilen ithal lisansında 23 haneli belge numarası ve belge tarihi belirtilmekte olup başvuru sahibine yazılı bildirim yapılmadığı açıklanmaktadır. İthal lisansının üçüncü kişilere devredilmesi söz konusu olmamaktadır.

İthal lisansının revizesi kısmında Bakanlıkça lisans miktarının artırılmasına yönelik taleplerin değerlendirilmeye alınmayacağı belirtilmektedir. Bu tebliğde yer alan konularda uygulamaya yönelik önlem almaya, düzenleme ve gerekli durumlarda inceleme yapmaya veya yaptırmaya Bakanlık (İthalat Genel Müdürlüğü) yetkilidir.

3.1.3.1.4. Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması

Türkiye'nin ticari haklarının korunması hakkında yönetmelik 20/12/1995 tarih ve 95/7608 sayılı karar uyarınca uluslararası yükümlülük ve prosedürlere, Dünya Ticareti Örgütü çerçevesinde öngörülenlere uygun olması şartı bulunmaktadır. Bu yönetmelik, Türkiye pazarını etkileyen ticari engellere, bu engeller neticesinde doğan zararın veya diğer ülke pazarlarında etkisi olan ticari engellerin sebep olduğu ticari etkilerin giderilmesine yönelik olarak karşılık vermek amacıyla düzenlenmiştir. Belirtilen olumsuz ticari etkilerin giderilmesine yönelik olarak uygulanacak ticari politika prosedürleri, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve İthalat Genel Müdürlüğüne yürütülecek

işlemleri ile Türkiye'nin Ticari Haklarını Değerlendirme Kurulu'nun çalışma usul ve esaslarını kapsamaktadır. Yönetmelikte yer alan hizmet, zarar, ticari engeller, bakanlık, müsteşarlık vb. kelimelerin de kısa açıklamaları yönetmeliğin tanımlar kısmında belirtilmektedir.

Yönetmelik Bölüm 2'de Şikayet ve Ön İnceleme Usul ve Esasları; Türk pazarına etkisi olan bir ticari engel nedeniyle zarar gördüğünü düşünen gerçek veya tüzel kişilerin ya da tüzel kişiliğe haiz olmayan kuruluşların ilgili sanayi adına Müsteşarlığa (Genel Müdürlük) yazılı olarak şikayette bulunabileceklerini belirtmektedir. Şikayette bulunurken yeterli delillerin bulunması gerekmekte olduğu hususuna dikkat çekilmektedir. Diğer bir ülke pazarında etkisi olan bir ticari engel sonucunda meydana gelen olumsuz durumlarda Türk Müteşebbisinin ya da kuruluşun, bir veya birden fazla Türk Müteşebbisi adına yazılı olarak şikayette bulunulabileceği yer almaktadır. Şikayet üzerine veya resen inceleme yapılması için yeterli delillerin bulunması durumunda kırk beş gün içerisinde ön inceleme tamamlanarak inceleme başlatılıp başlatılmayacağı Genel Müdürlük önerisi olarak Kurula sunulmaktadır.

Bölüm 3'de inceleme usul ve esaslarına değinilmektedir. Yönetmelikte incelemenin başlatılması için yeterli delilin yanı sıra ülke çıkarının da bulunması gerektiği belirtilmektedir. Kurul, inceleme başlatılmasına karar verirse, bu karar Müsteşarlıkça Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır. Bu tebliğde inceleme konusu olan ürün veya hizmet ile ilgili ülkelerin ve elde edilen bilgilerin özeti duyurulur, ayrıca incelemede kullanılmak üzere ilgili tarafların konuya ilişkin bilgi ve belgeler ile görüşlerini dinlemeye ilişkin talepleri olması halinde bu hususu, öngörülen süre içerisinde yazılı olarak Müsteşarlığa iletilmesi gerektiği açıklanmaktadır. Şikayetçilerin, ithalatçı ve ihracatçılar ile ilgili ülke temsilcilerinin inceleme çerçevesinde elde edilen başlıca bilgileri de talep edebileceği yer almaktadır. İnceleme süresi hususunda Genel Müdürlük, inceleme başlattığına dair tebliğin Resmi Gazete'de yayımlanmasından itibaren beş ay içerisinde incelemeye ilişkin raporunu kurula sunması gerektiği fakat olayların uzatılması gerektiği durumlarda bu sürenin kurul tarafından yedi aya kadar uzatılabileceği belirtilmektedir.

Bölüm 4' de zararın, zarar tehdidinin, olumsuz ticari etkinin ve olumsuz ticari etki tehdidinin kanıtlanması konusu yer almaktadır. Zararın kanıtlanmasında göz önüne alınacaklar arasında; Türkiye'nin ilgili pazara ilişkin ithalat veya ihracat hacminde

mutlak değerlerle söz konusu pazardaki üretime ya da tüketime göre nisbi önemli bir artış ya da azalış olması vardır. Türkiye ve Türkiye dışındaki pazarlarda, Türk sanayinin fiyatlarında bir düşüşün meydana gelip gelmediğinin belirlenmesinde Türk sanayinin rakiplerinin uyguladıkları fiyatlar, üretim, kapasite kullanımı, sermayenin geri dönüşü, stoklar, pazar payı, fiyatlar gibi ekonomik faktörlerdeki değişimlerin Türkiye sanayisi üzerinde etkileri yer almaktadır. Zarar tehdidinin kanıtlanmasında ise Türk ürünlerinin rekabet içinde bulunduğu pazara diğer ülkelerden ihracat artış hızı, menşee ve ihracatçı ülkedeki mevcut veya yakın bir gelecekte gerçekleştirilebilecek ihracat kapasitesi, kapasiteden kaynaklanacak ihracatın Türk ürünlerinin rekabet içinde bulunduğu pazara yapılma ihtimali gibi hususlar dikkate alındığı belirtilmektedir.

Bölüm 5’de incelemeye son verilmesi, diğer ülkelerin aldıkları önlemlerin izlenmesi, ticari önlemler alınmasına yer verilmektedir. Yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda ülke çıkarlarının herhangi bir önlem alınması gerektirmediğı belirlendiğinde incelemenin Kurul tarafından sonlandırıldığı ve karara ilişkin gerekçe ile Müsteşarlıkça Resmi Gazete’de yayımlandığı bilgileri verilmektedir. Diğer bir husus olan diğer ülke veya ülkelerin tatmin edici görülen önlemleri aldıklarının belirlenmesi ve bu nedenle Türkiye’nin bir karşı önlem almasının gerekmemesi durumunda incelemenin askıya alınacağı belirtilmektedir. İnceleme prosedürü sonucunda veya daha önceki bir süreçte uluslararası uyuşmazlıkların çözümü sırasında veya sonrasında bir ticari engel nedeniyle ortaya çıkan ihtilafın çözümlenmesi için ilgili ülke veya ülkelerle uzlaşma yoluna başvurulduğu açıklanmaktadır. Bu bölümde diğer ülkelerin aldıkları önlemlerin izlenmesine de değinilmektedir. Genel Müdürlük, ticari engele yol açan ülke veya ülkelerin söz konusu uygulamalarının kaldırılmasına ilişkin aldıkları önlemleri izlemekte olup gerekli görüldüğünde bilgi talep edebilmektedir. Genel Müdürlük, diğer ülke veya ülkelerin aldıkları önlemlerin kaldırılması, askıya alınması, gerektiğı gibi uygulanmaması veya bu durumları haklı gösteren nedenlerin bulunması veya istenilen bilgilerin verilmemesi durumlarında inceleme sonuçlarına ve mevcut yeni gelişimlere göre önlemlerin alınması önerisiyle Kurula intikal ettirmektedir. Alınabilecek ticari önlemler fıkrasında ise inceleme başlatılması kararına müteakip Türkiye’nin yükümlüklerinin öncelikle uluslararası danışma ve uyuşmazlıkların çözümü prosedürünü izlemesi gerektiğı ve ilgili prosedüre başvurulması yer almaktadır. Türkiye’nin uluslararası uyuşmazlıkların çözümü prosedürünü talep etmesi halinde, bu prosedür sonucu uygulamaya konulacak ticari önlemler, bu konuda yetkilendirilecek

uluslararası anlaşmazlıkların çözümü organının vereceği tavsiye kararı doğrultusunda kararlaştırılmaktadır. Mevcut uluslararası yükümlülük ve prosedürlere aykırı olmayan her türlü ticari önlem alınabilir. Bu kapsamda Türkiye; ticari müzakereler çerçevesinde verilen tavizlerin askıya alınması veya geri çekilmesi, ilgili ülke veya ülkelere yönelik miktar kısıtlamalarının, ihracat veya ithalat koşullarını değiştirme ya da ticareti etkileyen diğer önlemleri alabilmektedir.

Bölüm 6'da İthalat Genel Müdürlüğü'nce yürütülecek işlemler yer almaktadır. Genel müdürlük tarafından yürütülecek işlemler arasında; şikayete ilişkin verilen veya re'sen edinilen bilgi ve belgeler üzerine ön inceleme yapmak, ön inceleme sonucunda inceleme başlatılıp başlatılmayacağı konusunda kurula öneride bulunmak, diğer ülkelerden gelebilecek veya uluslararası görüşmeler neticesinde oluşabilecek uzlaşma önerilerini kurula götürmek, inceleme kapsamında yer alan ülke veya ülkelerin inceleme konusuna ilişkin alacakları önlemleri takip etmek, kurul tarafından gerekli görülen diğer işlemleri yürütmek yer almaktadır.

Bölüm 7'de Türkiye'nin ticari haklarını değerlendirme kurulundan bahsedilmektedir. Kurulun çalışma usul ve esasları yer almaktadır. Bunlar; kurul toplantı kurul başkanının daveti üzerine yapmaktadır. Genel Müdürlük toplantı öncesinde özet bilgileri toplayarak kurul üyelerine göndermektedir. Kurul toplantısı için salt çoğunluk esas alınmaktadır. Kararlar oy çokluğu ile alınmaktadır. Toplantıya danışma amaçlı çağırılanların oy kullanma hakkı bulunmamaktadır.

Yönetmeliğin son bölümü olan sekizinci bölümde ise son hükümler yer almaktadır. Uygulama alanında; İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi, İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemleri ile Kota İdaresi ve Tarife Kontenjanı, Belirli Ülkeler Menşeli Malların İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri ile Belirli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri ve İkili Anlaşmalar, Protokoller veya Diğer Düzenlemeler Kapsamı Dışında Belirli Ülkeler Menşeli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemlerine ilişkin mevzuatın kapsamında yer alan olaylara uygulanmaz ifadesi yer almaktadır. Bu yönetmelikte belirtilen hususların uygulanmasına ilişkin tebliğ çıkarmaya Müsteşarlığın yetkili olduğu açıklanmaktadır. Bu yönetmeliği Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan yürütmektedir.

3.1.3.2.Gümrük Mevzuatı

Gümrük mevzuatının temelini 04/11/199 tarihinde 23866 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu, 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, 4458 Gümrük Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında 2009/15481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca çıkartılmış olan Gümrük Yönetmelikleri oluşturmaktadır.

4458 sayılı gümrük kanunu on üç kısımdan oluşmaktadır. Bu gümrük kanunun birinci kısmında; genel hükümlerden yani amaç, kapsam ve temel tanımlardan bahsedilmektedir. Kanunun amacı; Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesine giren ve çıkan eşyaya, taşıt araçlarına uygulanacak gümrük kurallarını belirlemek olarak belirtilmiştir. Kanun içerisinde müsteşarlık, gümrük idaresi veya idareleri, ithalat gümrük idaresi, ihracat gümrük idaresi, çıkış gümrük idaresi, kişi, karar, gümrük statüsü, gümrük yükümlülüğü, gümrük beyanı deyimi vb. ifadelerinin açıklamalarına değinilmektedir. Gümrük vergisinin konusu bir diğer deyişle kapsamı kanunun 1. Maddesinde belirtilen gümrük bölgesine giren eşyalar oluştururken; Madde 2'de belirtildiği üzere bu bölgeyi Türkiye kara suları, iç suları, hava sahası, gümrük alanları dahildir. Bu kapsam dışında kalan serbest bölgeler verginin konusu içerisinde bulunmamaktadır.

Gümrük vergisi yükümlülükleri hususu ise gümrük kanunu madde 4'de belirtilmektedir. Bu kapsamda gümrük vergisinden yükümlü, gümrük idareleriyle muhatap olan kişiler; bu Kanun ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile çıkan mevzuat hükümlerine uymak, gümrük idarelerinin kanun veya diğer mevzuat hükümlerine göre yapacağı gümrük kontrollerine tabi olmak, kanunda da belirtilmekte olan gümrük idareleri tarafından tahsil edilecek olan her çeşit resim, harç ve ücretleri ödemek veya bunların teminatına bağlamak, mevzuat hükümlerine uyulması hususunun zorunlu kılındığı her türlü işlemi yerine getirilmesi konusuna değinilmektedir. Vergi yükümlülükleri; gümrük kanunda madde 3, 4 ve 181. ile düzenlemeler ile gümrüğe beyanda buluna kişi olarak belirtilmektedir. Şahsen beyan yapabildiği gibi gümrük müşavirleri aracılığıyla da vergi yükümlülüklerine başvuru yapılabilmektedir.

Gümrük kanunu içerisinde gümrük vergisi yükümlülerinin hakları, yükümlülüğün sona ermesi, gümrük vergisinde sorumlu, gümrük vergisini doğuran olay, gümrük vergisinde kıymet, gümrük vergisinde oran ve tarife, teminat uygulamaları, gümrük vergisinde

istisna ve muafiyet olan durumlar, muafiyet ve istisnaların sınıflandırılması, gümrük muafiyet türleri, vergilendirme süreci vb. hususlara ilişkin konulara değinilerek açıklamalar yapılmaktadır.

3.1.3.3.Kambiyo Mevzuatı

Kambiyo mevzuatı, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 1567 sayılı kanun ile anlaşılmaktadır. Türk Parasının Kıymetini Koruma 1567 Sayılı Kanun 25 Şubat 1930 tarihinde 1433 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda yedi madde bulunmaktadır.

Bu kanunun ilk üç maddesi içerisinde kambiyo, nukut, esham ve tahvilat alım satımının ve bunlar ile kıymetli madenler ve kıymetli taşlarla bunlardan mamul veya bunları muhtevi her eşya ve kıymetlerin ticari senetlerle temine yarayan her türlü vasıta ve vesikaların ülkemizden ihracı veya ülkemize ithalinin tanzim ve tahdidine ve Türk parasının kıymetinin korunması hususunda kararların Bakanlar Kurulu'na ait olduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak, Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararların Resmi Gazete ile yapılacak yayım ve ilan esasına bağlı olup yayımlanan kararlar başka vasıtalarla yayım veya ilan edilmiş olsun veya olmasın metinlerinde me'iyet tarihi varsa o tarihten eğer tarih yoksa Resmi Gazete ile yayımlandığı tarihin ertesi gününden itibaren Türkiye'nin her tarafında yürürlüğü girdiği konusuna dikkat çekmektedir. Bahsi geçen diğer bir konu ise Bakanlar Kurulunun bu Kanun hükümlerine göre yapmış olduğu genel ve düzenleyici işlemlerdeki belirtilen yükümlülöklere aykırı davranan kişilere verilecek idari para cezasıdır.

3.1.3.4.Sübvansiyonlar

Sübvansiyon; ihracatı teşvik amacıyla ihracatçıya dolaylı ve dolaysız olarak sağlanan mali katkı olarak ifade edilebilmektedir. Bu mali katkı içerisinde gelir ve fiyat desteğı gibi birçok destek bulunmaktadır.

Sübvansiyon; bir ürün için ihracatçı ölkeye doğrudan veya dolaylı olarak mali katkıda bulunan (gelir, fiyat desteğı vb.) fayda ifade etmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2019). Örneğın; Hükümet veya yerel yönetimlerin yapmış olduğu mali katkılar arasında olan işletme zararlarının silinmesi, gelir vergisi muafiyeti, ithal girdiler için ödenmekte olan dolaylı vergilerden fazlasının iade edilmesidir. Sübvansiyonu başka şekilde açıklayacak

olursak devletlerin kendi özel sektör işletmelerinin pazara girmesi veya bulundukları pazarda güçlenebilmesi için sağladıkları maliyet ve gelir desteği denilebilmektedir. Firmaların maliyet unsurları içerisinde vergi, nakliye giderleri, devlet bankaları aracılığıyla kullandırılan düşük faizli krediler sübvansiyon aracı olarak kullanılabilmektedir (Ertürk, 1993, s. 103).

Devlet Ticaret Örgütü'ne göre sübvansiyonda üç temel unsur söz konusu olmaktadır. Bu üç unsur; finansal yardım, yardımların doğrudan hükümet tarafından veya herhangi bir kamu kuruluşu aracılığıyla verilmesi ve yardımı alan tarafın bu yardımdan menfaat sağlamasıdır. Sübvansiyonların uygulanmasında kullanılan araçlar arasında doğrudan nakdi yardımlar, vergi muafiyetleri, sübvansiyonlu krediler, kamu iştiraki olan şirketler yer alabilmektedir (Karluk, 2003, s. 301).

Sübvansiyonlar genellikle ekonomik bir araç görülmekte olup bazı durumlarda politik araç haline gelebilmektedir. Ülkeler arasında politik araç haline gelmesi halinde uluslararası ticareti bozucu etki olarak gösterilmektedir. GATT kuralları gereğince uluslararası ticaretteki dengeyi bozabilecek ve haksız rekabete sebep olabilecek sübvansiyonlar yasaklanmakta veya kısıtlanmaktadır.

GATT 1994'te sübvansiyonlar üçe ayrılmaktadır;

1) *Yasaklanmış (Kırmızı) Sübvansiyonlar*: Kırmızı sübvansiyonlar olarak bilinmekte olan yasaklanmış sübvansiyonlar iki bölümde ele alınmaktadır.

- *İhracat sübvansiyonları*: İthal ikame sanayisinde olan firmaların ihracat hacmini arttırması için yapılan desteklere ihracat sübvansiyonları denilmektedir. İhracat sübvansiyonlarındaki amaç; yerli üreticilere maliyet avantajı sağlayarak yabancı ülkelerin ödediği fiyatı düşürmek, ülke ihracatına teşvik etmektir. İhracat sübvansiyonları gizli ticaret engeli sayılabileceğinden dolayı serbest ticaret taraflarınca istenmeyecek bir durum olarak ortaya çıkabilmektedir (Yüce, 2011, s. 44). İhracat sübvansiyonları yurt içinde bulunan tüketicileri olumsuz etkilemektedir. Olumsuz etkilemesindeki sebepler arasında; tüketicilerin sübvansiyonla desteklenen mal için ithal edilen mallara göre daha fazla fiyat ödemesi, tüketicilerin vergi mükellefi olarak yerli üreticilere verilen ihracat sübvansiyonlarının finansman maliyetlerinin bir kısmına katlanmak durumunda olması yer almaktadır (İyibozyurt, 2001, s. 205).

-*İthal mallar yerine yerli malın kullanımına bağlı sübvansiyonlar*: belli bir ürünün

üretim sürecinde ithal malların kullanımı yerine yerli malın kullanımına teşvik eden sübvansiyonları ifade etmektedir. İhracat sübvansiyonlarına göre kullanım alanı dar kapsamlı olan bir sübvansiyondur. Örneğin; en az gelişmiş ülkelerin ihracat sübvansiyonlarından süresiz olarak muaf tutulması durumu ithal mallar yerine yerli malın kullanılması sübvansiyonunda geçerli olmamaktadır (Yılmaz D. M., 2005, s. 368).

2) *Karşı Tedbir Alınabilir (Sarı) Sübvansiyonlar:* Bu sübvansiyon çeşidinde diğer ülke çıkarlarını olumsuz etkileyebilecek ve ülkeye zarar veren sübvansiyonlar bulunmaktadır. Zarar olarak ithalatçı ülkede yerli üreticilerin olumsuz etkilenmesi, söz konusu rekabet eden ülkeler arasında rekabet koşullarını olumsuz etkilemesi ve yerli üretimine destek veren ülkelere ihracat yapmak isteyen ülkelerin haksız rekabet koşullarına maruz kalması denilebilmektedir. Bu bahsedilen zararların durdurulması için zarar gören ülkelerin karşı tedbir alma hakkı doğmaktadır (Koçum, 2017, s. 46).

3) *Karşı Tedbir Alınamayan Sübvansiyonlar:* Bu sübvansiyon çeşidi 5 yıl yürürlükte kaldıktan sonra 1999 yılında tamamen anlaşılmadan çıkartılmıştır. Sübvansiyon içeriğinde eğitim kurumları ve özel sektör arasındaki özel proje destekleri, bölgesel kalkınmaya yönelik destekler vb. yer almaktadır.

Sübvansiyonların ülke ekonomilerine üç temel konuda etkileri bulunmaktadır. Birinci etkisi nisbi fiyatların değiştirilmesiyle kıt kaynak dağılımının sektörlere göre yeniden oluşturulması, kaynakların ihracat sektörüne kaydırılması ile bu sektörlerde suni bir koruma oluşması ve oluşan korumacı tutum ile döviz kurlarının aşırı düşük tutulması, vergilerin arttırılması ve ülke refahının düşmesi yer almaktadır. İkinci etki ise gelir transferi yani sübvansiyonlardan yararlanan kesimin ulusal gelirden daha fazla pay alması, üçüncü etkisi dış ticaret üzerinde olumsuz etkisinin oluşmasıdır (Karluk, 2003, s. 140).

3.1.4.İthal İkamesine Dayalı Sanayi Stratejisine Yöneliş Nedenleri

İthal ikameci sanayileşme stratejisine dünya genelinde 1940'larda başlanmıştır. Türkiye bu stratejinin farkına çok geç varmıştır. Az gelişmiş ülkelerin uluslararası ticaret hadlerinin sürekli olarak aleyhlerine oluşması sebebiyle ithalatın kısıtlanarak ithalatı yasaklanan malların yurtiçinde üretimine yönelik politikalar geliştirilmiştir. Türkiye'de 1960'lı yıllardan sonra ithal ikamesi stratejisi ve iç piyasalara yönelik ekonomik

kalkınma stratejileri başlamıştır.

İthal ikamesi; önceden ithal edilen bir malın yurt içinde üretilmesi olarak tanımlanmaktadır. İthal ikamesi malların üretiminden önce ithalat kalemleri belirlenerek bu ithal mallara yönelik geniş iç pazarlar belirlenmektedir. Belirlenen bu pazarlara yerli üreticilerin girmesi için teşviklerde bulunularak hedef sektördeki yatırımları koruma politikaları, ithalat kotaları, gümrük vergileri vb. araçlar kullanılmaktadır. İthal ikameci sanayileşme stratejisinde ithalatın azalması, azaltılması hedeflenen ithalatla döviz tasarrufunun elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ülkeler ithal ikamesi sanayileşme stratejisine yönelmektedir (Ateş, 2008, s. 62). Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse ekonominin dış kaynaklara bağımlılığını azaltmak amacıyla ithal edilmekte olan malları kısıtlayarak yurtiçi üretime özendirilmesi denilebilmektedir.

İthal ikamesi stratejisine yönelik nedenleri arasında toplam arz içerisindeki ithalat payının azaltılması gelebilmektedir. Toplam arz içerisinde ithalat oranı artıyorsa yurt içi üretimi, ithalat ile ülkeye gelen malların desteklediği anlaşılmaktadır. Bir diğer yönelik nedeni arasında ülkenin dışa bağımlılık oranını azaltmak veya tamamen ortadan kaldırarak ülke ekonomisinin millileştirilmesine çalışmak yer almaktadır. İthal ikamesiyle birlikte ülke içerisinde mümkün olan malların ithalatı kısıtlanarak döviz tasarrufu sağlanarak, ihracatı arttırarak döviz kazancı amacıyla elde etmektir (Han & Kaya, 2012, s. 112). İthal ikameci sanayileşme stratejisi, iç üretime dönük bir politikadır. Bu politikaya yönelik nedenleri arasında ithalatın düşürülerek ticaret dengesi ve uluslararası faaliyetlerde istikrara ulaşılması, ülkede üretim ve katma değer oluşması, bunlara ek olarak da ülke çapında rekabetçi üretim ile sanayide olumlu yönde gelişmelerin olması yer almaktadır.

İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisine yönelik nedenlerini toparlayacak olursak; iç pazarın dış faktörlerden korunması, ülkeler tarafından rekabet gücünün arttırılmak istenmesi, sanayi yatırımlarının teşvik edilmesi, gelir ve ücret politikalarıyla iç talebin güçlendirilmesi, ithalatı pahalı tutan ve ihracatı özendiren kur politikalarının uygulanması şeklinde sıralama yapılabilir (Kepenek & Yentürk, 2007, s. 414).

3.1.5.İthal İkamesinin Yol Açtığı Sorunlar

İthal ikameci sanayileşme stratejisinde, devletin ekonomideki yatırım hacmi ve üretim faaliyetleri arasındaki dağılım etkilenmektedir. Ekonominin içe dönük olmasını

hedefleyen ithal ikamesi stratejisinde ihracatın teşvik edilmemesi ülkenin ihracat oranını düşük bırakabilmektedir. Çoğu zaman ithalat artışı, ihracat artışından fazla olduğundan dolayı dış borçlanma oranı hızla artmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde iç pazarın sınırlı olmasından kaynaklı ithal ikameci sanayileşme sonucu söz konusu ülkelerin dış kaynaklara ihtiacını arttırmaktadır (Kazgan, 1988, s. 84).

İthal ikameci sanayileşme stratejisinde amaçlanan ülke sanayisindeki büyümeler ile birlikte ara ve yatırım mallarının üretimini, tüketim mallarının üretimi için yetiştirebilmektir. Tüketim mallarının yurt içinde üretilmesi daha maliyetlidir fakat tüketim mallarının üretiminde gerekli olan ara ve yatırım mallarının üretimi karmaşık teknolojiye sahip olacağından daha da maliyetli olabilmektedir (Karlı, 2018, s. 22).

İthal ikameci sanayileşme stratejisinde krize sebep olabilecek durumlar arasında; dışa bağımlılık, döviz darboğazı, vergi geliri kaybı, dış borçların artışı, kaynak israfı, artan işsizlik, ülkenin yabancı bir sanayi yapısı yer almaktadır. İthal ikameci politikalar, özellikle az gelişmiş ülke ekonomilerinin pazar küçüklüğü ve düşük kapasite kullanımı sebebiyle zaman içerisinde maliyetlerinin yükselmesine, fazla korumacılığa, teknolojik geriliğe ve yüksek fiyatlara neden olmaktadır (Parasız, 2005, s. 160).

ünümüzde dışa dönük kalkınma stratejisi uygulayan ülkelere Güney Kore, Tayvan, Hong- Kong, Singapur gibi yeni sanayileşmekte olan ülkeler örnek verilebilmektedir. Bu gibi ülkeler ilk olarak ithal ikamesi stratejisi uygulayıp, akabinde ihracata yönelik sanayileşme stratejisi uygulamaktadır (Han & Kaya, 2012, s. 244).

3.2. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejileri

1970’li yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkeler ekonomilerini dünya ticaretine açmayı tercih ederek izlemiş oldukları gelişme yöntemlerinden dışa yani ihracata yönelik sanayileşme stratejileri olarak belirlemişlerdir. Bu strateji; ülkelerin karşılaştırmalı üstünlük yapısına uygun olan bazı sektörlerin gelişmesine ve kaynak dağılımında serbest piyasa mekanizmasını etkin kılabilir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra döviz kurlarının sabitlenmesi ve ticaret artış hızının üretim artış hızını geçmiş olmasıyla birlikte ihracata yönelik strateji izleyen ülkeler ekonomik kalkınmada ilerlemişlerdir (Erteği, 1995, s. 9).

İhracata yönelik sanayileşme stratejisi dış rekabeti esas alan bir stratejidir. Dışa yönelik sanayileşme stratejisinde üretim, genellikle en bol sahip olunan kaynaklara

yönelmektedir. Çoğunlukla bu stratejide emek-yoğun teknolojiler kullanılmakta olup az gelişmiş ülkelerin en büyük problemlerinden olan işsizlik sorununa çözüm getirebilmektedir (Seyidoğlu, 1993, s. 573).

İhracata yönelik sanayileşme stratejisi, ihracatı ekonomik büyümenin kaynağı olarak görmekte olup ihracatta uzmanlaşmayı hedeflemektedir. Bu strateji, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlük teorisindeki üretiminin dış piyasada rekabet edebilmesine, bol miktarda sahip olduğu üretim kaynaklarına yönelmesine ve o alanda uzmanlaşmasına odaklanmaktadır.

3.2.1.İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin Araçları

İhracata yönelik sanayileşme stratejisine geçiş için bazı politika araçlarının kullanılması gerekebilmektedir. Bu araçlara; mal ve hizmetlerin piyasa mekanizması aracılığıyla gerçekleşmesi, uluslararası piyasaya girilebilmesi için iç ve dış piyasada rekabet ortamının oluşması, mikro ve makro düzeyde karşılaşılabilecek engellere karşı alınacak önlemler için iktisat politikası araçlarının kullanılması örnek verilebilmektedir.

Devlet piyasa ekonomisinde ihracatı teşvik etmek için farklı yöntemler kullanmaktadır. Bunlar (Çadircıbaşı, 1991, s. 21):

- Ürünün veya ihracatçının maliyetlerinin azaltılması ve uluslararası ticarete rekabet edebilmesi için nispi fiyatların düşürülmesi
- İhracattan elde edilen gelirin ve gayrisafi gelirinin arttırılması,
- İhracata ve ihracatçıya yardımcı olabilecek kamu hizmetlerinin yönlendirilmesi,
- İhracata yönelik olabilecek bazı faaliyetlere öncelik tanınması olarak belirtebiliriz
- Ülke ekonomisinde dış ticaret ve kambiyo politikalarını yönlendirmede klasik politika araçlarından kotalar, ithalat yasakları, vergiler, sübvansiyon, döviz kuru ayarlamaları vb. çoğunlukla kullanılmaktadır.

3.2.1.1.Döviz Kuru Politikası ve Devalüasyon

Hükümetlerin dış ödemeler dengesini sağlamak amacıyla döviz kuru ile ilgili almış oldukları önlemler döviz kuru politikası içerisinde yer almaktadır. Dışa açık ekonomilerde önemli noktalardan birisi de döviz kuru ayarlamalarıdır. Döviz kuru ayarlamaları iki şekilde uygulanmaktadır. Bunlardan ilki devlet kararı ile olan döviz

kurunun yükseltilmesi, ulusal para değerinin düşürülmesi (devalüasyon), resmi döviz kurunun düşürülmesi ulusal para değerinin yükseltilebilir (revalüasyon) az değerlenmiş kur düzenidir. Döviz kurlarındaki temel amaç, ulusal paranın dış değeri düşük tutularak yabancı paraların ihracat yoluyla ülkeye sokulması denilebilir (Sağır, 2011, s. 16).

Devalüasyon aracıyla ithal malları pahalılaştırılarak ithalat kısıtlanırken, ihraç mallarının dış fiyatlarının düşürülmesi ile ihracat talebi arttırılmaktadır. Devalüasyonun uzun vadede etkili olabilmesi için yurt içindeki fiyatların yükselmesini kontrol altında tutmak gerekmektedir. İhracatı arttırabilmenin en kısa yollarından birisi ise ihraç edilecek malların uluslararası fiyatlarının düşürülmesidir. Fiyatların düşürülmesiyle birlikte yabancı malların fiyatı artarak yerli malların fiyatı düşecek ve ihracat göreceli olarak artacaktır. Fiyatı artan ithal mallara olan talep azalarak yurt içi üretimdeki mallara yönelme olacak dış ticaret dengesi olumlu etkilenecektir (Karşı, 2018, s. 28). Devalüasyon sonucunda fiyatı artan ithal mallar eğer yurt içi üretimde kullanılıyorsa maliyet enflasyonunu arttırıcı etki yaratacaktır. Ülke parasının değerindeki düşüş yabancı para cinsinden olan borçların tutarını arttıracak ve devalüasyon ihracatı arttırmada kendini besleyen bir döngü haline gelecektir.

İhracata yönelik sanayileşme stratejisinde ulusal para önemli bir politika aracıdır ve gerçekçi düzeyde tutulması gerekmektedir. Bu politikayla hedeflenen yabancı ülke parasının yurtiçi üretim veya dış satım yoluyla girmesidir. İhracat oranı yüksek olan sektörlerin rekabet gücünü etkileyebilecek fazla değerlenmiş ulusal para politikası dışa açık stratejilerde uygun görülmemektedir. Dış dengeyi sağlamak için ithal ikame sanayileşme stratejisinde sık olarak kotalar kullanılırken ihracata yönelik sanayileşme stratejisinde gerçekçi kur politikaları kullanılmaktadır (Şanlı, 1997, s. 32).

3.2.1.2.İhracatta Vergi İadesi

İhracatta vergi iadesi Türkiye’de ilk kez 1963 yılında yürürlüğe girmiştir. İhraç mallarının maliyetine dolaylı olarak etki eden vergilerin gümrük kapısında ihracatçıya geri iade edilmesine ihracatta vergi iadesi denilmektedir.

İhracatta vergi iadesi, ülke içerisinde üretilen mallara ihracat gücü kazandırarak uluslararası rekabet içerisinde bulunan ülkelerdeki aynı tür ve kalitede mallarla dış ticarete rekabeti artırma fırsatı yaratmaktadır. İhracatta vergi iadesi genellikle sınai mallarda uygulanan bir politikadır. Vergi iadesi ihracatçıya yerli para ile ödenmektedir (Aksoy, 2012, s. 18).

3.2.1.3.İhracat Kredileri ve Faiz İndirimi

İhracatı teşvik etmek amaçlı ihracatçıya doğrudan veya sanayici aracılığıyla verilen işletme kredileridir. Bu bahsedilen krediler ülkedeki ihracatçıların karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları döviz kazandırıcı malların üretimine ve yatırımına odaklanması için teşvik amaçlı verilmektedir. İhracat faiz indirimi ise ihracat finansmanı için çekile kredilerin faiz farkı ödemelerini kapsamaktadır.

3.2.2.İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisine Yöneliş Nedenleri

İhracata yönelik sanayileşme stratejisi ithal ikamesi stratejisinin tam tersi olup uluslararası karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan sektörlere odaklanmaktadır. Bu stratejide her sektöre kaynak dağılımı yapılması yerine faktör yoğunluğuna sahip uygun alanlara yatırımların yapılması amaçlanmaktadır. Gelişmekte olan bir ülkenin içinde bulunduğu dış kaynak sıkıntısına kısa süre içerisinde bir çözüm bulmak ana amaçlar içerisinde yer almaktadır (İncekara, 1985, s. 303).

İhracata yönelik üretim yapmakta olan işletmeler iç piyasadaki rekabetten korunabilmektedir. Bu korunmanın ithal ikamesine yönelik sanayileşme stratejisine göre olumsuz sonuçları daha az olduğu söylenebilmektedir. İhracata yönelik sanayileşme stratejisinin gerçekleştirilebilmesi için iki önemli faktör bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ihraç edilebilecek mal ve hizmet fazlasının oluşturulması, ikincisi ise elde edilen bu fazla mal ve hizmetin uluslararası rekabette satış imkanlarının bulunması yer almaktadır (Konya, 2012, s. 46).

İhracata yönelik sanayileşme stratejisi; ihracat kapasitesini genişleterek döviz gelirlerinin artmasını sağlayacaktır. Ayrıca yatırım mallarının ithalatına imkan sağlayarak yeni sanayilerin kurulmasını önleyeceği ve olumsuz etkilerin azaltılmasını sağlayacağından dolayı bu stratejiye yönelme bulunmaktadır.

İhracata yönelik sanayileşmenin kalkınma üzerinde olumlu etkileri içerisinde iç piyasa darlığının azaltılması yer almaktadır. İhracata yönelen sanayiler çoğunlukla dış piyasa ile karşı karşıya kalmalarından dolayı optimum kapasiteye ulaşma imkanı bulacaklar ve maliyetler düşerek üretimde etkinlik artacaktır (Seyidoğlu, 2017, s. 216-218).

3.2.3.İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin Yol Açtığı Sorunlar

İhracata yönelik sanayiler, ara malları bakımından önemli ölçüde ithal edilen mallara bağlı iseler ihracatçıların döviz kuru ile sağladıkları avantaj ürettikleri malların maliyetlerinin artmasıyla yok olabilmektedir. Kur fiyatları ihracatı arttırmak için arttırılabilirken ithal girdi maliyetlerinin de artacağı göz önünde bulundurulmaktadır. İhracata yönelik sanayileşme stratejisinde uygulanan politikalar ile ihracat artışı sonucu gelirlerdeki artış, gelişmemiş ihracat ürünlerine yönelirse gelir artışının çoğunluk kısmı yurtiçi tüketimine ayrılmış olacaktır. İhraç edilecek mallardaki ara malların ithalata bağımlı olmasıyla birlikte dış ticaret dengesi de olumsuz etkilenecektir (Özbey, 1999, s. 23).

İhracat sektörü diğer sektörler ile dolaylı veya doğrudan bağlantılıdır. İhracata yönelik sanayileşme stratejisi için yeterli teşviklerin ve bu teşviklerin yanında döviz kuru istikrarının korunması gerekmektedir. İhracat hızındaki artışa paralel olarak gerçekleşen istihdam ve reel gelir üzerinde dolaysız ve olumlu etkilerin oluşması beklenmektedir. İhracat sonrasında elde edilen gelirlerden tasarruf edilmesi ve bu tasarrufun yatırım alanlarına kaydırılması ile ihracat artışında büyüme beklenebilecektir (Aksoy, 2012, s. 21).

İhracata yönelik sanayileşme stratejileri sonucunda ortaya çıkan sorunlardan birisi de ihracat sektörünün dış ticaret açığını büyütmesidir. Milli gelir artışı ile yurt içi talebin büyük bir bölümü ihraç mallarına yönelmektedir. Uluslararası ticarete açılmayı hedefleyen firmalar, üretimin büyük bir kısmını yurt içi tüketimine ayırmak durumunda kalabilmektedir. Bu durumun sonucunda ihracatın azalmasıyla birlikte dış ticaret açığı da artış göstermektedir (Savaş, 1982, s. 221).

Dışa dönük uygulanan sanayileşme stratejisiyle birlikte küresel dönemde çoğu ülkenin finansal kaynağı olan ulusal paraların aşırı değerlenmesine yol açmıştır. Ulusal paraların aşırı değerlenmesiyle birlikte dışa bağımlılık, ithal ikamesine yönelik sanayileşme stratejisindeki bağımlılıktan çok daha fazla artmıştır. Bu nedenle ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ülkeler açısından daha çok olumsuz etki ve yapısal ekonomik problem doğurabilmektedir (Karlı, 2018, s. 42).

3.3.Karma Strateji

Gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme stratejilerinden sadece birisini uygulayarak ekonomik kalkınmanın mümkün olmadığını düşünülerek ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ve ithal ikamesi stratejisini aynı anda uygulayarak ekonomik kalkınma hedeflenmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde iki sanayileşme stratejisinde mutlak ve kesin ayırım yapılması doğru olmamaktadır (Düğer & İsgender, 1999, s. 23). Ülkeler için stratejiler konusunda ana sorun iki strateji arasında tercih yapmak olmayıp hem içe dönük sanayileşme stratejisinin hem de dışa dönük sanayileşme stratejisinin ülkenin gelişmesini sağlayacak ölçüde karma bir strateji olarak uygulanmasıdır (Çarıkcı, 1983, s. 29).

Dengeli büyüme modelinin uygulanmasında; ihracat odaklı sanayilerin geliştirilebilmesi, kalkınabilmesi ve uluslararası ticarete yönelmesinde zorluklarla karşılaşılması için rasyonel bir ithal ikamesi stratejisi ile bu stratejinin desteklenmesi gerekmektedir. Bu sebeple gelişmekte olan ülkeler ithal ikamesi stratejisinin uygulanmasının yanı sıra ihracata yönelik sanayileşme stratejisine de önem vermektedir. Bu uygulanan karma strateji de önemli hususlardan bir diğer konu da her iki stratejinin optimal bir karışım düzeyinde uygulanabilmesidir (Şanlı, 1997, s. 45).

Karma stratejinin uygulanmasıyla birlikte kazanılan bir birim döviz ile kazanılan bir birim dövizin tasarrufu için harcanan marjinal iç kaynak maliyeti denk gelmektedir. Sonuç olarak kaynak dağılımında dengenin sağlanmasıyla yapısal bozuklukların oluşmasının önüne geçilebilmektedir. Uzun süreli uygulanan sanayileşme stratejilerinin ülke ekonomilerine etkileri farklı yönlerde olmaktadır. Örneğin; ithal ikamesine yönelik sanayileşme stratejisi uzun bir süre uygulandığında ülkenin kaynak dağılımını bozmaktadır ve bu bozulmaya bağlı olarak ülkenin karşılaştırılmalı üstünlüğüne ters sanayileşme stratejisi ortaya çıkmaktadır. Dışa dönük sanayileşme stratejilerinde de verilen fazla sübvansiyon, teşvik vb. politika araçları sonucunda devlet bütçesine olumsuz etkiler yapabilmektedir. Fakat ülkelerin sanayileşme stratejilerindeki tecrübelerine istinaden dışa dönük sanayileşme stratejisinin olumsuz etkilerinin içe dönük sanayileşme stratejilerine göre daha az olduğu ortaya çıkmaktadır (Meier, 1980, s. 323).

Ekonomik büyüme için gerekli olan optimal stratejinin yapı değişikliğini sağlayan ithal

ikamesine yönelik sanayileşme stratejisi iken bu yapının gelişmesi ve ilerlemesi ise ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ile bağlanmaktadır (İncekara, 1985, s. 74).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ İÇERİSİNDE CARİ AÇIĞIN POLİTİKA VE MEVZUAT İLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet göstermekte olan mobilya, metal, tekstil, inşaat yapı malzemeleri işletmelerinin dış ticaret mevzuatları ve politikalarıyla ilgili sorunların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak da SPSS programı ile analizler yapıp çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

4.1. Literatür Taraması

Hem gelişmekte olan ülkeler açısından hem de gelişmiş ülkeler açısından dış ticaret, ekonomik büyüme ve cari açık arasındaki ilişki literatürde geçerliliğini korumaktadır. Dış ticaret oranlarında gerçekleşen artışlarla sağlanan büyüme, gelişmekte olan ülkelerin için önemli kalkınma stratejilerinden biridir. Bu sebeplerle dış ticaret ile cari açık sorunu arasındaki ilişki ekonomi alanında pek çok kez araştırma konusu olmuştur.

Karabulut ve Çelikel (2006), Türkiye' de cari işlemler açığının büyümesini etkileyen faktörler üzerine yapmış oldukları çalışmada Türkiye ekonomisinin temel ekonomik göstergeleri ile uygulanan kur rejimi ve döviz kuru hareketlerinin cari işlemler dengesi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Uygulanan model VEC(Vector Error Correction) yöntemiyle Türkiye'nin ticaret ortaklarının GSYİH' sı artınca Türkiye'de cari açığın azaldığı sonucuna varılmıştır.

Erkılıç (2006), çalışmasında Türkiye'de cari açığın belirleyicilerini hem geleneksel yaklaşımlar hem de dönemler arası yaklaşım çerçevesinde incelemiştir. Sonucunda ise, 2006 yılı Ocak-Eylül dönemi itibarıyla büyüme, cari açık ve enflasyon gerçekleştirmeleri ile 2006 ve 2007 yıl sonu hedefleri göz önüne alındığında, karar alıcılar için 2007

yılındaki iç-dış ekonomik ve siyasi gelişmelerin cari açık açısından çok önemli olacağı ayrıca, söz konusu rakamların kritik bir dönemin öncü göstergesi olduğu çıkarımı yapılmıştır.

Akdiş (2007), bu çalışmada cari açıkların sürdürülebilirliği konusunda üzerinde durulan temel değişkenler, ihracat, ithalat, reel efektif döviz kuru, faiz oranları, kısa vadeli sermaye hareketleri, uzun vadeli sermaye hareketleri, borçların yapısı, döviz rezervleri, yatırım ortamının istikrarı gibi unsurlar incelenmiştir. Bu unsurlar açısından Türkiye ekonomisi incelendiğinde, diğer değişkenler itibariyle önemli iyileşmeler sağlandığı ancak özellikle döviz kuru ve faiz oranlarında dengeden uzakta olduğu anlaşılmaktadır.

Öz (2007), bu çalışmada dış ticaret açığı boyutu, yapısı ve nedenleri üzerine durulmuştur. Çalışmanın sonucunda ise Türkiye ekonomisinin ithalata bağımlı hale geldiği yolundaki savı tek başına 2003 yılından bu yana Türk lirasında yaşanan değerlenmeye bağlamak gerçekçi görünmediğine ve sektör bazında ithal girdilerin yapısının detaylı olarak incelenmesi sonucunda, Türkiye ekonomisinde bazı sektörlerin ithalata bağımlı olduğu yadsınamasa da bunun son yıllarda Türk lirasında yaşanan değerlenmeden çok bu sektörlerdeki yapısal sorunlardan kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Yamak ve Korkmaz (2007), bu çalışmada son dönemlerde Türkiye ekonomisinde gözlenen cari işlemler açığının sürdürülebilir olup olmadığı konusunda bir görüş geliştirmek amaçlanmıştır. Sonucunda ise, 2001:04-2005:09 dönemine ait aylık bir veri seti ve modern zaman serisi tekniklerinden yararlanılarak, Türk cari işlemler açığının zayıf formda sürdürülebilir olduğuna ulaşılmıştır.

Saçık ve Alagöz (2010), çalışmada cari işlemler açığının sürdürülebilirliği ile dış borçlanmanın sürdürülebilirliği eş tutulmuştur. Bu çerçevede 2001-2009 döneminin çeşitli verileri kullanılarak Türkiye’de borçlanmanın ve dolayısıyla da cari işlemler açığının sürdürülebilirliği ile ilgili olumsuz beklentiler ortaya konulmuştur.

Şahin (2011), Bu çalışmada cari açık, cari açık ve borçlanmanın sürdürülebilirliği konuları değerlendirilip Türkiye’de cari açık sorunu ve cari işlemleri etkileyen faktörler ve finansmanında önemli rol oynayan kısa vadeli sermaye hareketleri incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda iç talebe bağlı yüksek oranlı büyüme ve aşırı değerli TL’den

kaynaklanan cari açık, sağlam büyüme temellerine dayalı yeni yapısal değişim politikalarıyla giderilmesi gerektiğine varılmıştır.

Eşiyok (2012), yapılan bu çalışmada Türkiye’de 2000’li yıllarla birlikte hızla artan cari açık sorununu besleyen belli başlı gelişmeleri; enflasyon hedeflemesi sonucunda TL’nin aşırı değerlenmesi, enerjide artan dışa bağımlılık, dahilde işleme rejimi ve 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği’nin gecikmiş etkileri olarak sıralanmıştır. Bu çalışma sonucunda, cari açık sorununu çözmeyi hedefleyen bir iktisat politikası seçeneğinin, başta ara mallarında olmak üzere sanayinin ithalata bağımlılığını azaltacak yurt içi üretim katkısını artıracak sanayi politikalarını hedeflemesi gerektiğine varılmıştır.

Kesikoğlu, Yıldırım ve Çeştepe (2013), bu çalışmada cari açığın belirleyicileri 1999-2009 döneminde 28 OECD üyesi ülke ele alınarak panel VAR yaklaşımı ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan panel VAR tahmininden elde edilen bulgulara göre büyüme, faiz oranı ve bütçe açığı değişkenlerinin cari açık üzerinde orta vadeli düşük bir etkiye sahip oldukları ve döviz kurunun herhangi bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Doğan (2014), bu çalışmada cari açığın sebeplerinin analiz edilmesi, yapısal nedenleri, ekonomik etkileri ve cari açığın finansmanı sorunu üzerine durulmuştur. Türkiye’nin 1998-2013 yılları arasında cari dengesi “Dönemler arası Tüketimin Giderilmesi” modeli temel alınarak optimal cari denge ile sürdürülebilirliği ve tüketim davranışları analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye’nin şimdiki tüketim lehine gelecekte yapacağı tüketimden vazgeçtiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca modelden elde edilen asıl ve optimal cari denge serileri incelenen dönemde Türkiye’nin cari işlemler açığının sürdürülemez olduğunu doğrular niteliktedir.

Doğan & Bayraç (2014), Türkiye deneyimi ışığında cari açığın 1998-2013 yılları arasında yapısal nedenleri ve ekonomik etkileri üzerine durulmuştur. Yapılan bu çalışma sonucunda optimal cari dengenin incelenen yıllarda sürdürülemez olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaya (2016), çalışmada Türkiye ekonomisinin tarihsel gelişim sürecinde her dönemde karşılaştığı ekonomik sorunlar ele alınarak sorunun arkasında yatan sebeplerin Türkiye ekonomisinin yapısından kaynaklandığına varılmıştır. Ayrıca Cari açığın “sürdürülemez” olduğu sonucu elde edilmiştir.

Emirkadı (2016), bu çalışmada Türkiye’de cari işlemler dengesi dinamiklerine dair tartışmaların sağlıklı bir zemine oturtulmasına katkı sağlamak amacıyla cari dengenin çevrimsel ve yapısal bileşenleri değerlendirilmiştir. Sonuç olarak; Türkiye’de cari işlemler açığı önemli bir sorun olduğuna ve zayıf formda sürdürülebilirliğine varılmış ve sürdürülebilirliğin artırılabilmesi için; enerjide dışa bağımlılığın mümkün olduğunca azaltılması gerektiği önerilmiştir.

Genç, Yardımcı ve Göçeri (2017), yapılan çalışmada Türkiye ekonomisinin sürdürülemez cari açık sorunuyla karşı karşıya kalabileceği görüşüyle 2002 ile 2016 yılları arası Türkiye ekonomisi cari işlemler açığı analiz edilmiştir ve sürdürülebilirliği gösterilmiştir. Bu çalışmada ülkemizdeki cari işlemler açığının yapısal nedenlerden kaynaklanarak kronikleşmesi, atılacak adımların kalıcı ve uzun vadeye yayılması, bu bağlamda yurtiçi tasarruf eğilimlerini artıran, enerji ve girdi ihtiyacını yerli kaynaklar ile sağlama amaçlı yapısal reform programları uygulanması gerektiği sonucu elde edilmiştir.

Kurhan’ın (2019) ait çalışma ise; Konya’da ihracat ile iştigal eden hem imalatçı-ihracatçı hem de ihracat kayıtlı ticaret yapan firmaların ihracata konu olan hammadde veya ürünlerin tedarikinden yurt dışına çıkarılıp bedelinin ülkeye getirilmesine kadar olan tüm aşamalarda karşılaştıkları mevzuatsal sorunları ele almıştır.

Bu çalışma ise yapılmış olan frekans analizleri, Kruskal-Wallis H yöntemi ve Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre; Türkiye’nin cari açık sorunun giderilmesi için dış ticaret mevzuatlarında yapılabilecek bazı düzenleme ve yeniliklerin cari açık sorunumuza olumlu yönde etki edeceğini vurgulamaktadır.

4.2.Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Araştırma, Kayseri ilinde mobilya, metal, tekstil ve inşaat yapı malzemeleri sektöründe ihracat, ithalat, ihracat ve ithalatı aynı anda yapmakta olan işletmeleri kapsamaktadır. Araştırmaya katılan işletmelerin dış ticaret mevzuatlarıyla ilgili yaşadıkları sorunları tespit ederek cari açık sorununun dış ticaret mevzuatlarıyla ilişkisi olup olmadığı, sektörler bazında hangi sektörün hangi dış ticaret mevzuatlarıyla sorun yaşadığı konusunu ele almaktadır.

Araştırmanın amacı; sadece ihracat, sadece ithalat veya ihracat ve ithalatı aynı anda yapmakta olan işletmelerin dış ticaret mevzuatlarından en çok hangi mevzuatlar ile

sıkıntı yaşadığını tespit ederek ilgili dış ticaret mevzuatlarındaki yapılacak düzeltmelerle cari açık sorununa sebep olan dış ticaret açığını azaltacak önerilerde bulunmak amaçlanmaktadır.

Dış ticaret mevzuatlarıyla ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Dış ticaret mevzuatlarındaki olası sıkıntılara dair analizlerin yapılarak dış ticaret açığına etkisinin incelenmesi açısından bu araştırma diğerlerinden ayrılmaktadır. Kayseri ilindeki işletmeler örneklem alınarak yapılmış olan bu çalışma ile birlikte dış ticaret mevzuatlarında yaşanan sorunların çözülmesi ve işletmelerin dış ticaretteki sorunlarının giderilmesi beklenmektedir.

4.3.Araştırmanın Sınırları

Araştırma Kayseri ilinde yapılmıştır. Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet göstermekte olan işletmeler ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca anket çalışması iki aylık sürede yapılmasına dair zaman sınırlaması getirilmiştir. Anket çalışması işletmelerdeki çalışmakta olan dış ticaret alanında uzman kişilerle yüz yüze görüşme ile yapılmıştır.

4.4.Araştırmanın Örneklemi

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü'ne kayıtlı olan; mobilya sektöründeki 279 işletme arasından 92 işletme, metal sektöründeki 303 işletmeden 100 işletme, inşaat yapı malzemeleri sektöründeki 122 işletmeden 41 işletme, tekstil sektöründeki 121 işletmeden 42 işletme belirlenmiştir. Bu verilere göre çalışmanın evreni 825 işletmeden oluşmakta olup örneklem 275 işletme olarak belirlenmiştir. Yapılan araştırmada kitle 850 olduğu durumlarda örneklem büyüklüğü 265 olarak kabul edilmektedir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu, & Yıldırım, 2005, s. 116). Yapılan bu çalışmada ise evren büyüklüğü 825 işletme iken 275 işletme örneklem alınarak anket uygulanmıştır. İşletme sayılarına ait veriler Tablo 4.1'de yer almaktadır.

Tablo 4.1. Araştırmanın Örneklem Sayıları

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde
Mobilya	92	33,5	33,5
Metal	100	36,4	69,8
İnşaat ve Yapı Malzemeleri	41	14,9	84,7
Tekstil	42	15,3	100
Total	275	100	

4.5. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veri toplama yöntemlerinden birisi olan anket tekniği uygulanmıştır. Anket yöntemi çok sayıda işletmede kısa zaman içerisinde daha fazla bilgi edinmek amacıyla kullanılmıştır. Çalışma konusu benzerlik gösteren Kurhan'ın (2019) anket çalışmasına ait ölçeğin üzerindeki sorular araştırmamıza uyarlanarak yeniden düzenlenmiştir. Ankette yapılandırılmış ve yapılandırılmamış sorular kullanılmıştır. Yapılandırılmış soru grupları arasında işletmenin ve ankete katılım sağlayan işletme çalışanlarına ait bilgileri öğrenmeye, mevzuatların dil ve anlatımına, dış ticarete uygulanan tarife ve kotalara, ihracat teşvikleri, ihracatta ve ithalatta uygulanan vergi uygulamalarına, kambiyo ve gümrük mevzuatına, döviz kuruna yönelik sorular bulunmaktadır. Yapılandırılmamış, açık uçlu sorular kısmında ise işletmelere cari açık sorununun giderilmesinin mevzuatlarla ilişkisi olup olmadığı, ihracat ve/veya ithalatta en çok karşılaşılan problemler, cari açık sorununu çözmek için öneriler, uluslararası ticarete rekabet edebilmek için ne tür desteklere ihtiyaçları olduğuna dair sorular yöneltilmiştir.

Yapılan anket çalışması Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde işletmelerin idari kadrosunda bulunan ve alanında uzman çalışanlar ile yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. Ankette bulunan yapılandırılmış sorular yaygın olarak kullanılan 5'li likert ölçeğine göre düzenlenmiş olup ankette katılımcılarının dış ticaret mevzuatlarına dair sorunlara yönelik katılım düzeyleri belirlenmiştir.

4.6. Verilerin Analiz Yöntemi

Araştırma, veri toplama yönteminden anket çalışmasıyla elde edilmiş tüm veriler SPSS 24.0 paket programında analiz edilmiştir. Veriler detaylı olarak yorumlanmış olup tablolarla açıklanmıştır. Mobilya, metal, tekstil ve inşaat yapı malzemeleri sektörleri başlıkları altında ankete katılım sağlayan ilgili işletme çalışanlarına ve işletmelere ait genel bilgilere ilişkin betimsel istatistik analizleri kullanılmıştır. Bu çalışmada katılımcılardan alınan bilgiler ve yanıtlar doğrultusunda hem demografik bilgiler hem de likert ölçekli sorular için frekans analizi yapılmıştır. Frekans analizinden alınan istatistiksel bilgiler doğrultusunda işletmelerde yaşanan sorunlar veya memnun oldukları konularda sonuç elde edilmiştir.

Frekans analizlerinin yanı sıra likert ölçekli sorular için faktör analizi uygulanmış olup sorular faktörlere ayrılmıştır. Çalışmamızın dört farklı sektörde dış

ticaret mevzuatlarıyla ilgili sorunlarına ilişkin yapılmasından dolayı bu dört sektörde dış ticaret mevzuatlarıyla ilgili yaşamış oldukları sorunların arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına dair ise ANOVA testi uygulamak amaçlanmıştır. Fakat yapılan normallik testi sonucunda verilerin normal dağılıma sahip olmamasından dolayı Kruskal Wallis H testi ve anlamlı farklılıkların hangi sektörde olduklarını analiz etmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

Araştırmadaki bulguların geçerliliği ve güvenilirliği için likert ölçeği üzerinde hazırlanmış olan 29 sorunun Cronbach Alfa testi yapılmıştır. Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0,78 olarak çıkmıştır. Ölçeğin güvenilirlik test sonucunun 0,78 çıkmasıyla anketin oldukça güvenilir olduğu söylenebilmektedir. Güvenirlik test sonucumuza ait veri Tablo 4.2’te yer almaktadır.

Tablo 4.2. Güvenirlik İstatistiği

Güvenirlik İstatistiği		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based On Standardized Items	N of Items
0,781	0,787	29

Araştırmalarda Cronbach Alfa güvenilirlik testi sonucunun $0,80 < \alpha < 1,00$ arasında olması güvenilirlik test sonucunun yüksek ölçüde güvenilir olduğunu gösterirken $0,60 < \alpha < 0,80$ arasında olması uygulanmış olan ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Eğer Cronbach Alfa değeri $0,40 < \alpha < 0,60$ arasında ise düşük derecede güvenilir, 0.40 değerinin altına ise güvenilir olmadığı şeklinde değerlendirilmektedir (Akbulut, 2010, s. 80).

4.7.Araştırmanın Bulguları ve Sektörler Bazında Değerlendirmesi

Araştırmanın bulgular kısmında öncelikle mobilya, metal, tekstil ve inşaat yapı malzemeleri sektörleri başlıkları altında ankete katılım sağlayan ilgili işletme çalışanlarına ve işletmelere ait genel bilgilere ilişkin bulgular açıklanacak sonrasında ise işletmelerin dış ticaret mevzuatlarıyla ilgili sorunlara yönelik elde edilen bulgular üzerinde durulacaktır.

4.7.1.Mobilya Sektörü

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'ndeki mobilya sektöründe yer alan 279 işletme yer almaktadır. Bu işletmelerden anket çalışması 92 işletmeye uygulanmıştır. Ankete katılan işletme ve çalışanlarına ait demografik özellikler aşağıdaki Tablo 4.3'de belirtilmektedir.

Tablo 4.3. Mobilya Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri

Firmadaki göreviniz nedir?			
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde
İşletme Sahibi	38	41,3	41,3
İşletme Ortağı	8	8,7	50,0
İşletme Müdürü	9	9,8	59,8
Dış Ticaret Müdürü	36	39,1	98,9
Diğer	1	1,1	100,0
Total	92	100,0	
Eğitim durumunuz nedir?			
İlkokul	2	2,2	2,2
Ortaokul	16	17,4	19,6
Lise	23	25,0	44,6
Üniversite	43	46,7	91,3
Lisansüstü	8	8,7	100,0
Total	92	100,0	
İşletmenizin hukuki yapısı nedir?			
Tek Kişi Şahıs İşletmesi	9	9,8	9,8
Limited Şirket	59	64,1	73,9
Anonim Şirket	11	12	85,9
Kollektif Şirket	13	14,1	100
Total	92	100	
İşletmenizde kaç kişi çalışmaktadır?			
1-25	9	9,8	9,8
26-50	10	10,9	20,7
51-75	15	16,3	37
76-100	30	32,6	69,6
101 ve üzeri	28	30,4	100
Total	92	100	
İşletmeniz faaliyetini kaç yıldır sürdürmektedir?			
1-5	24	26,1	26,1
6-10	32	34,8	60,9
11-15	23	25	85,9
16-20	10	10,9	96,7
21 ve üzeri	3	3,3	100
Total	92	100	
Şuan ki mevcut pozisyonunuzdaki iş tecrübeniz kaç yıldır?			
0-5	32	34,8	34,8
6-10	34	37,0	71,7
11-15	12	13,0	84,8
16-20	9	9,8	94,6
21 ve üzeri	5	5,4	100,0
Total	92	100,0	
İşletmeniz ihracat mı ithalat mı yapmaktadır?			
İhracat	17	18,5	18,5
İhracat ve İthalat	72	78,3	96,7
Yurtiçi Üretim	3	3,2	100
Total	92	100	

Tablo 4.3. Mobilya Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri
(Devamı)

En çok sorun yaşadığınız ülke grubu hangisidir?			
Avrupa	2	2,2	2,2
Asya	31	33,7	36,3
Afrika	42	45,7	82,4
Amerika	9	9,8	92,3
Diğer	7	7,6	100
Yanıtsız	1	1,1	
Total	92	100	
Genelde hangi mevzuatlarla ilgili sorunlarla karşılaşmaktasınız?			
İhracat Mevzuatı	7	7,6	7,6
İthalat Mevzuatı	23	25	32,6
Gümrük Mevzuatı	17	18,5	51,1
Kambiyo Mevzuatı	40	43,5	94,6
Diğer	5	5,4	100
Total	92	100	
İhracat teşviklerinden faydalıyor musunuz?			
Evet	64	69,6	
Hayır	28	30,4	

İstatistiklere göre görüşme yapılan 92 işletme çalışanlarının %41,3'ü işletme sahibi, %39,1 dış ticaret müdürü, %9,8 işletme müdürü, %8,7 işletme ortağı, %1,1 ise diğer görevlerde yer almaktadır. Anket sonuçlarının daha verimli olabilmesi için dış ticaret mevzuatlarını daha çok kullanan ve bu sebeple bu mevzuatlar ile ilgili bilgi seviyesinin daha iyi olduğu ve bu mevzuatlara daha hakim olacağı düşünülen işletme sahipleri veya dış ticaret müdürleri ile görüşmeler yapılmaya çalışılmıştır. İlgili kişilerden alınan verilere Tablo 4.3'de yer verilmiştir.

Anket için yapılan yüz yüze görüşmelerde katılımcılara ait eğitim düzeyleri ise %46,7 oranında üniversite, %25,0 lise, % 17,4 ortaokul, %8,7 lisansüstü, %2,2 ilkokul olarak belirtilmektedir. İşletmelerdeki katılımcıların şu an çalışmakta oldukları işletmedeki mevcut işlerindeki çalışma sürelerine dair istatistiklere göre %37'si 6-10 yıl, %34,8'i 0-5 yıl, %13'ü 11-15 yıl, %9,8'i 16- 20 yıl, %5,4'ü ise 21 yıl ve üzerinde çalışmakta oldukları anlaşılmaktadır.

Mobilya sektöründe araştırmaya katılan işletmelerin hukuki yapısına dair veriler %64,1'i limited şirket, %14,1 kollektif şirket, %12 anonim şirket, %9,8'i ise tek şahıs şirketi olarak çalışmakta olduğunu göstermektedir. İşletmelerin faaliyet sürdükleri mobilya sektöründe kaç yıldır faaliyetlerine devam ettiklerine dair istatistikler ise %34,8'inin 6-10 yıl, %26,1'inin 1-5 yıl,

%25'inin 11-15 yıl, %10,9'unun 16-20 yıl ve %3,3'ünün 21 yıl ve üzerinde faaliyetine devam ettiğini göstermektedir. Bu istatistiklere göre ise mobilya sektöründe dış ticaret yapan firmaların toplam %60,9'unun sektörde yeni kurulmuş bir işletme olduğunu göstermektedir. Ankete katılan işletmelerin, çalışan personel sayısı verilerine göre % 32,6'sı 76-100 arasında, %30,4'ü 101 personel ve üzerinde, %16,3'ü 51-75 arasında, %10,9'u 26-50 arasında ve %9,8'i 1-25 arasında personel çalıştırmaktadır.

İşletmelerin yapmış olduğu dış ticaret faaliyetlerinden ihracat veya ithalat veya ihracat ve ithalat, yurt içi üretimi içerisinde % 78,3'i ihracat ve ithalat, %18,5'i ihracat ve %3,3'ü yurt içi üretim yapmaktadır. Bu istatistik verilerinin sonucuna istinaden Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'ndeki mobilya sektöründeki işletmelerin yarısından fazlası hem ihracat hem de ithalat yaparak Türkiye'nin dış ticaretine katkıda bulunmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Mobilya sektöründeki işletmelerin en çok sorun yaşamış olduğu ülke gruplarına bakıldığında anket çalışması yapılmış olan 92 işletme içerisinde 1 işletmenin katılımcısı soruyu yanıtsız bırakmış olup %45,7'si Afrika, %33,7'si Asya, %9,8'i Amerika ve %7,6'sı diğer ülke gruplarıyla sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu istatistiklere göre ihracat ve ithalatta en çok sorunla karşılaşılan ülke grubunun Afrika ülkeleri olduğu dikkat çekmektedir. Mobilya sektöründeki katılımcılara yöneltilen hasılat bakımından en fazla ticaret yapılan ülkeler arasında ise ilk beş ülke sırasıyla Almanya, ABD, İsrail, Irak ve İtalya'dır.

İşletmelere genellikle hangi mevzuatla ilgili sorun yaşandığına dair sorulan sorumuza % 43,52'i kambiyo mevzuatı, %25'i ithalat mevzuatı, %18,5'i gümrük mevzuatı, %7,6'sı ihracat mevzuatı, %5,4'ü ise diğer mevzuatlar şeklinde cevap vermişlerdir.

Mobilya sektöründe uygulanmış olan likert ölçekli sorulara ilişkin frekans analizi doğrultusundaki istatistikler Tablo 4.4'de detaylı olarak gösterilmektedir.

Tablo 4.4. Mobilya Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi

Sorulan Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Dış ticaretle ilgili mevzuatlara kolaylıkla ulaşabiliyoruz.	18	19,6	65	70,7	4	4,3	4	4,3	1	1,1
Türkiye’de dış ticaret mevzuatlarını oluşturan Kanun, Kararname, Tüzük, Yönetmelik vb. dili sade ve anlaşılır özelliktedir.	17	18,5	37	40,2	17	18,5	15	16,3	6	6,5
Dış ticaret mevzuatlarında anlatılmak istenen kısa ve öz bir şekilde belirtilmektedir.	2	2,2	17	18,5	19	20,7	32	34,8	22	23,9
Dış ticaret mevzuatlarında dil ve anlatımdaki aksaklıklar ihracat ve/veya ithalat yapan firmalar için sorun teşkil etmektedir.	7	7,6	15	16,3	17	18,5	40	43,5	13	14,1
Dış ticaretimiz sırasında karşılaştığımız sorunları çözebilmek için mevzuatta gerekli açıklamaları kolaylıkla bulabiliyorum.	2	2,2	19	20,7	22	23,9	39	42,4	10	10,9
İhracatını ve/veya ithalatını yaptığımız ürünler için Türkiye tarafından konulan tarife ve kotalar ihracatımızı ve/veya ithalatımızı etkilemektedir.	1	1,1	9	9,8	9	9,8	67	72,8	6	6,5
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan tarife ve kotalar maliyetlerimizi artırarak kârlılığını düşürmektedir.	4	4,3	11	12,0	14	15,2	29	31,5	34	37,0
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizi dış rekabette olumsuz etkilemektedir.	2	2,2	12	13,0	11	12,0	45	48,9	22	23,9
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizin kapasite kullanımını düşürmektedir.	8	8,7	29	31,5	38	41,3	15	16,3	2	2,2
İhracat teşviklerinden haberdar olamıyoruz.	43	46,7	25	27,2	13	14,1	8	8,7	3	3,3
Teşviklerde mevzuat kapsamında karmaşa söz konusudur.	16	17,4	23	25,0	23	25,0	25	27,2	5	5,4
İhracat teşvikleri ticaretimizi olumlu yönde etkilemektedir.	1	1,1	2	2,2	17	18,5	37	40,2	35	38,0
İhracat teşvikleri yeterli düzeydedir.	40	43,5	28	30,4	22	23,9	2	2,2	0	0
İhracatımız ve/veya ithalatımız sırasında karşılaştığımız vergilerin çok çeşitli olması ihracatımızı ve/veya ithalatımızı olumsuz etkilemektedir.	10	10,9	60	65,2	6	6,5	14	15,2	2	2,2
İhracatta vergi iadesinden yararlanılmakta olup bu vergi iadesinin ihracatımıza olumlu etkisi bulunmaktadır.	1	1,1	1	1,1	14	15,2	20	21,7	56	60,9
İhracatımızda ve/veya ithalatımızda uygulanan vergi oranlarının yüksekliği ihracatımız ve/veya ithalatımız açısından sorun oluşturmaktadır.	19	20,7	38	41,3	24	26,1	10	10,9	1	1,1
İthalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerden dolayı ihracatımız etkilenmektedir.	14	15,2	42	45,7	17	18,5	16	17,4	3	3,3

Tablo 4.4. Mobilya Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi (Devamı)

Serbest dolaşımda bulunan eşya için ihracat, hariçte işleme, transit veya antrepo rejimi beyanında bulunulması halinde gümrük gözetimi süresiyle ilgili genellikle sorun yaşanmaktadır.	23	25,0	55	59,8	12	13,0	2	2,2	0	0
4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda yer alan para cezaları hükümlerinin ağırlaştırılması dış ticaretimizi olumsuz etkilemektedir.	28	30,4	48	52,2	12	13,0	4	4,3	0	0
Belirli konular dışında gümrük işlemlerinde bir düzeltme mekanizmasının bulunmaması ve düzeltilmesi istenilen işlemin uzun sürmesi işletmemizin operasyon sürecini etkilemektedir.	1	1,1	0	0	6	6,5	63	68,5	22	23,9
İhracatta beyan edilen döviz cinsinden farklı bir dövizin yurda getirilmesinin mümkün hale gelmesi ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir.	1	1,1	2	2,2	9	9,8	51	55,4	29	31,5
Kambiyo mevzuatı kapsamında ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğu ihracatımızı olumsuz etkilemektedir.	14	15,2	64	69,6	6	6,5	7	7,6	1	1,1
Uygulanan döviz kuru politikaları genellikle ithalatımızı ve/veya ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir.	9	9,8	50	54,3	19	20,7	13	14,1	1	1,1
Dış ticaret sürecinde genellikle karşı (ihracat veya ithalat yapılan) ülke mevzuatından kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır.	3	3,3	17	18,5	35	38,0	36	39,1	1	1,1
Dış ticaret sürecinde genellikle kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır.	3	3,3	23	25,0	36	39,1	25	27,2	5	5,4
Dış ticaretimizi arttırmanın mevzuatlarla ilişkisi bulunmaktadır.	3	3,3	16	17,4	28	30,4	38	41,3	7	7,6
Mevzuatlarla ilgili bazı değişikliklerin yapılması uygun olacaktır.	1	1,1	2	2,2	9	9,8	56	60,9	24	26,1
Cari açık sorunu; ihracat teşvikleri artırılıp, ithalatta kota ve tarife kontenjanları sorunları çözüldükten sonra düzelecektir.	1	1,1	1	1,1	3	3,3	53	57,6	34	37,0
Farklı firmalara imkân sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan it- halat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabet oluşmaktadır.	24	26,1	57	62,0	9	9,8	0	0	2	2,2

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'ndeki mobilya sektöründen katılım sağlayan 92 işletmeye likert ölçekli olarak 29 soru yöneltilmiştir. Bu sorulara verilmiş olan cevaplara ilişkin istatistikler yukarıda yer alan frekans analiziyle hazırlanarak Tablo 4.4'de sunulmuştur. Bu verilere göre işletmelerin kesinlikle katılmıyorum olarak cevap vermiş oldukları iki soru vardır. Bu sorulardan ilki "İhracat teşvikleri yeterli düzeydedir."

sorusudur. Katılımcıların %43,5'i bu soruya kesinlikle katılmıyorum yanıtını vererek ihracat teşviklerinin yeterli düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. İkinci soru olarak 'İhracat teşviklerinden haberdar olamıyoruz.' sorusuna ise katılımcıların %46,7'si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiş olup teşviklerden haberdar olduklarını belirtmişlerdir. Bu iki soruya bakılacak olursa mobilya sektöründen ihracat teşviklerinden yüksek oranda haberdar olduğu fakat teşviklerin yeterli düzeyde olmamasından dolayı ihracat teşvikleriyle ilgili sorun yaşadıklarından bahsedilebilmektedir.

Katılımcıların en yüksek oranda "katılmıyorum" olarak cevap verdikleri 10 tane soru yer almaktadır. Bu sorular ve yanıtlarına ait yüzdelik oranlar aşağıda detaylı olarak belirtilmektedir.

- Dış ticaretle ilgili mevzuatlara kolaylıkla ulaşabiliyoruz sorusuna katılımcıların %70,7'si,
- Türkiye'de dış ticaret mevzuatlarını oluşturan Kanun, Kararname, Tüzük, Yönetmelik vb. dili sade ve anlaşılır özelliktedir sorusuna katılımcıların %40,2'si,
- İhracatımız ve/veya ithalatımız sırasında karşılaştığımız vergilerin çok çeşitli olması ihracatımızı ve/veya ithalatımızı olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %65,2'si,
- İhracatımızda ve/veya ithalatımızda uygulanan vergi oranlarının yüksekliği ihracatımız ve/veya ithalatımız açısından sorun oluşturmaktadır sorusuna katılımcıların %41,3'ü,
- İthalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerden dolayı ihracatımız etkilenmektedir sorusuna katılımcıların %45,7'si,
- Serbest dolaşımda bulunan eşya için ihracat, hariçte işleme, transit veya antrepo rejimi beyanında bulunulması halinde gümrük gözetimi süresiyle ilgili genellikle sorun yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %59,8'i,
- 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda yer alan para cezaları hükümlerinin ağırlaştırılması dış ticaretimizi olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %52'si,
- Kambiyo mevzuatı kapsamında ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğu ihracatımızı olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %69,6'sı,

- Uygulanan döviz kuru politikaları genellikle ithalatımızı ve/veya ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir sorusuna katılımcıların %54,3'ü,

- Farklı firmalara imkân sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan ithalat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabet oluşmaktadır sorusuna katılımcıların %62'si katılmıyorum olarak yanıt vermişlerdir.

Bu sorulara verilmiş olan yanıtlara bakıldığında dış ticaret mevzuatlarına kolaylıkla ulaşamadığına, dış ticaret mevzuatlarını oluşturan Kanun, Kararname, Tüzük, Yönetmelik vb. dilinin sade ve anlaşılır olmadığı sonucuna varılmaktadır. Bu iki maddeye istinaden mobilya sektöründeki işletmelerin çoğunluğu mevzuatlara ulaşmakta ve mevzuatlarda yer alan ifadeleri anlamakta sorun yaşamaktadır.

İhracatta ve ithalatta uygulanan vergilerin çok çeşitli ve oranlarının yüksek olmasına ilişkin yanıtlardan ise ihracat veya ithalat faaliyetlerinde vergi çeşitliliği, vergi oranlarının yüksek olması gibi konuların sorun oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar ithalatı kısıtlamak açısından alınan tedbirlerden ihracatlarının etkilenmediği sorusunu katılmıyorum olarak belirtmiş olup bu veriye bakıldığında mobilya sektöründe ithalatla ilişkili ihracatın az olduğu veya faaliyetlerinin ithalata bağlı olmadığı sonucuna varılabilmektedir.

Mobilya sektöründe gümrük gözetim süreleri ve gümrük kanunundaki para cezalarının ağırlaştırılması hususunda olumsuz etkilenilmediğini katılımcıların çoğu belirtmektedir. Buradan mobilya sektöründe gümrük kanunuyla veya yönetmelikleriyle fazla sorun yaşanmadığı söylenebilir. Ayrıca katılımcıların çoğunluğu kambiyo mevzuatında yer alan ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğundan olumsuz etkilenmediklerini fakat uygulanan döviz kurlarının ihracat/ithalat faaliyetlerini de olumlu etkilemediği yönünde yanıtlar vermişlerdir. Bu verilere bakıldığında döviz kuru ile ilgili uygulanan politikalardan mobilya sektörünün olumsuz etkilendiği sonucuna varılabilmektedir.

Farklı firmalara sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan ithalat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabet oluştuğuna dair soruda ise katılımcılar tarafından haksız rekabetin oluşmadığı yanıtı daha çok verilmiştir.

Katılımcıların “ kararsızım” yönünde yanıt vermiş olduğu sorular;

- İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizin kapasite kullanımını düşürmektedir sorusuna katılımcıların %41,3'ü,
- Dış ticaret sürecinde genellikle kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %39,1'i kararsızım olarak yanıt vermiştir.

Katılımcılar ihracatta ve ithalatta uygulanan tarife ve kotaların işletmelerinin kapasite kullanımını düşürdüğü konusunda %41,3 oranında çekimser cevap yani kararsızım yanıtını vermişlerdir. Verilen yanıtlar arasında yukarıda verilmiş orana en yakın yanıt ise %31,5 ile katılmıyorum yanıtı olmuştur. Buradan anket çalışmasına katılan işletmelerin dış ticarete uygulanan kota ve tarifelerle kapasite kullanımının düştüğü kanısına varılamamaktadır. Dış ticaret sürecinde ise kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sorun yaşandığı sorusunda da %39,1 oranında çekimser yanıt verilmiştir. Bu orana en yakın yanıt bakıldığında %27,2 oranında katılıyorum, %25 oranında katılmıyorum oranında cevap verilmiştir. Bu verilere göre de dış ticaret sırasında kendi ülke mevzuatlarımızdan kaynaklı sorun yaşanıp yaşanmadığı konusunda genel bir yorum yapılamamaktadır.

Katılımcıların diğer yanıtlara oranla yüksek oranda “katılıyorum” olarak yanıt vermiş olduğu sorular;

- Dış ticaret mevzuatlarında anlatılmak istenen kısa ve öz bir şekilde belirtilmektedir sorusuna katılımcıların %34,8'i,
- Dış ticaret mevzuatlarında dil ve anlatımdaki aksaklıklar ihracat ve/veya ithalat yapan firmalar için sorun teşkil etmektedir sorusuna katılımcıların %43,5'i,
- Dış ticaretimiz sırasında karşılaştığımız sorunları çözebilmek için mevzuatta gerekli açıklamaları kolaylıkla bulabiliyorum sorusuna katılımcıların %72,8'i,
- İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizi dış rekabette olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %48,9'i,
- Teşviklerde mevzuat kapsamında karmaşa söz konusudur sorusuna katılımcıların %27,2'si,
- İhracat teşvikleri ticaretimizi olumlu yönde etkilemektedir sorusuna katılımcıların %40,2'si,

- Belirli konular dışında gümrük işlemlerinde bir düzeltme mekanizmasının bulunmaması ve düzeltilmesi istenilen işlemin uzun sürmesi işletmemizin operasyon sürecini etkilemektedir sorusuna katılımcıların %68,5'i,
- İhracatta beyan edilen döviz cinsinden farklı bir dövizin yurda getirilmesinin mümkün hale gelmesi ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir sorusuna katılımcıların %55,4'ü,
- Dış ticaret sürecinde genellikle karşı (ihracat veya ithalat yapılan) ülke mevzuatından kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %39,1'i,
- Dış ticaretimizi arttırmanın mevzuatlarla ilişkisi bulunmaktadır sorusuna katılımcıların %41,3'ü,
- Mevzuatlarla ilgili bazı değişikliklerin yapılması uygun olacaktır sorusuna katılımcıların %60,9'u,
- Cari açık sorunu; ihracat teşvikleri arttırılıp, ithalatta kota ve tarife kontenjanları sorunları çözüldükten sonra düzelecektir sorusuna katılımcıların %57,6'sı katılıyorum olarak yanıt vermiştir.

Katılımcılar mevzuatlardaki anlatılanların kısa ve öz olarak anlatıldığına buna ek olarak dış ticaret mevzuatlarındaki dil ve anlatım yönünden aksaklıklarında kendileri için sorun teşkil ettiği konusunda büyük çoğunluk olarak katılmakta olduklarını belirtmişlerdir. Dış ticarete bir sorun yaşadıklarında bu soruna ilişkin kaynak bulabilmek veya sorunu çözebilmek için mevzuatta konuya dair açıklamalara kolaylıkla erişebildikleri anket sonuçlarına göre ortaya çıkmaktadır.

İşletmelerin dış ticaret faaliyetlerinde uygulanan kota ve tarife uygulamalarından dolayı dış rekabette olumsuz ettiklerine dair veriler analiz sonucunda oldukça yüksek çıkmıştır. %48,9 oranında katılıyorum %23,9 oranında ise kesinlikle katılıyorum yanıtı verilmiştir. Bu verilere bakıldığında işletmelerin kota ve tarife uygulamalarından dolayı uluslararası piyasada rekabet güçlerinin olumsuz etkilendiği ve bu uygulamaların ticarete etki ettiği söylenebilecektir.

Teşviklerde mevzuat kapsamında karmaşa vardır sorusuna %27,2 oranında katılıyorum yanıtı verilmişken bu orana yakın bir oran olan %25 kararsızım yanıtı verilmiştir. Bu verilere göre de teşviklerde mevzuat kapsamında karmaşıklık olup olmadığı konusunda mobilya sektöründe net bir sonuç çıkartılamamıştır. İhracat teşviklerinin ve ihracatta beyan edilen döviz cinsinden farklı bir dövizin yurda getirilmesinin mümkün hale

gelmesi ihracatı olumlu yönde etkilediği konusunda yanıtlar verilmiştir.

Gümrük işlemlerinde düzeltilmesi istenilen işlemlerin uzun sürmesinin dış ticareti olumsuz etkilediği, dış ticaret faaliyetlerinde genellikle karşı ülke mevzuatından dolayı sıkıntılar yaşandığı, dış ticaretimizi arttırmanın mevzuatlarla ilişkisi olabileceği, mevzuatlarda bazı değişikliklerin yapılmasının uygun olabileceği ve cari açık sorununun ihracat teşviklerinin arttırılıp, ithalatta kota ve tarife uygulama sorunları çözüldükten sonra düzelebileceği konularında katılımcılar katılıyorum yanıtını vermiştir. Katılımcıların yanıtlarından elde edilen verilere göre dış ticaret mevzuatlarında çözülmesi istenilen konuların olduğu, dış ticaretin arttırılmasının mevzuatlardaki düzenlenmeler ile yapılabileceği ve cari açık sorununun çözülebileceği hususlarına dikkat edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Büyük çoğunluğun “ kesinlikle katılıyorum” olarak yanıtlanmış olduğu sorular;

- İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan tarife ve kotalar maliyetlerimizi arttırarak kârlılığı düşürmektedir. (%37)
- İhracatta vergi iadesinden yararlanılmakta olup bu vergi iadesinin ihracatımıza olumlu etkisi bulunmaktadır. (% 60,9)

İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan tarife ve kotaların işletmelerin maliyetlerini arttırarak elde edebilecekleri kârlılık oranını düşürdüğü konusunda %37 oranında kesinlikle katılıyorum yanıtını desteleyecek olan katılıyorum yanıtları da %31,5 olduğu analiz sonuçlarından belli olmaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere mobilya sektöründeki işletmelerin çoğunluğu kota ve tarifelerden olumsuz etkilenmektedir. Olumsuz etkilendikleri bu uygulamaların tersine ise ihracattaki vergi iadesinden yararlandıklarını ve vergi iadesinin ihracatlarını olumlu etkilediklerinden bahsedilebilmektedir.

4.7.2.Metal Sektörü

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi’ndeki metal sektöründe 303 işletme yer almaktadır. Bu işletmelerden anket çalışması 100 işletmeye uygulanmıştır. Ankete katılan işletme ve çalışanlarına ait demografik özellikler Tablo 4.5’de belirtilmektedir.

Tablo 4.5. Metal Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri

Firmadaki göreviniz nedir?			
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde
İşletme Sahibi	35	35,0	35,0
İşletme Ortağı	15	15,0	50,0
İşletme Müdürü	13	13,0	63,0
Dış Ticaret Müdürü	35	35,0	98,0
Diğer	2	2,0	100,0
Total	100	100,0	
Eğitim durumunuz nedir?			
İlkokul	5	5,0	5,0
Ortaokul	12	12,0	17,0
Lise	18	18,0	35,0
Üniversite	57	57,0	92,0
Lisansüstü	8	8,0	100,0
Total	100	100,0	
İşletmenizin hukuki yapısı nedir?			
Tek Kişi Şahıs İşletmesi	8	8,0	8,0
Limited Şirket	63	63,0	71,0
Anonim Şirket	11	11,0	82,0
Kollektif Şirket	18	18,0	100,0
Total	100	100,0	
İşletmenizde kaç kişi çalışmaktadır?			
1-25	2	2,0	2,0
26-50	11	11,0	13,0
51-75	16	16,0	29,0
76-100	34	34,0	63,0
101 ve üzeri	37	37,0	100,0
Total	100	100,0	
İşletmeniz faaliyetini kaç yıldır sürdürmektedir?			
1-5	12	12,0	12,0
6-10	42	42,0	54,0
11-15	28	28,0	82,0
16-20	15	15,0	97,0
21 ve üzeri	3	3,0	100,0
Total	100	100,0	
Şuan ki mevcut pozisyonunuzdaki iş tecrübeniz kaç yıldır?			
0-5	16	16,0	16,0
6-10	46	46,0	62,0
11-15	27	27,0	89,0
16-20	9	9,0	98,0
21 ve üzeri	2	2,0	100,0
Total	100	100,0	

Tablo 4.5. Metal Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri
(Devamı)

İşletmeniz ihracat mı ithalat mı yapmaktadır?			
İhracat	62	62,0	62,0
İthalat	1	1,0	63,0
İhracat ve İthalat	37	37,0	100,0
Total	100	100,0	
En çok sorun yaşadığınız ülke grubu hangisidir?			
Avrupa	16	16,0	16,0
Asya	31	31,0	47,0
Afrika	21	21,0	68,0
Amerika	11	11,0	79,0
Diğer	21	21,0	100,0
Total	100	100,0	
Genelde hangi mevzuatlarla ilgili sorunlarla karşılaşmaktasınız?			
İhracat Mevzuatı	21	21,0	21,0
İthalat Mevzuatı	31	31,0	52,0
Gümrük Mevzuatı	8	8,0	60,0
Kambiyo Mevzuatı	40	40,0	100,0
Total	100	100,0	
İhracat teşviklerinden faydalıyor musunuz?			
Evet	95	95,0	
Hayır	5	5,0	

İstatistiklere göre görüşme yapılan işletme çalışanların %35'i işletme sahibi, %35 dış ticaret müdürü, %15'i işletme ortağı, %13'ü işletme müdürü olarak görev almaktadır. %2'si ise diğer görevlerde yer aldıklarını belirtmişlerdir. Anket katılımcılarının eğitim düzeylerini belirten istatistiklerde ise %57'sinin üniversite mezunu, %18'inin lise mezunu, %12'sinin ortaokul mezunu, %8'inin lisansüstü ve %5'inin ilkokul mezunu olduğu görülmektedir.

İşletmelerdeki katılımcıların şu an çalışmakta oldukları işletmedeki mevcut pozisyonuna dair istatistiklere göre %46'sı 6-10, %27'si 11-15, %16'sı 0-5, %9'u 16-20, %2'sinin ise 21 ve üzeri yıldır şu anki çalışmakta oldukları işletmede görev almaktadır. Metal sektöründe %73 oranında 6-15 yıl arasında çalışmakta olan personellerin anketi yanıtladığı söylenebilmektedir. Görüşme yapılan işletmelerin hukuki yapıları incelendiğinde %63'ünün limited şirket, %18'inin kolektif şirket, %11'inin anonim şirket ve %8'inin tek kişi şahıs işletmesi olduğu görülmektedir.

Ankete katılan işletmelerin, çalışan personel sayısı verilerine göre %37'si 101 ve üzerinde, %34'ü 76-100, %16'sı 51-75, %11'i 26-50 arasında personel çalıştırmaktadır.

%2'si ise 1-25 arasında personel çalıştırdığını belirtmiştir. İşletmelerin çalışan sayısına bakıldığında metal sektöründe personel kapasitesi açısından büyük işletmeler yer almaktadır denilebilir.

İşletmelerin faaliyet sürdükleri metal sektöründe kaç yıldır faaliyetlerine devam ettiklerine dair soruda verilen cevaplara göre istatistikler tabloda yer almaktadır. Bu işletmelerden %42'si 6-10, %28'si 11-15, %15'i 16-20, %12'si 1-5 ve %3'ü 21 ve üzeri yıl aralığında sektörde hizmet vermeye devam etmektedir. Metal sektöründeki işletmelerin %82 gibi bir oran ile sektörde yeni oluşmuş (15 ve daha az yıllık) ve yakın zamanda gelişmeye devam etmekte olan işletmeler olduğu görülmektedir.

İşletmelerin yapmış olduğu dış ticaret faaliyetlerinden ihracat, ithalat, ihracat ve ithalat, yurt içi üretimi sorusuna vermiş oldukları cevaplara istinaden %62'sinin ihracat, %37'sinin hem ihracat hem ithalat ve sadece %1'inin ithalat yaptığı aşağıdaki tabloda da belirtilmektedir. Bu istatistiklere göre Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde metal sektöründe yer alan işletmelerin büyük oranda ihracat yapmakta olup bu sektörde ithalatın ihracata göre daha az olduğu istatistiklere göre söylenebilmektedir. Bununla birlikte araştırma kapsamındaki bu sektörde yurt içi üretim yapmakta olan işletme bulunmamaktadır.

Metal sektöründe en çok sorun yaşamış olduğu ülke gruplarına bakıldığında anket çalışması yapılmış olan 100 işletmeden %31'i Asya, %21'i Afrika, %21'i diğer, %16'sı Avrupa ve %11'i Amerika kıtasında ülkelerle yapmış oldukları dış ticaretle sorun yaşadıkları ifade edilmiştir. İşletmelerin en çok sorun yaşadığı ülkeler arasında Asya ülkeleri yer almaktadır diyebiliriz. Bu sektörde hasılat bakımından en çok ticaret yapılan ülkeler arasında ise Almanya, ABD, Irak, İsrail ve İtalya yer almakta olduğu katılımcıların yanıtlarından elde edilmiştir.

İşletmelere genellikle hangi mevzuatla ilgili sorun yaşandığına dair sorulan sorumuza %40'ı kambiyo mevzuatı, %31'i ithalat mevzuatı, %21'i ihracat mevzuatı, %8'i ise gümrük mevzuatından kaynaklı dış ticaret faaliyetlerinde sorunla karşılaşmaktadır.

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet göstermekte olan metal sektöründen 100 işletmeye yöneltilmiş olduğumuz 29 soruya dair istatistikler Tablo 4.6'da detaylı olarak verilmektedir. Metal sektöründeki katılımcıların likert ölçekli sorulara vermiş oldukları yanıtların yoğunluklu olarak hangi ölçek altında toplandığına dair oranlar tabloda koyu renk ile belirtilmiştir.

Tablo 4.6. Metal Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi

Sorulan Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Dış ticaretle ilgili mevzuatlara kolaylıkla ulaşabiliyoruz.	8	8,0	64	64,0	25	25,0	3	3,0	0	0
Türkiye’de dış ticaret mevzuatlarını oluşturan Kanun, Kararname, Tüzük, Yönetmelik vb. dili sade ve anlaşılır özelliktedir.	1	1,0	49	49,0	35	35,0	11	11,0	4	4,0
Dış ticaret mevzuatlarında anlatılmak istenen kısa ve öz bir şekilde belirtilmektedir.	0	0	14	14,0	32	32,0	49	49,0	5	5,0
Dış ticaret mevzuatlarında dil ve anlatımdaki aksaklıklar ihracat ve/veya ithalat yapan firmalar için sorun teşkil etmektedir.	12	12,0	48	48,0	30	30,0	7	7,0	3	3,0
Dış ticaretimiz sırasında karşılaştığımız sorunları çözebilmek için mevzuatta gerekli açıklamaları kolaylıkla bulabiliyorum.	0	0	14	14,0	38	38,0	45	45,0	3	3,0
İhracatını ve/veya ithalatını yaptığımız ürünler için Türkiye tarafından konulan tarife ve kotalar ihracatımızı ve/veya ithalatımızı etkilemektedir.	8	8,0	72	72,0	20	20,0	0	0	0	0
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan tarife ve kotalar maliyetlerimizi arttırarak kârlılığı düşürmektedir.	29	29,0	48	48,0	19	19,0	4	4,0	0	0
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizi dış rekabette olumsuz etkilemektedir.	22	22,0	44	44,0	29	29,0	5	5,0	0	0
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizin kapasite kullanımını düşürmektedir.	15	15,0	23	23,0	26	26,0	26	26,0	10	10,0
İhracat teşviklerinden haberdar olamıyoruz.	0	0	4	4,0	16	16,0	60	60,0	20	20,0
Teşviklerde mevzuat kapsamında karmaşık söz konusudur.	0	0	12	12,0	18	18,0	39	39,0	31	31,0
İhracat teşvikleri ticaretimizi olumlu yönde etkilemektedir.	0	0	4	4,0	13	13,0	49	49,0	34	34,0
İhracat teşvikleri yeterli düzeydedir.	24	24,0	55	55,0	17	17,0	4	4,0	0	0
İhracatımız ve/veya ithalatımız sırasında karşılaştığımız vergilerin çok çeşitli olması ihracatımızı ve/veya ithalatımızı olumsuz etkilemektedir.	0	0	2	2,0	20	20,0	69	69,0	9	9,0

Tablo 4.6. Metal Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi (Devamı)

İhracatta vergi iadesinden yararlanılmakta olup bu vergi iadesinin ihracatımıza olumlu etkisi bulunmaktadır.	0	0	2	2,0	18	18,0	35	35,0	45	45,0
İhracatımızda ve/veya ithalatımızda uygulanan vergi oranlarının yüksekliği ihracatımız ve/veya ithalatımız açısından sorun oluşturmaktadır.	0	0	7	7,0	27	27,0	42	42,0	24	24,0
İthalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerden dolayı ihracatımız etkilenmektedir.	0	0	11	11,0	31	31,0	53	53,0	5	5,0
Serbest dolaşımda bulunan eşya için ihracat, hariçte işleme, transit veya antrepo rejimi beyanında bulunulması halinde gümrük gözetimi süresiyle ilgili genellikle sorun yaşanmaktadır.	0	0	7	7,0	37	37,0	47	47,0	9	9,0
4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda yer alan para cezaları hükümlerinin ağırlaştırılması dış ticaretimizi olumsuz etkilemektedir.	0	0	4	4,0	20	20,0	61	61,0	15	15,0
Belirli konular dışında gümrük işlemlerinde bir düzeltme mekanizmasının bulunmaması ve düzeltilmesi istenilen işlemin uzun sürmesi işletmemizin operasyon sürecini etkilemektedir.	28	28,0	45	45,0	25	25,0	2	2,0	0	0
İhracatta beyan edilen döviz cinsinden farklı bir dövizin yurda getirilmesinin mümkün hale gelmesi ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir.	0	0	5	5,0	18	18,0	57	57,0	19	19,0
Kambiyo mevzuatı kapsamında ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğu ihracatımızı olumsuz etkilemektedir.	0	0	5	5,0	27	27,0	57	57,0	11	11,0
Uygulanan döviz kuru politikaları genellikle ithalatımızı ve/veya ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir.	0	0	56	56,0	24	24,0	16	16,0	4	4,0
Dış ticaret sürecinde genellikle karşı (ihracat veya ithalat yapılan) ülke mevzuatından kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır.	1	1,0	27	27,0	49	49,0	23	23,0	0	0
Dış ticaret sürecinde genellikle kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır.	0	0	9	9,0	38	38,0	50	50,0	3	3,0
Dış ticaretimizi arttırmanın mevzuatlarla ilişkisi bulunmaktadır.	0	0	2	2,0	11	11,0	68	68,0	19	19,0
Mevzuatlarla ilgili bazı değişikliklerin yapılması uygun olacaktır.	0	0	0	0	12	12,0	56	56,0	32	32,0
Cari açık sorunu; ihracat teşvikleri arttırılıp, ithalatta kota ve tarife kontenjanları sorunları çözüldükten sonra düzelecektir.	0	0	15	15,0	14	14,0	54	54,0	17	17,0

Tablo 4.6. Metal Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi (Devamı)

Farklı firmalara imkân sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan ithalat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabet oluşmaktadır.	0	0	3	3,0	23	23,0	59	59,0	15	15,0

Katılımcıların yüksek oranda kesinlikle katılmıyorum şeklinde yanıtlamış olduğu soru bulunmamaktadır.

Katılımcılara sorulmuş olan sorulara çoğunluğunun “katılmıyorum” şeklinde yanıt verdiği sorular;

- Dış ticaretle ilgili mevzuatlara kolaylıkla ulaşabiliyoruz sorusuna katılımcıların %64'ü,
- Türkiye’de dış ticaret mevzuatlarını oluşturan Kanun, Kararname, Tüzük, Yönetmelik vb. dili sade ve anlaşılır özelliktedir sorusuna katılımcıların %49'u,
- Dış ticaret mevzuatlarında dil ve anlatımdaki aksaklıklar ihracat ve/veya ithalat yapan firmalar için sorun teşkil etmektedir sorusuna katılımcıların %48'i,
- İhracatını ve/veya ithalatını yaptığımız ürünler için Türkiye tarafından konulan tarife ve kotalar ihracatımızı ve/veya ithalatımızı etkilemektedir sorusuna katılımcıların %72'si,
- İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan tarife ve kotalar maliyetlerimizi arttırarak kârlılığı düşürmektedir sorusuna katılımcıların %48'i,
- İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizi dış rekabette olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %44'ü,
- İhracat teşvikleri yeterli düzeydedir sorusuna katılımcıların %55'i,
- Belirli konular dışında gümrük işlemlerinde bir düzeltme mekanizmasının bulunmaması ve düzeltilmesi istenilen işlemin uzun sürmesi işletmemizin operasyon sürecini etkilemektedir sorusuna katılımcıların %45'i,

- Uygulanan döviz kuru politikaları genellikle ithalatımızı ve/veya ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir sorusuna katılımcıların %56'sı katılmıyorum olarak yanıt vermiştir.

Metal sektöründeki katılımcıların vermiş olduğu yanıtlara ilişkin analiz yapıldığında dış ticaretle ilgili mevzuatlara kolay ulaşılmadığı, mevzuattaki dilin sade ve anlaşılır özellikte olmadığı anlaşılmaktadır. Dış ticaret mevzuatlarındaki dil anlatım yönünden yaşanan aksakların ise işletmelerin dış ticaret faaliyetleri için sorun oluşturmadığı ortaya çıkmaktadır. Dış ticaret mevzuatının dil ve anlatım yönüyle alakalı sorulara katılmıyorum yanıtının yanı sıra kararsızım yanıtı veren katılımcılarda çoğunluktadır.

Bu sektörde ihracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan tarife ve kotalarının ilgili sektör işletmelerinin dış ticaretini etkilemediği katılımcıların %72'sinin katılmıyorum olarak verdiği yanıt ile anlaşılmaktadır. Ayrıca dış ticarete uygulanan kota ve tarifelerin uluslararası piyasada rekabet gücünü olumsuz etkilemediği ve işletmelerin maliyetlerini arttırarak kârlılığı düşürmediği verilen yanıtlardan sonuç olarak elde edilmiştir. Dış ticaretimizde uygulanan kota ve tarife uygulamalarının çalışma örneklemindeki bu sektörde olumsuz etkiler oluşturmadığı yönünde düşünce elde etmek mümkündür diyebiliriz.

Kota ve tarifelerden olumsuz etkilenilmemesinin aksine sektördeki işletmelerin %55'i ihracat teşviklerinin yetersiz olduğu yönünde yanıtlar vermiştir. %55 oranına ek olarak da ihracat teşviklerinin yeterli düzeydedir sorusuna %24'ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Her iki yanıtın oranlarını birleştirdiğimizde %79 gibi yüksek bir çoğunluk sektörde ihracat teşviklerinin yetersiz olduğunu kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum yanıtları ile belirtmiştir.

Gümrük işlemlerinde düzeltilmesi istenilen işlemlerin uzun sürmesinin operasyon sürecini etkilemediği fakat döviz kuru politikalarının yapılan ihracat ve/veya ithalatı olumsuz yönde etkilediği katılımcıların yanıtlarından ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılara sorulmuş olan sorulara çoğunluğunun “kararsızım” şeklinde yanıt verdiği sorular;

- İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizin kapasite kullanımını düşürmektedir sorusuna katılımcıların %26'sı,

- Dış ticaret sürecinde genellikle karşı (ihracat veya ithalat yapılan) ülke mevzuatından kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %49'u kararsızım olarak yanıt vermiştir.

İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizin kapasite kullanımını düşürmekte olup olmadığına dair katılımcıların %26'si kararsız olduklarına dair yanıt verirken bu orana en yakın olan yanıt ise %26 olarak katılıyorum, %23 olarak oranında ise katılmıyorum şeklindedir. Bu istatistiklere göre metal sektöründeki katılımcıların uygulanmakta olan kota ve tarifelerin işletme kapasitelerini olumsuz etkileyip etkilemediği konusunda net bir yanıt elde edilememiştir. Dış ticarette yaşanan mevzuat kaynaklı sorunların ise karşı ülke mevzuatından kaynaklı olarak ortaya çıktığı konusunda da net bir sonuca varılamamıştır.

Katılımcılara sorulmuş olan sorulara çoğunluğunun "katılıyorum" şeklinde yanıt verdiği sorular;

- Dış ticaret mevzuatlarında anlatılmak istenen kısa ve öz bir şekilde belirtilmektedir. (%49)
- Dış ticaretimiz sırasında karşılaştığımız sorunları çözebilmek için mevzuatta gerekli açıklamaları kolaylıkla bulabiliyorum sorusuna katılımcıların %45'i,
- İhracat teşviklerinden haberdar olamıyoruz sorusuna katılımcıların %60'ı,
- Teşviklerde mevzuat kapsamında karmaşa söz konusudur sorusuna katılımcıların %39'u,
- İhracat teşvikleri ticaretimizi olumlu yönde etkilemektedir sorusuna katılımcıların %49'u,
- İhracatımız ve/veya ithalatımız sırasında karşılaştığımız vergilerin çok çeşitli olması ihracatımızı ve/veya ithalatımızı olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %69'u,
- İhracatımızda ve/veya ithalatımızda uygulanan vergi oranlarının yüksekliği ihracatımız ve/veya ithalatımız açısından sorun oluşturmaktadır sorusuna katılımcıların %42'si,
- İthalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerden dolayı ihracatımız etkilenmektedir sorusuna katılımcıların %53'ü,

- Serbest dolaşımda bulunan eşya için ihracat, hariçte işleme, transit veya antrepo rejimi beyanında bulunulması halinde gümrük gözetimi süresiyle ilgili genellikle sorun yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %47'si,
- 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda yer alan para cezaları hükümlerinin ağırlaştırılması dış ticaretimizi olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %61'i,
- İhracatta beyan edilen döviz cinsinden farklı bir dövizin yurda getirilmesinin mümkün hale gelmesi ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir sorusuna katılımcıların %57'si,
- Kambiyo mevzuatı kapsamında ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğu ihracatımızı olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %57'si,
- Dış ticaret sürecinde genellikle kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %50'si,
- Dış ticaretimizi arttırmanın mevzuatlarla ilişkisi bulunmaktadır sorusuna katılımcıların %68'i,
- Mevzuatlarla ilgili bazı değişikliklerin yapılması uygun olacaktır sorusuna katılımcıların %56'sı,
- Cari açık sorunu; ihracat teşvikleri arttırılıp, ithalatta kota ve tarife kontenjanları sorunları çözüldükten sonra düzelecektir sorusuna katılımcıların %54'ü,
- Farklı firmalara imkân sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan ithalat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabet oluşmaktadır sorusuna katılımcıların %59'u katılıyorum yanıtı vermiştir.

Bu istatistiklere bakıldığında metal sektöründeki katılımcılar mevzuatlarda anlatılmak istenilenlerin kısa ve öz bir şekilde anlatıldığına ve bir bilgi edinmek istediklerinde ilgili bilgilere kolaylıkla erişebildikleri konusuna katıldıklarını belirtmişlerdir. İhracat teşviklerinden haberdar olamadıkları, teşviklerle ilgili mevzuat kapsamında karmaşıklığın söz konusunu olduğu ayrıca ihracat teşviklerinin dış ticareti olumlu yönde etkilediği çoğunluğun verdiği yanıtlara göre yorumlanabilmektedir.

Dış ticarete uygulanmakta olan vergilerin çeşitliliği ve vergi oranlarının yüksekliğinden olumsuz etkilendiklerine dair soruya katılıyorum yanıtlarından işletmelerin ihracat ve/veya ithalatı uygulanan vergilerle ilgili sorunları olabileceği konusunu düşündürmektedir.

İthalatı kısıtlamak için uygulanan kısıtlamaların ihracatlarını etkilediklerine %53 oranında katılıyorum, %31 oranında kararsız yanıt verilmesinden işletmelerin ithalata bağlı olarak bazı faaliyetlerine devam etmekte olduğu anlaşılabilmektedir. İthalatla bir yan ürün alıp ihracat için yapılacak ürününe katkıda bulunulduğu düşünülürse metal sektöründe ihracatı arttırabilmek için ithalatla ilgili düzenlemelerinde yapılabilmesi faydalı olabileceği söylenebilir.

Gümrük gözetim sürelerinin uzaması, gümrük kanununda belirtilmiş olan para cezalarının ağırlaştırılmış olması ve kambiyo mevzuatında ihracat bedellerinin ülkeye getirilme zorunluluğundan dolayı dış ticaretlerinin olumsuz etkilendiği yönünde olduğu verilmiş olan yanıtlardan anlaşılmaktadır. İhracatta beyan edilen döviz cinsinden farklı bir dövizin yurda getirilmesinin mümkün hale gelmesinin işletmelerin ihracatlarını olumlu yönde etkilediğine dair soruyu çoğunluk katılıyorum olarak yanıtlamıştır. Dış ticaretimizi arttırmanın mevzuatlarla ilişkisinin olduğu, mevzuatlarda değişikliklerin yapılması konusunda çoğunluk katılıyorum yanıtını vermiş olduğundan buradan metal sektöründeki işletmelerde mevzuatlarla ilgili sorunlar yaşanmakta olduğu ve mevzuatlardaki düzeltilecek hususlar ile birlikte dış ticaretimizin artacağı katılımcılar tarafından düşünülmektedir. Ayrıca farklı firmalara imkân sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan ithalat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabet oluştuğu düşünülmektedir.

Katılımcılara sorulmuş olan sorulara çoğunluğunun kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt verdiği sorular;

- İhracatta vergi iadesinden yararlanılmakta olup bu vergi iadesinin ihracatımıza olumlu etkisi bulunmaktadır sorusuna %45 oranından kesinlikle katılmıyorum denilmiştir.

Sektördeki işletmeler, ihracatta vergi iadesinden yararlanmakta olup bu uygulanmakta olan vergi iadesinin ihracatlarına faydası olduğu konusunda genel bir düşünceye sahiplerdir. Bu konuyla ilgili soruya %45 oranında kesinlikle katılıyorum % 35 oranında da katılıyorum yanıtı verilmiş olup %80 gibi yüksek bir oranla işletmelerin olumlu etkilendiği söylenebilmektedir.

4.7.3. İnşaat Yapı Malzemeleri

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'ndeki inşaat yapı malzemeleri sektöründe faaliyet göstermekte olan 122 işletmeden 41 işletmeye anket çalışması uygulanmıştır. Anket çalışmasına katılan işletmelere ve çalışanlarına ait demografik bilgilere ilişkin istatistikler Tablo 4.7'de belirtilmektedir.

Tablo 4.7. İnşaat Yapı Malzemeleri Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri

Firmadaki göreviniz nedir?			
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde
İşletme Sahibi	10	24,4	24,4
İşletme Ortağı	5	12,2	36,6
İşletme Müdürü	7	17,1	53,7
Dış Ticaret Müdürü	17	41,5	95,1
Diğer	2	4,9	100,0
Total	41	100,0	
Eğitim durumunuz nedir?			
Ortaokul	4	9,8	9,8
Lise	6	14,6	24,4
Üniversite	30	73,2	97,6
Lisansüstü	1	2,4	100,0
Total	41	100,0	
İşletmenizin hukuki yapısı nedir?			
Tek Kişi Şahıs İşletmesi	3	7,3	7,3
Limited Şirket	24	58,5	65,9
Anonim Şirket	6	14,6	80,5
Kollektif Şirket	8	19,5	100,0
Total	41	100,0	
İşletmenizde kaç kişi çalışmaktadır?			
1-25	6	14,6	14,6
26-50	8	19,5	34,1
51-75	9	22,0	56,1
76-100	7	17,1	73,2
101 ve üzeri	11	26,8	100,0
Total	41	100,0	
İşletmeniz faaliyetini kaç yıldır sürdürmektedir?			
1-5	4	9,8	9,8
6-10	16	39,0	48,8
11-15	11	26,8	75,6
16-20	8	19,5	95,1
21 ve üzeri	2	4,9	100,0
Total	41	100,0	

Tablo 4.7. İnşaat Yapı Malzemeleri Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri (Devamı)

Şuan ki mevcut pozisyonunuzdaki iş tecrübeniz kaç yıldır?			
0-5	1	2,4	2,4
6-10	9	22,0	24,4
11-15	11	26,8	51,2
16-20	11	26,8	78,0
21 ve üzeri	9	22,0	100,0
Total	41	100,0	
İşletmeniz ihracat mı ithalat mı yapmaktadır?			
İhracat	19	46,3	46,3
İhracat ve İthalat	19	46,3	92,7
Yurtiçi Üretim	3	7,3	100,0
Total	41	100,0	
En çok sorun yaşadığınız ülke grubu hangisidir?			
Avrupa	6	14,6	14,6
Asya	9	22,0	36,6
Afrika	6	14,6	51,2
Amerika	5	12,2	63,4
Diğer	15	36,6	100,0
Total	41	100,0	
Genelde hangi mevzuatlarla ilgili sorunlarla karşılaşmaktasınız?			
İhracat Mevzuatı	3	7,3	7,3
İthalat Mevzuatı	22	53,7	61,0
Gümrük Mevzuatı	5	12,2	73,2
Kambiyo Mevzuatı	9	22,0	95,1
Diğer	2	4,9	
Total	41	100,0	
İhracat teşviklerinden faydalıyor musunuz?			
Evet	32	78,0	
Hayır	9	22,0	

İstatistiklere göre görüşme yapılan işletme çalışanların %41,5'i dış ticaret müdürü, %24,4'ü işletme sahibi, %17,1'i işletme müdürü, %12,2'si işletme ortağı ve %4,9'u diğer pozisyonlarda görev almaktadır. Bu katılımcıların eğitim düzeylerine bakıldığında ise %73,2'si üniversite,

%14,6'si lise, %9,8'i ortaokul, % 2,4'ü ise lisansüstü mezunu olduğunu belirtmektedir.

İşletmelerdeki katılımcıların şu an çalışmakta oldukları işletmedeki mevcut pozisyonuna dair istatistiklere göre %26,8'i 16-20 yıl, %26,8'i 11-15 yıl, %22'si 21 yıl ve üzeri, %22'si 6-10 yıl ve %2,4'ü 0-5 yıl arasında tecrübeye sahiptir. Çalışmış oldukları işletmedeki tecrübeleri esas alındığında çalışanların içinde bulunmuş oldukları sektörde ve işletmede tecrübelerinin azımsanmayacak kadar çok olduğu söylenebilmektedir.

Görüşme yapılan işletmelerin hukuki yapıları incelendiğinde % 58,5'i limited şirket, %19,5'i kollektif şirket, %14,6'i anonim şirket, %7,3'ü tek kişi şahıs şirketi olarak faaliyetlerini devam ettirdikleri gözlemlenebilmektedir. Ankete katılan işletmelerin, çalışan personel sayısı verilerine göre %26,8'i 101 ve üzerinde, %22'si 51-75 arasında, %19,5'i 26-50, %17,1'i 76-100, %14,6'i 1-25 arasında personel ile faaliyetlerine devam etmektedir.

İşletmelerin faaliyet sürdürdükleri inşaat yapı malzemeleri sektöründe kaç yıldır faaliyetlerine devam ettiklerine dair soruda verilen cevaplara göre istatistikler tabloda yer almaktadır. Bu işletmelerden %39'u 6-10 yıl, %26,8'i 11-15, %19,5'i 16-20, %9,8'i 1-5, %4,9'u 21 yıl ve üzerinde faaliyetlerine devam ettiklerini belirtmişlerdir. Anket sonucu istatistiklerine göre inşaat yapı malzemeleri sektöründe uzun süredir faaliyetlerine devam etmekte olan işletme sayısının çok olduğu söylenebilir.

İşletmelerin yapmış olduğu dış ticaret faaliyetlerinden ihracat, ithalat, ihracat ve ithalat, yurt içi üretimi sorusuna ilişkin istatistiklere göre %46,3'ü ihracat, %46,3'ü hem ihracat hem ithalat, %7,3'ü ise yurt içi üretim yapmaktadır. İnşaat yapı malzemeleri sektöründe yalnızca ithalat yapmakta olan işletme sayısı bulunmamaktadır.

İnşaat yapı malzemeleri sektöründeki işletmelerin en çok sorun yaşamış olduğu ülke gruplarına bakıldığında soruyu yanıtlayan 41 işletmeden %36,6'sı diğer, %22'si Asya, %14,6'sı Afrika, %14,6'sı Avrupa, %12,2'si Amerika ülkeleri ile sorun yaşadıklarını belirtmektedirler. Bu işletmelerden en çok ticaret yapılan ülkeler arasında ABD, Almanya, Irak, Fransa, İsrail, İtalya olduğu katılımcıların yanıtlarından elde edilmiştir.

İşletmelere genellikle hangi mevzuatla ilgili sorun yaşandığına dair verilen cevapların istatistiklerine göre bu işletmelerden %53,7'si ithalat mevzuatı, %22'si kambiyo mevzuatı, %12,2'si gümrük mevzuatı, %7,3'ü ihracat mevzuatı ve %4,9'u diğer mevzuatlardan kaynaklı sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yapılan bu analizlere göre sektördeki çalışmaya katılan işletmelerin yarısından fazlasının ithalatla ilgili sorun yaşadığı söylenebilmektedir.

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunan inşaat ve yapı malzemeleri sektöründeki işletmelerin dış ticaret mevzuatlarıyla ilgili sorulara vermiş oldukları yanıtlar Tablo 4.8'de yer almaktadır.

Tablo 4.8. İnşaat Yapı Malzemeleri Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi

Sorulan Sorular	Kesinlikle Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Dış ticaretle ilgili mevzuatlara kolaylıkla ulaşabiliyoruz.	0	0	21	51,2	18	43,9	2	4,9	0	0
Türkiye’de dış ticaret mevzuatlarını oluşturan Kanun, Kararname, Tüzük, Yönetmelik vb. dili sade ve anlaşılır özelliktedir.	0	0	21	51,2	15	36,6	5	12,2	0	0
Dış ticaret mevzuatlarında anlatılmak istenen kısa ve öz bir şekilde belirtilmektedir.	0	0	5	12,2	15	36,6	21	51,2	0	0
Dış ticaret mevzuatlarında dil ve anlatımdaki aksaklıklar ihracat ve/veya ithalat yapan firmalar için sorun teşkil etmektedir.	0	0	20	48,8	19	46,3	2	4,9	0	0
Dış ticaretimiz sırasında karşılaştığımız sorunları çözebilmek için mevzuatta gerekli açıklamaları kolaylıkla bulabiliyorum.	0	0	5	12,2	16	39,0	18	43,9	2	4,9
İhracatını ve/veya ithalatını yaptığımız ürünler için Türkiye tarafından konulan tarife ve kotalar ihracatımızı ve/veya ithalatımızı etkilemektedir.	0	0	29	70,7	9	22,0	3	7,3	0	0
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan tarife ve kotalar maliyetlerimizi arttırarak kârlılığı düşürmektedir.	8	19,5	17	41,5	14	34,1	1	2,4	1	2,4
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizi dış rekabette olumsuz etkilemektedir.	5	12,2	21	51,2	14	34,1	0	0	1	2,4
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizin kapasite kullanımını düşürmektedir.	3	7,3	14	34,1	11	26,8	9	22,0	4	9,8
İhracat teşviklerinden haberdar olamıyoruz.	0	0	3	7,3	15	36,6	14	34,1	9	22,0
Teşviklerde mevzuat kapsamında karmaşa söz konusudur.	1	2,4	12	29,3	12	29,3	13	31,7	3	7,3
İhracat teşvikleri ticaretimizi olumlu yönde etkilemektedir.	0	0	0	0	14	34,1	22	53,7	5	12,2
İhracat teşvikleri yeterli düzeydedir.	4	9,8	13	31,7	23	56,1	1	2,4	0	0

Tablo 4.8. İnşaat Yapı Malzemeleri Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi
(Devamı)

İhracatımız ve/veya ithalatımız sırasında karşılaştığımız vergilerin çok çeşitli olması ihracatımızı ve/veya ithalatımızı olumsuz etkilemektedir.	1	2,4	0	0	9	22,0	29	70,7	2	4,9
İhracatta vergi iadesinden yararlanılmakta olup bu vergi iadesinin ihracatımıza olumlu etkisi bulunmaktadır.	0	0	1	2,4	11	26,8	20	48,8	9	22,0
İhracatımızda ve/veya ithalatımızda uygulanan vergi oranlarının yüksekliği ihracatımız ve/veya ithalatımız açısından sorun oluşturmaktadır.	1	2,4	2	4,9	9	22,0	22	53,7	7	17,1
İthalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerden dolayı ihracatımız etkilenmektedir.	1	2,4	3	7,3	14	34,1	14	34,1	9	22,0
Serbest dolaşımda bulunan eşya için ihracat, hariçte işleme, transit veya antrepo rejimi beyanında bulunulması halinde gümrük gözetimi süresiyle ilgili genellikle sorun yaşanmaktadır.	1	2,4	4	9,8	10	24,4	17	41,5	9	22,0
4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda yer alan para cezaları hükümlerinin ağırlaştırılması dış ticaretimizi olumsuz etkilemektedir.	1	2,4	0	0	10	24,4	15	36,6	15	36,6
Belirli konular dışında gümrük işlemlerinde bir düzeltme mekanizmasının bulunmaması ve düzeltilmesi istenilen işlemin uzun sürmesi işletmemizin operasyon sürecini etkilemektedir.	19	46,3	14	34,1	8	19,5	0	0	0	0
İhracatta beyan edilen döviz cinsinden farklı bir dövizin yurda getirilmesinin mümkün hale gelmesi ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir.	0	0	1	2,4	6	14,6	13	31,7	21	51,2
Kambiyo mevzuatı kapsamında ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğu ihracatımızı olumsuz etkilemektedir.	0	0	4	9,8	8	19,5	20	48,8	9	22,0
Uygulanan döviz kuru politikaları genellikle ithalatımızı ve/veya ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir.	0	0	23	56,1	12	29,3	6	14,6	0	0
Dış ticaret sürecinde genellikle karşı (ihracat veya ithalat yapılan) ülke mevzuatından kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır.	2	4,9	6	14,6	21	51,2	11	26,8	1	2,4
Dış ticaret sürecinde genellikle kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır.	1	2,4	5	12,2	13	31,7	20	48,8	2	4,9
Dış ticaretimizi arttırmanın mevzuatlarla ilişkisi bulunmaktadır.	1	2,4	2	4,9	9	22,0	24	58,5	5	12,2
Mevzuatlarla ilgili bazı değişikliklerin yapılması uygun olacaktır.	0	0	1	2,4	9	22,0	20	48,8	11	26,8

Tablo 4.8. İnşaat Yapı Malzemeleri Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi
(Devamı)

Cari açık sorunu; ihracat teşvikleri arttırılıp, ithalatta kota ve tarife kontenjanları sorunları çözüldükten sonra düzelecektir.	1	2,4	12	29,3	9	22,0	15	36,6	4	9,8
Farklı firmalara imkân sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan ithalat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabet oluşmaktadır.	0	0	3	7,3	16	39,0	16	39,0	6	14,6

Katılımcılardan kesinlikle katılmıyorum olarak yanıt verdikleri soru sayısı bir tane olup bu soruda ‘Belirli konular dışında gümrük işlemlerinde bir düzeltme mekanizmasının bulunmaması ve düzeltilmesi istenilen işlemin uzun sürmesi işletmemizin operasyon sürecini etkilemektedir.’ olarak ankette yer almaktadır. Katılımcıların %46,9’u bu soruya kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu orana istinaden inşaat ve yapı malzemeleri sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin gümrük işlemlerinde düzeltilmesi istenilen işlemlerin süresiyle ilgili problem yaşamadıkları anlaşılmaktadır. İşletmelerin problem yaşamadığını %34,1 oranında katılmıyorum yanıtı desteklemektedir.

Katılımcıların yüksek oranda “ katılmıyorum” olarak yanıt vermiş olduğu sorular;

- Dış ticaretle ilgili mevzuatlara kolaylıkla ulaşabiliyoruz sorusuna katılımcıların %51,2’si,
- Türkiye’de dış ticaret mevzuatlarını oluşturan Kanun, Kararname, Tüzük, Yönetmelik vb. dili sade ve anlaşılır özelliktedir sorusuna katılımcıların %51,2’si,
- Dış ticaret mevzuatlarında dil ve anlatımdaki aksaklıklar ihracat ve/veya ithalat yapan firmalar için sorun teşkil etmektedir sorusuna katılımcıların %48,8’i,
- İhracatını ve/veya ithalatını yaptığımız ürünler için Türkiye tarafından konulan tarife ve kotalar ihracatımızı ve/veya ithalatımızı etkilemektedir sorusuna katılımcıların %70,7’si,
- İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan tarife ve kotalar maliyetlerimizi arttırarak kârlılığı düşürmektedir sorusuna katılımcıların %41,5’i,
- İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizi

dış rekabette olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %51,2'si,

- İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizin kapasite kullanımını düşürmektedir sorusuna katılımcıların %34,1'i,

- Uygulanan döviz kuru politikaları genellikle ithalatımızı ve/veya ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir sorusuna katılımcıların %56,1'i katılmıyorum yanıtı vermiştir.

Katılımcıların yanıtlarına istinaden inşaat ve yapı malzemeleri sektöründe dış ticaret mevzuatlarına kolaylıkla ulaşamadıklarına, bu mevzuatlarda yer alan kanun, kararname, tüzük, yönetmelik vb. dilinin sade ve anlaşılır özellikte olmadığı düşünülmektedir. Fakat bu dış ticaret mevzuatlarındaki dil ve anlatımdaki aksaklıkların işletmelerin dış ticaret faaliyetlerinde sorun oluşturmadığı ifade edilebilmektedir.

Bu sektörde dış ticaret mevzuatlarında dil ve anlatım yönünden yaşanan problemlerin yanı sıra ihracat ve/veya ithalatta uygulanan kota ve tarifelerin dış ticaret faaliyetlerini, kârlılık oranlarını, işletmenin kapasite kullanımını ve uluslararası piyasada dış rekabet gücünü olumsuz etkilemediği katılımcıların yanıtlarından anlaşılmaktadır. Bunlara ek olarak uygulan döviz kuru politikalarından işletmelerin ihracatta ve/veya ithalatlarında olumsuz etkilendiği yanıtların

%56,1 oranıyla belirtilebilmektedir.

Katılımcıların çoğunlukla “kararsızım” olarak yanıtladığı sorular;

- İhracat teşviklerinden haberdar olamıyoruz sorusuna katılımcıların % 34,6'sı,

- İhracat teşvikleri yeterli düzeydedir sorusuna katılımcıların %56,1'i,

- İthalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerden dolayı ihracatımız etkilenmektedir sorusuna katılımcıların % 34,1'i,

- Dış ticaret sürecinde genellikle karşı (ihracat veya ithalat yapılan) ülke mevzuatından kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %51,2'si,

- Farklı firmalara imkân sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan ithalat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabet oluşmaktadır sorusuna katılımcıların %39'u kararsızım olarak yanıt vermiştir.

Katılımcıların %34,6'sı ihracat teşviklerinden haber olamadıkları konusunda kararsızım yanıt vermiş olup bu orana en yakın oranda ise %34,1 ile katılıyorum yanıtı verilmiştir. Bu oranlara bakıldığında ilgili sektörde ihracat teşviklerinden haberdar olma konusunda sorunlar olabileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcıların çoğunluğu, inşaat ve yapı malzemeleri sektöründeki ihracat teşviklerinin yeterli düzeyde olup olmadığı konusunda emin olamadıkları söylenebilir.

“İthalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerden dolayı ihracatımız etkilenmektedir” sorusuna katılımcıların %34,1'i kararsızım demesine rağmen yine aynı oranda %34,1'i de katılıyorum yanıtı vererek ithalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerden ihracatlarının etkilendiğini belirtmişlerdir. Bu istatistiklere bakıldığında inşaat ve yapı malzemeleri sektöründe ithalata bağlı üretim ve ithalata bağlı olmadan üretim ile ihracat yapan işletmelerin yer aldığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca dış ticaret sürecinde genellikle karşı (ihracat veya ithalat yapılan) ülke mevzuatından kaynaklı sıkıntılara, farklı firmalara sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan ithalat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabete ilişkin sorulara katılımcılar yanıt olarak kararsızım seçeneğini işaretlemişlerdir.

Katılımcıların çoğunlukla “ katılıyorum” olarak yanıtladığı sorular;

- Dış ticaret mevzuatlarında anlatılmak istenen kısa ve öz bir şekilde belirtilmektedir sorusuna katılımcıların %51,2'si,
- Dış ticaretimiz sırasında karşılaştığımız olduğumuz sorunları çözebilmek için mevzuatta gerekli açıklamaları kolaylıkla bulabiliyorum sorusuna katılımcıların %43,9'u,
- Teşviklerde mevzuat kapsamında karmaşa söz konusudur sorusuna katılımcıların %31,7'si,
- İhracat teşvikleri ticaretimizi olumlu yönde etkilemektedir sorusuna katılımcıların %53,72'si,
- İhracatımız ve/veya ithalatımız sırasında karşılaştığımız vergilerin çok çeşitli olması ihracatımızı ve/veya ithalatımızı olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %70,7'si,

- İhracatta vergi iadesinden yararlanılmakta olup bu vergi iadesinin ihracatımıza olumlu etkisi bulunmaktadır sorusuna katılımcıların %48,8'i,
- İhracatımızda ve/veya ithalatımızda uygulanan vergi oranlarının yüksekliği ihracatımız ve/veya ithalatımız açısından sorun oluşturmaktadır sorusuna katılımcıların % 53,7'si,
- Serbest dolaşımda bulunan eşya için ihracat, hariçte işleme, transit veya antrepo rejimi beyanında bulunulması halinde gümrük gözetimi süresiyle ilgili genellikle sorun yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %41,5'i,
- 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda yer alan para cezaları hükümlerinin ağırlaştırılması dış ticaretimizi olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %36,6'sı,
- Kambiyo mevzuatı kapsamında ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğu ihracatımızı olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %48,8'i,
- Dış ticaret sürecinde genellikle kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %48,8'i,
- Dış ticaretimizi arttırmanın mevzuatlarla ilişkisi bulunmaktadır sorusuna katılımcıların %58,5'i,
- Mevzuatlarla ilgili bazı değişikliklerin yapılması uygun olacaktır sorusuna katılımcıların %48,8'i,
- Cari açık sorunu; ihracat teşvikleri arttırılıp, ithalatta kota ve tarife kontenjanları sorunları çözüldükten sonra düzelecektir sorusuna katılımcıların %36,6'sı katılıyorum yanıtını vermiştir.

Sektördeki işletmelerin yanıtlarına göre işletmeler dış ticaret mevzuatlarındaki ifadelerin kısa ve öz bir şekilde olduğu ve dış ticaret faaliyetlerinde karşılaşmış oldukları sorunları çözebilmek için gerekli açıklamaları kolaylıkla bulduklarına dair yanıtlar vermişlerdir. Fakat teşviklerdeki mevzuatlarda karmaşa olduğu konusunda %31,7'si katılıyorum, %29,3'ü kararsızım ve %29,3'ü katılmıyorum yanıtı vermişlerdir. Teşviklerle ilgili mevzuatlardaki karmaşa konusunda katılımcıların yanıtlarında homojen bir dağılım olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcıların çoğunluğu ihracat teşviklerinin ihracat ve/veya ithalatlarını olumlu yönde etkilediği yönünde yanıt verirken dış ticarete uygulanan vergilerin çok çeşitli olması ve

vergi oranlarının yüksekliğinin olumsuz etkilediği yönünde yanıtlar vermişlerdir.

İşletmelerin gümrük gözetim süreleriyle ilgili yönetilen soruya %41,5 katılıyorum ve %22 kesinlikle katılıyorum yanıtlarını vermesinden bu konuda bazı sorunlar yaşandığı anlaşılmaktadır. Gümrük gözetim sürelerinde yaşanan sorunlara ek olarak gümrük kanununda ağırlaştırılmış para cezalarından da dış ticaretlerini olumsuz etkilediklerini katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum yanıtlarının toplamı olan %73,2 oranından anlaşılmaktadır.

Katılımcılar kambiyo mevzuatında ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğunun ihracatlarını olumsuz etkiledikleri, dış ticaret sürecinde genellikle kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sorunlar yaşandığına, mevzuatlarla ticaretimizi arttırmanın arasında bir ilişki olduğu ve mevzuatlarda değişiklikler yapılmasının uygun olacağı yönünde yanıtlar vermiştir. Cari açık sorunu; ihracat teşvikleri arttırılıp, ithalatta kota ve tarife kontenjanları sorunları çözüldükten sonra düzeleceği yönünde soruya %36,6'sı katılıyorum yanıtı verirken bu orana en yakın %29,3 olarak katılmıyorum yanıtı vermiştir. Verilen yanıtlara bakıldığında bu sektördeki katılımcıların bu konuda fikir ayrılığı yaşadığı söylenebilmektedir.

Katılımcıların kesinlikle katılıyorum olarak yanıtladığı soru bir tane olup bu soruda; ihracatta beyan edilen döviz cinsinden farklı bir dövizin yurda getirilmesinin mümkün hale gelmesi ihracatı olumlu yönde etkilediğine dair sorudur. %51,2 oranından kesinlikle katılıyorum; %31,7 oranında da katılıyorum yanıtlarından ihracatta farklı dövizlerin yurda getirilmesine izin verilmesi ihracatı olumlu etkilemekte olup ihracatı arttırabilecektir denilebilir.

4.7.4. Tekstil Sektörü

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'ndeki tekstil sektöründe faaliyet göstermekte olan 121 işletmeden 42 işletmeye anket çalışması uygulanmıştır. Anket çalışmasına katılan işletme ve çalışanlarına ait demografik bilgiler aşağıdaki Tablo 4.9'da detaylı olarak belirtilmiştir.

Tablo 4.9. Tekstil Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri

Firmadaki göreviniz nedir?			
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde
İşletme Sahibi	8	19,0	19,0
İşletme Ortağı	8	19,0	38,1
İşletme Müdürü	8	19,0	57,1
Dış Ticaret Müdürü	18	42,9	100,0
Total	42	100,0	
Eğitim durumunuz nedir?			
Ortaokul	6	14,3	14,3
Lise	4	9,5	23,8
Üniversite	30	71,4	95,2
Lisansüstü	2	4,8	100,0
Total	42	100,0	
İşletmenizin hukuki yapısı nedir?			
Tek Kişi Şahıs İşletmesi	52	4,8	4,8
Limited Şirket	25	59,5	64,3
Anonim Şirket	5	11,9	76,2
Kollektif Şirket	10	23,8	100,0
Total	42	100,0	
İşletmenizde kaç kişi çalışmaktadır?			
1-25	1	2,4	2,4
26-50	3	7,1	9,5
51-75	11	26,2	35,7
76-100	18	42,9	78,6
101 ve üzeri	9	21,4	100,0
Total	42	100,0	
İşletmeniz faaliyetini kaç yıldır sürdürmektedir?			
1-5	4	9,5	9,5
6-10	14	33,3	42,9
11-15	14	33,3	76,2
16-20	9	21,4	97,6
21 ve üzeri	1	2,4	100,0
Total	42	100,0	
Şuan ki mevcut pozisyonunuzdaki iş tecrübeniz kaç yıldır?			
0-5	7	16,7	16,7
6-10	14	33,3	50,0
11-15	12	28,6	78,6
16-20	8	19,0	97,6
21 ve üzeri	1	2,4	100,0
Total	42	100,0	
İşletmeniz ihracat mı ithalat mı yapmaktadır?			
İhracat	21	50,0	50,0
İthalat	1	2,4	52,4
İhracat ve İthalat	18	42,9	95,2
Yurtiçi Üretim	2	4,8	100,0
Total	42	100,0	
En çok sorun yaşadığınız ülke grubu hangisidir?			
Avrupa	15	35,7	35,7
Asya	4	9,5	45,2
Afrika	2	4,8	50,0
Amerika	5	11,9	61,9
Diğer	16	38,1	100,0
Total	42	100,0	

Tablo 4.9. Tekstil Sektörü Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri
(Devamı)

Genelde hangi mevzuatlarla ilgili sorunlarla karşılaşmaktasınız?			
İhracat Mevzuatı	8	19,0	19,0
İthalat Mevzuatı	7	16,7	35,7
Gümrük Mevzuatı	6	14,3	50,0
Kambiyo Mevzuatı	18	42,9	92,9
Diğer	3	7,1	100,0
Total	42	100,0	
İhracat teşviklerinden faydalanyor musunuz?			
Evet	39	92,9	
Hayır	3	7,1	

Anket çalışmasına katılan personellerin görevlerine dair istatistiklere bakıldığında %42,9'u dış ticaret müdürü, %19'u işletme müdürü, %19'u işletme ortağı ve %19'u işletme sahibi olarak çalışmaktadır. Dış ticaret mevzuatlarına ilişkin sorularımıza doğrudan alakalı olabilecek olan dış ticaret müdürü ile diğer pozisyonlarda çalışmakta olan personellere göre daha çok görüşülmüştür.

Anket katılımcılarının eğitim düzeylerini belirten istatistiklerde ise %71,4'ünün üniversite, %14,3'ünün ortaokul, %9,4'ünün lise ve %4,8'inin lisansüstü mezunu olduğu söylenebilmektedir. Bu çalışma kapsamındaki tekstil sektöründe bulunan 42 işletmede ilköğretim mezunu personel çalışmadığı ortaya çıkmaktadır.

İşletmelerdeki katılımcıların şu an çalışmakta oldukları işletmedeki mevcut pozisyonuna dair istatistiklere göre %33,3'ü 6-10 yıl, %28,6'sı 11-15 yıl, %19'u 16-20 yıl, %16,7'si 0-5 yıl ve %2,4'ü 21 ve üzeri yıldır tecrübeye sahip olduklarını belirtmişlerdir. İstatistiklere bakıldığında %50'sinin 11 yıl ve üzerinde sektörde ve çalıştığı işletmede tecrübesi bulunmaktadır. Katılımcıların sektörde ve işletmedeki tecrübesi göz önüne alındığında anket sorularına bilgi sahibi olarak yanıt verildiği söylenebilecektir.

Anket çalışması yapılan işletmelerin hukuki yapıları incelendiğinde %59,5 gibi yüksek bir oranda limited şirket olduğu, %23,8'inin kolektif şirket, %11,9'unun anonim şirket ve %4,8'inin tek kişi/şahıs işletmesi olduğu görülmektedir. Ankete katılan işletmelerin, çalışan personel sayısı verilerine göre %42,9'u 76-100 arasında, %26,2'si 51-75, %21,4'ü 101 ve üzerinde, %7,1'i 26-50 ve %2,4'ü 1-25 arasında personel çalıştırmaktadır.

İşletmelerin faaliyet sürdükleri tekstil sektöründe kaç yıldır faaliyetlerine devam ettiklerine dair soruda verilen cevapların istatistikleri tabloda yer almaktadır. Bu

işletmelerden %33,3'ü 11-15, %33,3'ü 6-10, %21,4'ü 16-20, %9,5'i 1-5, % 2,4'ü ise 21 ve üzeri yıldır sektörde faaliyetlerine devam etmektedir. Toplam %57,1 oranında sektörde 11 yıl ve üzerinde hizmet vermekte olan işletmeler yer almaktadır. Görüşme yapılan işletmelerin sektörde tecrübeli olduklarını faaliyet süreleri istatistiklerine bakarak da söylemek mümkün olmaktadır.

İşletmelerin yapmış olduğu dış ticaret faaliyetlerinden ihracat, ithalat, ihracat ve ithalat, yurt içi üretimi sorusuna ilişkin istatistiklerde ise %50'sinin ihracat, %42,9'unun hem ihracat hem de ithalat, %4,8'inin yurtiçi üretim ve %2,4'ünün ithalat yapmakta olduğu görülmektedir. Tekstil sektöründe görüşme yapılan işletmelerin dış ticarete yapmış oldukları faaliyet bakımından

%92,9'unun ihracat ve/veya ithalat yapmakta olduğu göz önüne alınırsa tekstil sektöründeki bu işletmelerin dış ticarete oldukça fazla yer aldığı söylenebilir.

Tekstil sektöründeki işletmelerin en çok sorun yaşamış olduğu ülke gruplarına bakıldığında anket çalışması yapılmış olan 42 işletmeden %38,1'i diğer, %35,7'si Avrupa, %11,9'u Amerika,

%9,5'i Asya ve %4,8'i Afrika ülke grubuyla sorun yaşadığından bahsetmektedir. Bu işletmelerin en çok ticaret yaptığı ülkeler arasında ABD, Almanya, Irak, İran, İsrail, İtalya ve Fransa bulunmaktadır.

İşletmelere genellikle hangi mevzuatla ilgili sorun yaşandığına dair sorulan soruya ise katılımcıların %42,9'u kambiyo mevzuatı, %19'u ihracat mevzuatı, %16,7'si ithalat mevzuatı, %14,3'ü gümrük mevzuatı ve %7,1'i diğer mevzuatlardan kaynaklı sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde tekstil sektöründeki 42 işletmeden katılımcıların anket sorularına 5'li likert ölçeğine göre yanıt vermesi istenmiştir. Verilen yanıtlara göre bu sorulardaki istatistikler Tablo 4.10'da yer almaktadır.

Tablo 4.10. Tekstil Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi

Sorulan Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Dış ticaretle ilgili mevzuatlara kolaylıkla ulaşabiliyoruz.	9	21,4	24	57,1	7	16,7	2	4,8	0	0
Türkiye’de dış ticaret mevzuatlarını oluşturan Kanun, Kararname, Tüzük, Yönetmelik vb. dili sade ve anlaşılır özelliktedir.	1	2,4	23	54,8	9	21,4	8	19,0	1	2,4
Dış ticaret mevzuatlarında anlatılmak istenen kısa ve öz bir şekilde belirtilmektedir.	1	2,4	9	21,4	14	33,3	16	38,1	2	4,8
Dış ticaret mevzuatlarında dil ve anlatımdaki aksaklıklar ihracat ve/veya ithalat yapan firmalar için sorun teşkil etmektedir.	4	9,5	15	35,7	14	33,3	7	16,7	2	4,8
Dış ticaretimiz sırasında karşılaştığımız sorunları çözebilmek için mevzuatta gerekli açıklamaları kolaylıkla bulabiliyorum.	0	0	6	14,3	9	21,4	20	47,6	7	16,7
İhracatını ve/veya ithalatını yaptığımız ürünler için Türkiye tarafından konulan tarife ve kotalar ihracatımızı ve/veya ithalatımızı etkilemektedir.	4	9,5	24	57,1	13	31,0	1	2,4	0	0
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan tarife ve kotalar maliyetlerimizi arttırarak kârlılığını düşürmektedir.	14	33,3	14	33,3	13	31,0	1	2,4	0	0
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizi dış rekabette olumsuz etkilemektedir.	2	4,8	21	50,0	18	42,9	1	2,4	0	0
İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizin kapasite kullanımını düşürmektedir.	2	4,8	7	16,7	15	35,7	16	38,1	2	4,8
İhracat teşviklerinden haberdar olamıyoruz.	0	0	3	7,1	4	9,5	12	28,6	23	54,8
Teşviklerde mevzuat kapsamında karmaşa söz konusudur.	1	2,4	7	16,7	7	16,7	10	23,8	17	40,5

Tablo 4.10. Tekstil Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi (Devamı)

İhracat teşvikleri ticaretimizi olumlu yönde etkilemektedir.	0	0	1	2,4	4	9,5	15	35,7	22	52,4
İhracat teşvikleri yeterli düzeydedir.	18	42,9	19	45,2	4	9,5	1	2,4	0	0
İhracatımız ve/veya ithalatımız sırasında karşılaştığımız vergilerin çok çeşitli olması ihracatımızı ve/veya ithalatımızı olumsuz etkilemektedir.	0	0	1	2,4	9	21,4	29	69,0	3	7,1
İhracatta vergi iadesinden yararlanılmakta olup bu vergi iadesinin ihracatımıza olumlu etkisi bulunmaktadır.	0	0	0	0	9	21,4	11	26,2	22	52,4
İhracatımızda ve/veya ithalatımızda uygulanan vergi oranlarının yüksekliği ihracatımız ve/veya ithalatımız açısından sorun oluşturmaktadır.	0	0	8	19,0	16	38,1	13	31,0	5	11,9
İthalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerden dolayı ihracatımız etkilenmektedir.	0	0	1	2,4	15	35,7	16	38,1	10	23,8
Serbest dolaşımda bulunan eşya için ihracat, hariçte işleme, transit veya antrepo rejimi beyanında bulunulması halinde gümrük gözetimi süresiyle ilgili genellikle sorun yaşanmaktadır.	0	0	4	9,5	5	11,9	23	54,8	10	23,8
4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda yer alan para cezaları hükümlerinin ağırlaştırılması dış ticaretimizi olumsuz etkilemektedir.	0	0	4	9,5	7	16,7	20	47,6	11	26,2
Belirli konular dışında gümrük işlemlerinde bir düzeltme mekanizmasının bulunmaması ve düzeltilmesi istenilen işlemin uzun sürmesi işletmemizin operasyon sürecini etkilemektedir.	15	35,7	21	50,0	5	11,9	1	2,4	0	0
İhracatta beyan edilen döviz cinsinden farklı bir dövizin yurda getirilmesinin mümkün hale gelmesi ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir.	0	0	1	2,4	9	21,4	26	61,9	6	14,3
Kambiyo mevzuatı kapsamında ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğu ihracatımızı olumsuz etkilemektedir.	0	0	1	2,4	14	33,3	21	50,0	6	14,3
Uygulanan döviz kuru politikaları genellikle ithalatımızı ve/veya ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir.	4	9,5	17	40,5	16	38,1	5	11,9	0	0

Tablo 4.10. Tekstil Sektörü Likert Ölçekli Soruların Frekans Analizi (Devamı)

Dış ticaret sürecinde genellikle karşı (ihracat veya ithalat yapılan) ülke mevzuatından kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır.	0	0	10	23,8	16	38,1	15	35,7	1	2,4
Dış ticaret sürecinde genellikle kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır.	0		6	14,3	17	40,5	16	38,1	3	7,1
Dış ticaretimizi arttırmanın mevzuatlarla ilişkisi bulunmaktadır.	0	0	3	7,1	11	26,2	25	59,5	3	7,1
Mevzuatlarla ilgili bazı değişikliklerin yapılması uygun olacaktır.	0	0	0	0	10	23,8	23	54,8	9	21,4
Cari açık sorunu; ihracat teşvikleri artırılıp, ithalatta kota ve tarife kontenjanları sorunları çözüldükten sonra düzelecektir.	0	0	0	0	4	9,5	27	64,3	11	26,2
Farklı firmalara imkân sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan ithalat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabet oluşmaktadır.	0	0	0	0	6	14,3	24	57,1	12	28,6

Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlara bakıldığında kesinlikle katılmıyorum olarak yanıt verdiği %33,3 oranıyla ‘İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan tarife ve kotalar maliyetlerimizi arttırarak kârlılığını düşürmektedir.’ sorusudur. Bu sorunun kesinlikle katılmıyorum yanıtını destekleyecek oran %33,3 olarak katılmıyorum yanıtı olmuştur. Bu yanıtlara göre tekstil sektöründeki işletmelerin çoğunluğu ihracatta veya ithalatta uygulanan kota ve tarifelerin işletme maliyetlerini arttırmadığını ve kârlılıklarını düşürmediğini düşünmektedir. Buradan anlaşılabileceği üzere bu sektörde kota ve tarifelerle ilgili fazla sorun yaşanmamaktadır denilebilir.

Katılımcıların çoğunluğunun “katılmıyorum” olarak yanıt verdiği sorular;

- Dış ticaretle ilgili mevzuatlara kolaylıkla ulaşabiliyoruz sorusuna katılımcıların %57,1'i,
- Türkiye’de dış ticaret mevzuatlarını oluşturan Kanun, Kararname, Tüzük, Yönetmelik vb. dili sade ve anlaşılır özelliktedir sorusuna katılımcıların %54,8'i,
- Dış ticaret mevzuatlarında dil ve anlatımdaki aksaklıklar ihracat ve/veya ithalat yapan firmalar için sorun teşkil etmektedir sorusuna katılımcıların %35,7'si,
- İhracatını ve/veya ithalatını yaptığımız ürünler için Türkiye tarafından konulan

tarife ve kotalar ihracatımızı ve/veya ithalatımızı etkilemektedir sorusuna katılımcıların %57,1'i,

- İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizi dış rekabette olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %50'si,
- İhracat teşvikleri yeterli düzeydedir sorusuna katılımcıların %45,2'si,
- Belirli konular dışında gümrük işlemlerinde bir düzeltme mekanizmasının bulunmaması ve düzeltilmesi istenilen işlemin uzun sürmesi işletmemizin operasyon sürecini etkilemektedir sorusuna katılımcıların %50'si,
- Uygulanan döviz kuru politikaları genellikle ithalatımızı ve/veya ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir sorusuna katılımcıların %40,5'i katılmıyorum olarak yanıt vermiştir.

İstatistiklere göre katılımcıların çoğunluğunun dış ticaretle ilgili mevzuatlara ulaşmakta zorlandıkları, mevzuatlarda kullanılan dilin sade ve anlaşılır olmadığı, mevzuatların dil ve anlatımdaki aksaklıkların işletmelerin dış ticaret faaliyetlerini etkilemediği yönünde düşünceleri bulunmaktadır. Ayrıca verilen yanıtların çoğunluğundan ihracatta ve/veya ithalatta uygulanmakta olan kota ve tarifelerin, işletmelerin dış ticaretlerini ve uluslararası piyasada dış rekabet güçlerini etkilemediği anlaşılmaktadır. Dış ticarete uygulanan kota ve tarifelerden olumsuz etkilenmediğini belirten katılımcılar bu durumun tam tersi olarak ihracat teşviklerinin yeterli düzeyde olmadığını %45,2 katılmıyorum, %42,9 kesinlikle katılmıyorum şeklinde yanıtlamışlardır. Tekstil sektöründeki katılımcı işletmelerin belirli konular dışında gümrük işlemlerinde düzeltilmesi istenilen konularda gümrük işlemlerinin uzamasından dolayı operasyon sürecinin etkilenmediği yönünde, uygulanan döviz kuru politikalarında ise dış ticaretlerini olumlu yönde etkilemediği şeklinde yanıtlar vermiştir.

Katılımcıların çoğunluğunun “kararsızım” olarak yanıt verdiği sorular;

- İhracatımızda ve/veya ithalatımızda uygulanan vergi oranlarının yüksekliği ihracatımız ve/veya ithalatımız açısından sorun oluşturmaktadır sorusuna katılımcıların %38,1'i,
- Dış ticaret sürecinde genellikle karşı (ihracat veya ithalat yapılan) ülke mevzuatından kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %38,1'i,

- Dış ticaret sürecinde genellikle kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %40,5'i kararsızım olarak yanıt vermiştir.

Katılımcıların %38,1'i dış ticaret faaliyetlerinde uygulanan vergi oranlarının yüksekliğinden dolayı ihracat ve/veya ithalatlarında sorun olduğu konusunda kararsız olduklarını belirtmiş olup bu yanıtta ki orana en yakın olarak da katılımcıların %31'i katılıyorum yanıtını vermiştir. Buradan bu sektördeki katılımcıların vergi oranlarının yüksekliği konusunda kesin bir kararının bulunduğu söylenememektedir.

Dış ticaret faaliyetleri sırasında genellikle karşı ülke mevzuatından kaynaklı sorun yaşandığına dair kararsızım olarak yanıt verenlerin yanı sıra %35,7 oranında da katılıyorum yanıtı veren katılımcılar bulunmaktadır. Katılmıyorum yanıtını veren katılımcıların oranı ise %23,8'dir. Bu istatistiksel verilere göre bazı işletmeler karşı ülkenin mevzuatından kaynaklı sorun yaşarken bazı işletmeler karşı ülke mevzuatından dolayı sorun yaşamamaktadır. Dış ticaret faaliyetleri sırasında da kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sorun yaşandığına dair katılımcıların %40,5'i kararsızım, %38,1'i katılıyorum yanıtını vermiştir. Tekstil sektöründeki işletmelerin dış ticaret faaliyetleri sırasında hem kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı hem de karşı ülke mevzuatından kaynaklı sorunları yaşadığını birbirine yakın olan istatistiklerle ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların çoğunluğunun “katılıyorum” olarak yanıt verdiği sorular;

- Dış ticaret mevzuatlarında anlatılmak istenen kısa ve öz bir şekilde belirtilmektedir sorusuna katılımcıların %38,1'i,
- Dış ticaretimiz sırasında karşılaştığımız sorunları çözebilmek için mevzuatta gerekli açıklamaları kolaylıkla bulabiliyorum sorusuna katılımcıların %47,6'sı,
- İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizin kapasite kullanımını düşürmektedir sorusuna katılımcıların %38,1'i,
- İhracatımız ve/veya ithalatımız sırasında karşılaştığımız vergilerin çok çeşitli olması ihracatımızı ve/veya ithalatımızı olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %69'u,
- İthalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerden dolayı ihracatımız etkilenmektedir sorusuna katılımcıların %38,1'i,

- Serbest dolaşımda bulunan eşya için ihracat, hariçte işleme, transit veya antrepo rejimi beyanında bulunulması halinde gümrük gözetimi süresiyle ilgili genellikle sorun yaşanmaktadır sorusuna katılımcıların %54,8'i,
- 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda yer alan para cezaları hükümlerinin ağırlaştırılması dış ticaretimizi olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %47,6'sı,
- İhracatta beyan edilen döviz cinsinden farklı bir dövizin yurda getirilmesinin mümkün hale gelmesi ihracatımızı olumlu yönde etkilemektedir sorusuna katılımcıların %61,9'u,
- Kambiyo mevzuatı kapsamında ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğu ihracatımızı olumsuz etkilemektedir sorusuna katılımcıların %50'si,
- Dış ticaretimizi arttırmanın mevzuatlarla ilişkisi bulunmaktadır sorusuna katılımcıların %59,5'i,
- Mevzuatlarla ilgili bazı değişikliklerin yapılması uygun olacaktır sorusuna katılımcıların %54,8'i,
- Cari açık sorunu; ihracat teşvikleri arttırılıp, ithalatta kota ve tarife kontenjanları sorunları çözüldükten sonra düzelecektir sorusuna katılımcıların %64,3'ü,
- Farklı firmalara imkân sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan ithalat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabet oluşmaktadır sorusuna katılımcıların %57,1'i katılıyorum olarak yanıt vermiştir.

Dış ticaret mevzuatlarında anlatılmak istenilenin kısa ve öz bir şekilde belirtildiğine dair soruya katılımcıların %38,1'i katılıyorum yanıtını vermiştir. Bu orana en yakın yanıt ise %33,3 ile kararsızım olmuştur. Mevzuatlarda anlatılmak istenilenlerin kısa ve öz bir şekilde olduğuna dair soruya verilen yanıtlara göre mevzuatlarda gerekli açıklamalara kolaylıkla ulaşılabilirdiği %47,6 katılıyorum ve %16,7'si de kesinlikle katılıyorum oranlarıyla anlaşılmaktadır.

İhracatta ve/veya ithalatta Türkiye tarafından uygulanan kota ve tarifeler işletmemizin kapasite kullanımını düşürmesi sorusuna %38,1 katılıyorum, %35,7'si de kararsızım yanıtı vermiştir. Dış ticarete uygulanan vergilerin çok çeşitli olması ihracat ve/veya

ithalatı olumsuz etkilediğine dair

%69 gibi yüksek bir oranda katılıyorum yanıtı verilmiştir. İşletmelerin vergilerin çeşitliğinden dolayı ihracat ve/veya ithalatlarının etkilendiği anlaşılmaktadır. İthalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerden dolayı ihracatın olumsuz etkilendiği konusunda genel bir düşünce bulunmadığı %38,1 oranında katılıyorum ve %35,7 oranında kararsızım yanıtlarıyla gösterilebilmektedir. Tekstil sektöründeki bazı işletmelerin ithalat ve ihracatlarının birbirine bağımlı olduğunu söyleyebileceğimiz gibi ithalattan etkilenmeyen işletmelerde vardır diyebiliriz.

Katılımcıların çalışmakta olduğu işletmelerin %54,8'i serbest dolaşımda bulunan eşya için ihracat, hariçte işleme, transit veya antrepo rejimi beyanında bulunulması halinde gümrük gözetimi süresiyle ilgili genellikle sorun yaşamakta olduğunu, %47,6'sı da gümrük kanununda yer alan ağırlaştırılmış para cezalarından olumsuz etkilendiklerini belirtmektedir. Buradan işletmelerin gümrük mevzuatıyla ilgili olarak gümrük gözetim süresi ve para cezalarından dolayı sorunlar yaşadığı söylenebilir. Bu yaşanan sorunların tam tersine katılımcılar ihracatta beyan edilen döviz cinsinden farklı bir dövizin yurda getirilmesinin mümkün hale gelmesinin ihracat faaliyetlerini olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

Kambiyo mevzuatıyla ilgili de ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğu ihracatı olumsuz etkilediğine %50'si katılıyorum, %33,3'ü de kararsızım yanıtını vermiştir.

Katılımcıların yarısından fazlasının vermiş olduğu katılıyorum yanıtına göre dış ticaretimizi arttırmanın mevzuatlarla ilişkisinin bulunduğu, mevzuatlarla ilgili bazı değişikliklerin yapılmasının uygun olacağı, cari açık sorununun ihracat teşviklerinin arttırılıp ithalatta kota ve tarife kontenjanları sorunları çözüldükten sonra düzelmesi yolunda katkı sağlayacağı, farklı farklı firmalara imkân sağlanan ihracat teşviklerinden veya bazı mallarda uygulanan ithalat kısıtlama politikalarından dolayı ulusal ve uluslararası alanda haksız rekabet oluştuğuna dair sonuçlara elde edilmiştir. Bu verilen yanıtlara göre tekstil sektöründe mevzuatlarla ilgili sorunların yaşandığına ve buna bağlı olarak mevzuatlarla ilgili bazı değişikliklerin yapılması istendiği sonucuna varılabilmektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun “kesinlikle katılıyorum” olarak yanıt verdiği sorular;

- İhracat teşviklerinden haberdar olamıyoruz. (%54,8)
- Teşviklerde mevzuat kapsamında karmaşa söz konusudur. (%40,5)
- İhracat teşvikleri ticaretimizi olumlu yönde etkilemektedir. (% 52,4)

Katılımcıların kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiş oldukları soruların ana konusuna bakıldığında hepsinin ihracat teşvikleriyle ilgili olduğu gözükmemektedir. Bu istatistiklerden tekstil sektöründe faaliyet göstermekte olan işletmelerin ihracat teşviklerinden haberdar olma konusunda sorunlar yaşadığına, teşviklerle ilgili mevzuatlarda karmaşa yaşanıp mevzuatın detaylı olarak anlaşılamadığına, ihracat teşviklerinin alınması durumunda dış ticaret faaliyetlerinin olumlu yönde etkileneceklerini vermiş oldukları yanıtlarla anlaşılmaktadır.

Likert ölçekli soruların analizine ek olarak katılımcılara yöneltilmiş olan yapılandırılmamış sorularda ise katılımcıların çoğunluğu dış ticaret mevzuatlarında ve politikalarda yapılacak düzenlemeler ile cari açık sorununun çözülebileceğini düşündüklerini belirtmiştir. Sektörlerdeki işletmelerin yapmış oldukları dış ticaret faaliyetlerinde mevzuat ve politikalar haricinde en çok karşılaştıkları sorunlarda kalifiyeli mavi yaka personeli eksikliği, personel maliyetinin yüksekliği, yabancı dil yetersizliği, kaynaklara erişim sorunu, pazarlama faaliyetlerinde yaşanan zorluklar vb. yer almaktadır. İşletmelere cari açık sorunu için çözüm önerileri sorulduğunda katılımcıların çoğunluğu ithalatın azaltılması, ihracatın artırılması, yerli enerji kaynaklarına yatırımların yapılması, mevzuatlardaki kararların dış ticareti destekleyici olması, ihracat teşviklerinin artırılması, ticaret yapılmakta olan ülkeler ile iyi ilişkiler kurularak Türkiye’ye olan güvenin artırılması gerektiği yönünde yanıtlar vermişlerdir. İşletmelerin uluslararası ticarete rekabet güçlerini arttırabilmeleri için ihtiyaç duydukları başlıca destekler ise navlun, personel, lojistik, hammadde, enerji, pazarlama, tedarik, asgari ücret, inovasyon, turquality destekleri yer almaktadır. Yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük çoğunluğunun navlun desteği istemesi dikkat çekmiştir. Son olarak ithal mal mı yoksa yerli mal mı kullandıklarına dair soruda katılımcılar ithal malı daha çok tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. İthal malı tercih etmelerindeki sebeplerde ise ithal malın daha ucuz, kaliteli, kolay ulaşılabilir, çok alternatifli olmasından dolayı kullandıklarını söylemişlerdir.

4.8.İstatistiksel Analiz

İstatistiksel analiz; temel olarak veri toplama, veri yorumlama ve son olarak veri doğrulama işlemlerini içermektedir. Bu çalışmanın istatistiksel analiz bölümünde faktör analizi, Kruskal-Wallis yöntemi ve Mann-Whitney U testi uygulamaları ve bu analizlere ait tabloların yorumlanması aşağıda yer almaktadır.

4.8.1.Faktör Analizi

Faktör analizi, altında değişkenler setinin bulunduğu ve faktör olarak isimlendirilen genel değişkenlerin oluşturulma biçimidir. Faktör analizinde, birbiriyle ilişki olduğu düşünülen çok sayıdaki değişkenler arasındaki ilişki yapısının analizi yapılmaktadır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu, & Yıldırım, 2005, s. 212). Bu analiz için birçok değişkenin birkaç başlık altında toplanma tekniği de denilmektedir. Faktör analizindeki temel amaç; veri setini azaltarak daha kolay anlaşılabilir hale getirebilmektir. Faktör analizi ile birlikte araştırmacı çok sayıdaki değişken veri setinden temel faktörler elde ederek kavramlar arasındaki ilişkiyi daha kolay anlayabilecek duruma gelmektedir (Akgül & Çevik, 2003, s. 417).

Bu çalışmada yapılmış olan faktör analizi birbiriyle ilgili birden fazla değişkeni daha az sayıda, anlamlı ve birbirinden bağımsız faktörler haline getirilebilmek için uygulanmıştır. Yapılan faktör analizi ile birlikte aralarında yüksek korelasyon olan değişkenler bir arada toplanarak faktör adı altından isimlendirme ile genel değişkenler oluşturulmuştur. Faktör analizini uygulanmasında temel amaç ise; Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde yer alan dört farklı sektörde dış ticaret mevzuatları ve politikalarıyla ilgili sorunların birbirinden farklı olup olmadığına bakacağımız ANOVA testinde değişken sayılarını azaltarak daha iyi sonuçlar alabilmektir.

Çalışmanın faktör analizi, katılımcılara yöneltilmiş olan toplam 29 adet likert ölçekli soruları kapsamaktadır. Buna ilişkin yapılan analizde Barlett Küresellik ve KMO Uygunluk Testleri, Açıklanan Toplam Varyans, Dönüştürülmüş Faktör Matrisi ile ilgili tablolarla açıklamalar bulunmaktadır. Faktörler içerisinde bir değişkene ait olan ortak varyans 0,90'dan büyük olmaması ve bir satırda bulunmakta olan faktör yükleri yani korelasyonları arasında fark

%10'dan küçük olması durumunda bu değişkenler binişik maddeler olarak adlandırılmakta olup faktör analizinden çıkarılması gerektiğinden ölçekten çıkartılmıştır

(Demir D. İ., 2020, s. 493). Ayrıca her bir faktörün minimum değeri 0,30 olarak kabul edildiğinden faktör analizinde minimum değer 0,30 olarak alınmış ve her faktöründe altında en az iki madde kabul edilmiştir (Çakır, 2014). Bu analizde başlangıçta 29 madde var iken yukarıda bahsedilen açıklamalar doğrultusunda 7 madde çıkartılarak 22 madde ile 7 boyutlu faktör elde edilmiştir.

Analizlerde KMO ve Barlett's Test ile yapılacak olan faktör analizi için örneklem sayısının yeterli olup olmadığı ve sonuç olarak çıkan korelasyon matrisinin uygun olup olmadığı sonuçları elde edilmektedir. Bu çalışmada yapılan KMO ve Barlett's Testi sonuçları Tablo 4.11'de yer almaktadır.

Tablo 4.11. KMO ve Bartlett Testi

KMO ve Bartlett Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Yeterliliğinin Ölçümü		0,744
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki Kare	1298,392
	df	210
	Sig.	0,000

Yapılan testlerde KMO değerinin 0,5'in üzerinde olması beklenmektedir (Demir D. İ., 2020, s. 492). Bu araştırmada KMO değeri 0,74 olarak çıkmıştır. Bu değer KMO değerinin iyi olduğunu ve örneklem sayısının faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir. Barlett testi sonucu yani olasılık değeri de $p \text{ (sig)} = 0,000 < 0,05$ çıkmasından dolayı anlamlıdır denilebilir. KMO değeri 0,74 ve Barlett testi sonucu anlamlı çıktığından dolayı faktör analizine devam edilebilmiştir.

Tablo 4.12. Açıklanan Toplam Varyans

Açıklanan Toplam Varyans						
Bileşen	Başlangıç Özdeğerleri			Döndürülmüş Yüklerin Kareler Toplamı		
	Toplam	Varyans %	Birikimli%	Toplam	Varyans %	Birikimli %
1	4,086	19,455	19,455	2,511	11,955	11,955
2	2,245	10,692	30,147	2,326	11,078	23,034
3	1,662	7,913	38,060	1,698	8,086	31,120
4	1,432	6,819	44,879	1,633	7,775	38,894
5	1,240	5,903	50,782	1,625	7,736	46,630
6	1,095	5,213	55,995	1,577	7,511	54,142
7	1,018	4,848	60,843	1,407	6,701	60,843
8	0,931	4,432	65,275			

Tablo 4.12. Açıklanan Toplam Varyans (Devamı)

9	0,923	4,393	69,668			
10	0,806	3,836	73,504			
11	0,730	3,477	76,982			
12	0,686	3,266	80,247			
13	0,654	3,112	83,359			
14	0,608	2,895	86,254			
15	0,548	2,608	88,862			
16	0,465	2,213	91,076			
17	0,441	2,100	93,176			
18	0,406	1,933	95,109			
19	0,385	1,835	96,944			
20	0,342	1,630	98,574			
21	0,299	1,426	100,000			

Tablo 4.12’de Toplam Açıklanan Varyans tablosu olası faktör sayısını ve açıklayıcılığını belirten bilgiler içermektedir. Bu faktör analizinde, faktör sayısını belirlemek için kullanılan özdeğer istatistiğinin 1’den büyük olması, her faktörün toplam varyansı açıklama için katkısı %5’in altında olmaması şartlarını sağlamıştır. Birinci faktör toplam varyansın %11,955’ini, ikinci faktör %11,078’i, üçüncü faktör %8,086’sını, dördüncü faktör %7,775’ünü, beşinci faktör

%7,736’sını, altıncı faktör %7,511 ve yedinci faktör %6,701’ini açıklamaktadır. Bu yedi faktör, toplam varyansın %60,84’ünü açıklama yeteneğine sahiptir.

Tablo 4.13. Döndürülmüş Bileşen Matrisi

Döndürülmüş Bileşen Matrisi							
	Bileşen						
	1	2	3	4	5	6	7
S12	-0,823						
S13	0,748						
S15	0,702						
S14	0,605	0,412					
S16		0,771					
S18		0,769					
S17		0,754					
S36			0,789				
S37			-0,768				
S28			0,524		0,376		
S40				-0,773			
S39				0,710			

Tablo 4.13. Döndürülmüş Bileşen Matrisi (Devamı)

S26				0,545			
S29					0,714		
S30					0,698		
S34		0,384			0,571		
S21						0,749	
S24						0,700	
S23				0,306		-0,644	
S33							0,816
S32							-0,750

Dönüşümlü (Rotasyonlu) faktör yüklerinin hesaplandığı tabloda analizler sonucunda 22 sorudan 7 faktör elde edildiği belli olmaktadır. Faktörlerdeki maddelerin taşıdıkları anlamlara bakarak oluşturulan boyutlara sırasıyla isimler verilmiş olup faktörlerin isimlendirilmesinde faktör yükü en fazla olan değişkene göre ve maddelerin içeriklerine göre isimlendirme yapılmıştır (Demir D. İ., 2020, s. 494).

Tablo 4.14. Faktörlerin İsimlendirilmesi

Faktörlerin İsimlendirilmesi	
Faktör 1	<i>Mevzuatların dil ve anlatımı</i>
Faktör 2	<i>Kota ve Tarife Uygulamaları</i>
Faktör 3	<i>Ülkelerin Mevzuatları</i>
Faktör 4	<i>Uygulanan Politikalar</i>
Faktör 5	<i>Gümrük Uygulamaları</i>
Faktör 6	<i>İhracat Teşvikleri</i>
Faktör 7	<i>Döviz Uygulamaları</i>

Birinci faktör; S12, S13, S14 ve S15 maddelerinden oluşmaktadır. Bu değişkenlerin içeriğine bakıldığında hepsinin mevzuatlardaki dil ve anlatımla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle birinci faktör için mevzuatların dil ve anlatımı olarak faktör isimlendirilmesi yapılmıştır. İkinci faktör; S16, S17 ve S18 maddelerinden oluşmaktadır. Bu maddelerin ve aralarında en fazla faktör yüküne sahip olan S17'nin içeriğine bakıldığında kota ve tarife uygulamaları olarak isimlendirme yapılmıştır. Üçüncü faktör; S28, S36 ve S37'den oluşmuş olup faktörün isimlendirilmesi ülkelerin mevzuatları olarak yapılmıştır. Dördüncü faktörde ise S26, S29 ve S40 maddeleri yer almakta olup içeriklerine göre uygulanan politikalar olarak isimlendirilmiştir. Beşinci faktörde; S29, S30 ve S34 yer almaktadır. Bu faktör gümrük uygulamaları olarak

isimlendirilmiştir. Altıncı faktör ise S21, S23 ve S24 sorularından oluşmaktadır. Bu soruların içeriğine göre altıncı faktör ihracat teşvikleri olarak isimlendirilmiştir. Son olarak yedinci faktörde S32 ve S33 yer almaktadır. Yedinci faktör için döviz uygulamaları olarak isimlendirme yapılmıştır.

4.8.2.ANOVA Testi

ANOVA testi bir diğer ismiyle varyans analizi iki veya daha fazla grup ortalamalarının birbirlerinden farklı olup olmadığı konusunu test etmek için kullanılan bir analiz yöntemidir. Bu testin yapılabilmesinde ön şart olarak karşılaştırılacak olan grupların birbirlerinden bağımsız olması ve eşit aralıklı ölçekli ölçülmüş olması gerekmektedir (Durmuş, Yurtkoru, & Çinko, 2016, s. 124). ANOVA yapılabilmesi için grupların varyanslarının homojen yani eşit dağılması şartı aranmaktadır. Bu testin sonuçları, sadece karşılaştırma yapılan gruplar arasında herhangi bir farkın olup olmadığını göstermektedir. Eğer bir farklılık ortaya çıkmışsa bu farklılığa sebep olan grubun veya grupların hangi grup veya gruplardan kaynaklandığına dair bilgi vermemektedir (Ural & Kılıç, 2005, s. 187).

Bu çalışmada Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'ndeki metal, tekstil, mobilya ve inşaat yapı malzemeleri sektörlerinde dış ticaret mevzuatlarına ilişkin sorunlarının faktörler bazında farklılıkları test edilmiştir. Bu analiz ile yedi faktör; mevzuatların dil ve anlatımı, kota ve tarifeler, ihracat teşvikleri, döviz uygulamaları, ülkelerin mevzuatları, gümrük uygulamaları ve uygulanan politikalar için işletmelerin katılım puanlarının ortalamaları alınmıştır. 5'li likert ölçeği ile hazırlanmış sorulardan olumlu olanlar için 'Kesinlikle Katılmıyorum' ve 'Kesinlikle Katılıyorum' arasında 1-2-3-4-5 sıralamasıyla puanlar verilmiştir. Olumsuz sorularda ise puanlama yine 'Kesinlikle Katılmıyorum' ile başlayan 'Kesinlikle Katılıyorum' ile sonlanmış olup 5-4-3-2-1 şeklinde yapılmıştır.

Bu analiz öncesinde normallik testi yapılmış olup olasılık değeri 0,05'ten küçük çıkmasından dolayı bu dört sektördeki katılımcılara ait faktör toplam puanlarının normal dağılmadığı anlaşılmaktadır. Tablo 4.15'de normallik testine ait veriler yer almaktadır.

Tablo 4.15. Normallik Testi

Normallik Testi						
	Kolmogorov-Smirnova			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	df	Sig.	İstatistik	df	Sig.
Faktör 1	0,144	275	0,000	0,962	275	0,000
Faktör 2	0,171	275	0,000	0,895	275	0,000
Faktör 3	0,183	275	0,000	0,933	275	0,000
Faktör 4	0,165	275	0,000	0,936	275	0,000
Faktör 5	0,173	275	0,000	0,923	275	0,000
Faktör 6	0,157	275	0,000	0,947	275	0,000
Faktör 7	0,238	275	0,000	0,887	275	0,000

Normallik testine ek olarak varyansların homojen dağılıp dağılmadığını test etmek amaçlı homojenlik testi yapılmıştır. Bu homojenlik testi ile varyansların eşitliği incelenmiştir. Bu test sonucunda eğer olasılık değeri 0,05'ten büyük ise varyanslar homojen dağılmış, 0,05'ten küçük ise homojen dağılmadığı şeklinde yorum yapılmaktadır. Bu analizde mevzuatların dil ve anlatımı, kota ve tarife uygulamaları, ülkelerin mevzuatları olarak isimlendirilmiş faktörlerin homojen dağılmamaktadır. Uygulanan politikalar, gümrük uygulamaları, döviz uygulamaları ve ihracat teşvikleri faktörlerinin homojen dağıldığı olasılık değerlerine bakılarak anlaşılmaktadır. Tablo 4.16'da varyansların homojenlik testine dair veriler yer almaktadır.

Tablo 4.16. Varyansların Homojenlik Testi

Varyansların Homojenlik Testi				
	Levene İstatistik	df1	df2	Sig.
Faktör 1	4,385	3	271	0,005
Faktör 2	5,745	3	271	0,001
Faktör 3	4,740	3	271	0,003
Faktör 4	0,951	3	271	0,416
Faktör 5	2,523	3	271	0,058
Faktör 6	0,276	3	271	0,843
Faktör 7	0,768	3	271	0,513

4.8.3. Kruskal-Wallis H Yöntemi

Kruskal-Wallis testi parametrik olmayan veriye sahip birbirinden bağımsız iki veya daha fazla örneklemin bağımlı bir değişkene ait ölçümlerinin karşılaştırılmasında kullanılmaktadır. Bu yapılan karşılaştırma ile anlamlı bir farklılık olup olmadığı tespit

edilmektedir (Gürbüz & Şahin, 2018, s. 244). Kruskal-Wallis testinde diğer testlerden farklı olarak aritmetik ortalama yerine ortanca (medyan) değer esas alınmaktadır. Bu test sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılık bulunması durumunda farklılığın kaynağının bulunması için Mann-Whitney U testi kullanılabilir.

Bu araştırmamızda yapılan normallik testleri doğrultusunda varyansların normal dağılıma sahip olmamasından dolayı parametrik olmayan istatistiksel yöntemlerden ‘Kruskal–Wallis H’ yöntemi analiz olarak kullanılmıştır. Kruskal-Wallis H yöntemi oranları Tablo 4.17’de yer almaktadır.

Tablo 4.17. Kruskal–Wallis H Yöntemi Oranları

Gruplar			
		N	Grup Ort.
Faktör 1	Mobilya	92	138,02
	Metal	100	142,74
	İnşaat Yapı Malzemeleri	41	128,60
	Tekstil	42	135,87
	Total	275	
Faktör 2	Mobilya	92	146,47
	Metal	100	143,79
	İnşaat Yapı Malzemeleri	41	117,90
	Tekstil	42	125,27
	Total	275	
Faktör 3	Mobilya	92	139,88
	Metal	100	151,37
	İnşaat Yapı Malzemeleri	41	127,12
	Tekstil	42	112,69
	Total	275	
Faktör 4	Mobilya	92	162,43
	Metal	100	130,80
	İnşaat Yapı Malzemeleri	41	94,67
	Tekstil	42	143,92
	Total	275	
Faktör 5	Mobilya	92	114,64
	Metal	100	162,08
	İnşaat Yapı Malzemeleri	41	137,94
	Tekstil	42	131,89
	Total	275	

Tablo 4.17. Kruskal–Wallis H Yöntemi Oranları (Devamı)

Faktör 6	Mobilya	92	128,27
	Metal	100	143,04
	İnşaat Yapı Malzemeleri	41	168,32
	Tekstil	42	117,73
	Total	275	
Faktör 7	Mobilya	92	138,16
	Metal	100	132,10
	İnşaat Yapı Malzemeleri	41	159,13
	Tekstil	42	131,07
	Total	275	

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren Tablo 4.17'de de yer almakta olan sektörlerde farklılıklara rastlanmıştır. Mevzuatların dil ve anlatım yönünden sektörlerde en yüksek ortalama metal sektörü, en düşük ortalama inşaat yapı malzemeleri sektörü sahiptir. Kota ve tarife uygulamalarına dair en yüksek ortalama mobilya sektöründe, en düşük ortalama inşaat yapı malzemeleri sektöründedir. Ülkelerin mevzuatlarıyla ilgili faktörde en yüksek ortalama metal sektörü, en düşük ortalama tekstil sektörü sahiptir. Uygulanan politikalar ile ilgili en yüksek ortalama mobilya, en düşük ortalama inşaat yapı malzemeleri sektöründedir. Gümrük uygulamalarında en yüksek ortalama metal sektöründe, en düşük ortalama tekstil sektöründe yer almaktadır. İhracat teşviklerinde ise en yüksek ortalama inşaat yapı malzemeleri, en düşük ortalama tekstil sektöründe görülmektedir. Döviz uygulamalarına dair yanıtlardaki ortalamalarda ise en yüksek puan ortalaması inşaat yapı malzemeleri, en düşük ortalama ise tekstil sektöründe yer almaktadır.

Tablo 4.18. Faktörlerin Test İstatistiği

Faktörlerin Test İstatistiği							
	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6	Faktör 7
Ki-Kare	0,995	5,454	8,541	23,186	18,027	11,081	4,327
df	3	3	3	3	3	3	3
Sig.	0,802	0,141	0,036	0,000	0,000	0,011	0,228

Test istatistiğinin yer aldığı Tablo 4.18'de olasılık değeri 0,05'ten küçük çıktığında sektörler içerisinde faktörlere ait toplam puanlarda anlamlı farklılık olduğu; eğer olasılık

değeri 0,05'ten büyük ise sektörlerin faktör puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu elde edilmektedir. Bu çalışma kapsamındaki sektörlerde mevzuatların dil ve anlatımı, kota ve tarife uygulamaları, döviz uygulamalarına ilişkin anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Ülkelerin mevzuatları, uygulanan politikalar, gümrük uygulamaları, ihracat teşvikleri olarak isimlendirilen faktörlerde ise sektörler arasında anlamlı bir farklılık olduğu olasılık değerlerinin 0,05'ten küçük olmasından anlaşılmaktadır. Bu farklılığın hangi sektörler arasında olduğunun analiz edilebilmesi için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

4.8.4.Mann-Whitney U Testi

Mann-Whitney U testi parametrik olmadığı durumlarda bağımsız örneklem t testinin karşılığına denk gelmektedir. İki bağımsız grup arasındaki farkın önemini sınamak için en yaygın kullanıma sahip parametrik olmayan testlerden birisidir. Bu test, bağımsız iki grubun veya örneklemin bağımlı bir değişkene ilişkin ölçümlerinin karşılaştırılarak iki dağılım arasında anlamlı fark olup olmadığını test etmektedir (Gürbüz & Şahin, 2018, s. 246). Mann-Whitney U testinde bağımsız değişkene ait veriler sayısal karakterle ifade edilmeli, örneklem birbirinden bağımsız olmalı, bağımlı değişkene ilişkin ölçümler, sıralama, aralık veya oran ölçeğinde olmalıdır (Ural & Kılıç, 2005, s. 241).

Tablo 4.19. Mann-Whitney U Testi İstatistiği

Test İstatistiği				
Mobilya-Metal	Faktor_3	Faktor_4	Faktor_5	Faktor_6
Mann-Whitney U	4261,000	3576,000	2956,000	4112,000
Wilcoxon W	8539,000	8626,000	7234,000	8390,000
Z	-0,915	-2,737	-4,367	-1,305
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,360	0,006	0,000	0,192
Mobilya-İnşaat Yapı Malzemeleri	Faktor_3	Faktor_4	Faktor_5	Faktor_6
Mann-Whitney U	1722,000	966,500	1597,000	1325,500
Wilcoxon W	2583,000	1827,500	5875,000	5603,500
Z	-0,823	-4,602	-1,449	-2,817
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,411	0,000	0,147	0,005
Mobilya-Tekstil	Faktor_3	Faktor_4	Faktor_5	Faktor_6
Mann-Whitney U	1584,500	1627,500	1716,000	1779,000
Wilcoxon W	2487,500	2530,500	5994,000	2682,000
Z	-1,716	-1,511	-1,066	-0,757
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,086	0,131	0,286	0,449
Metal-İnşaat Yapı Malzemeleri	Faktor_3	Faktor_4	Faktor_5	Faktor_6
Mann-Whitney U	1673,500	1533,500	1723,500	1687,500
Wilcoxon W	2534,500	2394,500	2584,500	6737,500
Z	-1,804	-2,416	-1,506	-1,692
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,071	0,016	0,132	0,091

Tablo 4.19. Mann-Whitney U Testi İstatistiği (Devamı)

<i>Metal-Tekstil</i>	Faktor_3	Faktor_4	Faktor_5	Faktor_6
Mann-Whitney U	1479,000	1887,500	1662,500	1721,500
Wilcoxon W	2382,000	6937,500	2565,500	2624,500
Z	-2,925	-0,980	-1,987	-1,737
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,003	0,327	0,047	0,082
<i>İnşaat Yapı Malzemeleri-Tekstil</i>	Faktor_3	Faktor_4	Faktor_5	Faktor_6
Mann-Whitney U	766,500	520,500	826,000	541,000
Wilcoxon W	1669,500	1381,500	1729,000	1444,000
Z	-0,901	-3,220	-0,324	-3,003
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,367	0,001	0,746	0,003

Tablo 4.19’da test istatistiklerine bakıldığında olasılık (p değeri) 0,05’den küçük olan mobilya ve metal sektörleri arasında uygulanan politikalar ve gümrük uygulamalarıyla; mobilya ve inşaat malzemeleri sektörlerinde uygulanan politikalar ve ihracat teşvikleriyle; metal ve inşaat yapı malzemeleri sektörleri arasında uygulanan politikalar konusunda; metal ve tekstil sektöründe ülkelerin mevzuatları ve gümrük uygulamalarıyla; inşaat yapı malzemeleri ve tekstil arasında ise uygulanan politikalar ile ihracat teşvikleriyle ilgili konularda anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Kruskal–Wallis H yöntemi ve Mann-Whitney U testi sonuçlarından mevzuatların dil ve anlatımı, kota ve tarife uygulamaları, döviz uygulamaları ile ilgili sorulara verilen ortalama puanlar arasında farklılık olmadığı elde edilmiştir. Anlamlı farklılık olmaması çalışmaya katılan sektörlerde bu üç faktöre dair konularda yaşanan ortak sorunlar olduğunu göstermektedir. Fakat ülkelerin mevzuatları, uygulanan politikalar, gümrük uygulamaları ve ihracat teşvikleriyle ilgili sorulara verilen puan ortalamalarına bakıldığında sektörler arasında anlamlı farklılık olduğu ve bu konuda sektörlerde farklı sonuçların olduğundan bahsedilebilmektedir. Bu analizlerden sektörler arasında ihracat teşvikleri, gümrük uygulamaları, uygulanan politikalar ve ülkelerin mevzuatları ile ilgili sorunların farklılıklar gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de cari açık ekonomik krizlerin nedenleri arasında kabul edilmektedir. Son dönemde Türkiye ekonomisinde en çok tartışılan konuların başında cari açık gelmektedir. Değişiklikler cari açığa ekonomik eğilimler için sinyaller olarak algılanmakta ve bu nedenle cari açığın şekillenmesinde belirleyici ekonomik kararlar ve beklentiler rol almaktadır. Dolayısıyla cari işlemler açığındaki değişiklikleri izlemek ve cari işlemler açığının belirleyicilerini ve nedenlerini araştırmak gerekmektedir. Cari işlemler açığının belirleyicileri arasında ise tasarruf yetersizliği, dış ticaret açığı, döviz kuru politikası, uygulanan mali politikalar, enerjide dışa bağımlılık, faiz oranları, bütçe açığı vb. yer almaktadır.

Cari işlemler açığının belirleyicilerinden biri olan dış ticaret açığı, cari açığın 2/3’ünü oluşturmaktadır. Türkiye’de cari açığın büyük oranda dış ticaret açığından kaynaklandığı göz önüne alınırsa dış ticaret açığına dair unsurlara yönelerek çözümler üretmek gerekecektir. Literatürde cari hesabı oluşturan ihracat ve ithalat arasındaki durağan olmayan ve iki zaman arasındaki korelasyonu incelemek için geliştirilen teknik ile cari hesabın kısa vadede etkisinin olduğunu ve uzun vadede sürdürülebilir olduğu gösterilmektedir. Diğer bir deyişle, uluslararası bütçe kısıtlamaları sağlayan ve uzun vadeli doğru makroekonomik politikalar uygulayan ülkeler, uzun vadede ihracat ve ithalatı dengelemeyi başarmışlardır.

Bu çalışmada cari işlemler açığına neden olan belirleyicilere detaylı olarak değinilmiş olup bu belirleyicilerden birisi olan dış ticaret açığının azaltılmasına yönelik araştırmalar yapılmıştır. Dış ticaret açığının temel nedeni bir ülkenin yapmış olduğu ithalatın ihracattan fazla olmasıdır. Kayseri ilinde imalat sanayi sektörlerindeki işletmelerin Türkiye’de uygulanmakta olan ithalat, ihracat, gümrük, kambiyo mevzuatları ve döviz kuru, kota, tarifeler, ihracat teşvikleri gibi politikalarla ilgili sorunları tespit edilip, sektörler arasında bu sorunlarla ilgili genel bir sonuç elde edilip edilemediği araştırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda dış ticaret mevzuatları ve politikalarıyla ilgili sorunların mevzuatların dil ve anlatımı, kota ve tarifleri, ihracat teşvikleri, döviz uygulamaları, gümrük uygulamaları ve uygulanan politikaları kapsadığı

sonucuna varılmıştır.

Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet göstermekte olan dört farklı sektörde anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasında katılımcılara, dış ticaret mevzuatlarının dil ve anlatımı, tarife ve kotalar, ihracat teşvikleri, vergi uygulamaları, gümrük ve kambiyo mevzuatları, uygulanan politikalarla ilgili 5'li likert ölçek ile hazırlanmış toplam 29 soru ve yapılandırılmamış olarak hazırlanmış 5 soru sorularak dış ticaret mevzuatları ve uygulanan politikalar ile ilgili sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu anket çalışmasına mobilya sektöründen 92, metal sektöründen 100, inşaat yapı malzemeleri sektöründen 41 ve tekstil sektöründen 42 katılımcı katılmıştır. Çalışmanın örneklem sayısı 275 olarak oluşturulmuştur.

Mobilya sektörünün dış ticaret mevzuatları ve uygulanan politikalar ile ilgili sorunlarına bakıldığında dış ticaret mevzuatları dil ve anlatımın sade olmadığı, mevzuatlara kolaylıkla ulaşamadıkları, mevzuatlardaki dil ve anlatım yönünden aksaklıkların dış ticaretlerini olumsuz etkilediği, döviz kuru uygulamaları ile kota ve tarifelerin dış ticaretlerini olumsuz yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Ayrıca bu sektördeki katılımcılar dış ticaretin arttırılmasının mevzuatlarla ilişkisi olduğunu, mevzuatlarda değişikliklerin yapılması gerektiğini ve cari açık sorununun ihracat teşviklerinin arttırılıp, ithalatta kota ve tarife kontenjanları sorunları çözüldükten sonra düzeleceğine dair görüşlerini belirtmişlerdir.

Metal sektörüne bakıldığında dış ticaret mevzuatlarının dil ve anlatımını sade ve anlaşılır bulmadığı, mevzuatlara kolaylıkla ulaşamadıkları, ihracat teşviklerinin yeterli düzeyde olmadığı, ihracat teşviklerinden haberdar olmadıkları, uygulanan döviz kuru politikalarından olumsuz etkilendikleri anketteki ilgili sorulara verdikleri yanıtlardan anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra ihracatta ve ithalatta uygulanan vergi oranlarının ve çeşitliliği ile ithalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerin, gümrük gözetim süreleri ve gümrük kanununda belirtilen para cezalarının dış ticaret faaliyetlerini olumsuz etkilediklerini belirtmişlerdir. Mobilya sektöründeki katılımcıların belirttiği cari açık sorununun dış ticaret mevzuatlarıyla ilgili olduğuna dair görüşlere metal sektöründe yer alan işletmelerde benzer yanıtlar vermiştir.

İnşaat yapı malzemeleri sektöründe yaşanan sorunlarda ise; mevzuatların dil ve anlatımının sade ve anlaşılır olmadığı, mevzuatlara kolaylıkla ulaşamadıkları yer almaktadır. Bu sorunlar haricinde katılımcılar işletmelerinin uygulanan döviz kuru

politikalarından, ihracatta ve ithalatta karşılaşılan vergi çeşitliğinden ve vergi oranlarının yüksekliğinden, gümrük gözetim süreleri ve gümrük uygulamasındaki para cezalarından, kambiyo mevzuatı kapsamında ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğundan olumsuz etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Sektörde dış ticaret işlemleri sırasında genellikle kendi ülke mevzuatımızdan kaynaklı sorun yaşandığı, yapılan analizler sonucunda katılımcıların yanıtlarından elde edilmiştir. Cari açık sorununun dış ticaret mevzuatlarıyla ilgili olduğuna dair görüşlere inşaat yapı malzemeleri sektöründe yer alan işletmeler de katıldıklarını belirtmişlerdir.

Tekstil sektöründeki katılımcılar; dış ticaret mevzuatlarına kolaylıkla ulaşamadıklarını, mevzuatların dil ve anlatım yönünden sade ve anlaşılır olmadığını, ihracat teşviklerinin yeterli düzeyde olmadığını, uygulanmakta olan döviz kuru politikalarının, kota ve tarife uygulamalarının, vergilerin çok çeşitli olmasının, gümrük gözetim sürelerinin uzun olmasının, gümrük kanununda beyan edilen para cezalarının, kambiyo mevzuatı kapsamında ihracat bedellerinin yurda getirilme zorunluluğunun, ithalatı kısıtlamak için alınan tedbirlerin dış ticaret faaliyetlerini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Cari açık sorununun dış ticaret mevzuatlarıyla ilişkisi olduğu konusunda tekstil sektöründeki katılımcılar da olumlu yanıt vermişlerdir.

Frekans analizi ile yapılmış olan bu temel analizlerde dış ticaret mevzuatları ve uygulanan politikalar ile ilgili sektörler arasında önemli farklılık olup olmadığı Kruskal-Wallis H yöntemi ve Mann-Withney U testi ile analiz edilmiştir. Bu testler sonucunda dış ticaret mevzuatlarının dil ve anlatım yönünden, kota ve tarife uygulamalarından, döviz uygulamalarından dolayı tüm sektörlerde ortak sorun olduğu katılımcıların ilgili sorulara vermiş olduğu yanıtların ortalama puanlarında anlamlı farklılık çıkmamasından anlaşılmıştır. Ülke mevzuatları, uygulanan politikalar, gümrük uygulamaları ve ihracat teşviklerine dair sorunlarda sektörler arasında anlamlı farklılıklar çıkmıştır. Bu araştırmada Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde yer almakta olan dört farklı sektör örneklemini bazında ihracat ve ithalat faaliyetlerine devam eden işletmelerin dış ticaret mevzuatlarıyla ve politikalarla sorun yaşamalarından dolayı ihracat ve ithalatlarının olumsuz yönde etkilendiğini ve bu durumun dolaylı olarak cari açık sorununa da sebep olduğu yapılan analizler sonucunda anlaşılmıştır. Özellikle mevzuatların dil ve anlatımı, döviz kuru uygulamaları, gümrük uygulamaları, vergi oranlarının yüksekliği ve çeşitliliği konusunda sektörlerde sorunlar yaşanmakta olup sektörlerin ihracat

teşviklerinden faydalanamadıkları ve faydalanmakta olan işletmelerinde ihracat teşviklerinin yeterli düzeyde olmadığı işletmeler tarafından belirtilmiştir.

Likert ölçekli soruların analizine ek olarak katılımcılara yöneltilmiş olan yapılandırılmamış sorularda ise katılımcıların çoğunluğu dış ticaret mevzuatlarında ve politikalarda yapılacak düzenlemeler ile cari açık sorununun çözülebileceğini düşündüklerini belirtmiştir. Dış ticaret mevzuatlarında yaşanan sorunlar dışında kalifiyeli mavi yaka personeli eksikliği, personel maliyetinin yüksekliği, yabancı dil yetersizliği, kaynaklara erişim sorunu, pazarlama faaliyetlerinde sorunlar yaşanıldığı tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük çoğunluğunun navlun desteği istemesi dikkat çekmiştir. Son olarak ithal mal mı yoksa yerli mal mı kullandıklarına dair soruda katılımcılar ithal malı daha çok tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. İthal malı tercih etmelerindeki sebeplerde ise ithal malın daha ucuz, kaliteli, kolay ulaşılabilir, çok alternatifli olmasından dolayı kullandıklarını söylemişlerdir. Katılımcıların bu önerileri cari şemler açığının kapatılmasında politika önerisi olarak politika yapıcılara yol gösterecektir.

Bu çalışma, sektörlerde yaşanmakta olan dış ticaret mevzuatları ve uygulanmakta olan politikalarla ilgili temel sorunları analiz ederek çözüm elde edilmesi için ön araştırma özelliğine sahip niteliktedir. Özetle; sektörlerdeki dış ticaret ile ilgili sorunların detaylı olarak analiz edilmesi ve sorunlara dair bulunan çözümlerin sonucunda ihracat ve ithalata bağlı olan dış ticaret açığının azalacağı, cari açık sorununa da olumlu yönde etki edeceği söylenebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları: Sık Kullanılan İstatistiksel Analizler ve Açıklamalı SPSS Çözümleri*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Akgöl, G. (2016). *Tarife ve Kotaların Uluslararası Ticaret Yapan KOBİ'lere Etkisi: Bir Çalışma Konusu: Türk Tekstil KOBİ'leri*. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Akgül, A., & Çevik, O. (2003). *İstatistiksel Analiz Teknikleri: SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları*. Ankara.
- Akın, H. (2016). *Yeni İşimiz Dış Ticaret*. Ankara: Elma Yayınevi.
- Aksoy, T. (2012). *2001 Sonrası Türkiye'de Uygulanan Sanayileşme Stratejileri*. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, T. (2012). *2001 Sonrası Türkiye'de Uygulanan Sanayileşme Stratejileri*. Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, SPSS Uygulamalı* (4. Baskı). Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Ateş, E. (2008). *Türkiye'nin Sanayileşme Süreci ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sanayi İhracatı ve GSMH'ya Etkisi 1983-2000 Yılları Üzerine Bir Uygulama*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, E. (2019). *Cari İşlemler Açığını Azaltmaya Yönelik Yapısal Reformlarda Devletin Rolü: Türkiye Enerji Piyasası Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı.
- Bakanlığı, T. C. (2019). *Damping ve Sübvansiyon Rehberi*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı.
- Balkanlı, A. O. (2004). *Küresel Ekonomi Koşullarında Türkiye'nin Dışa Açılması Ve Gelişme Sorunu (1980-2002)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Benli, A. (2018). *Türkiye Ekonomisinde Cari İşlemler Açığının Temel Belirleyicileri: 2001 Krizi Sonrası Dönemin Analizi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Conference, United Nations on Trade and Development. (2012). *International Classification of Non- Tariff Measures. United Nations on Trade and Development* (ss. 28-39). New York and Geneva: United Nations on Trade and Development Conference.

- Çadircıbaşı, Ş. (1991). *İhracata Yönelmenin Sanayileşme ve Kalkınmayla İlişkisi ve İhracatı Teşvik Politikası*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakır, A. (2014). *Faktör Analizi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çarıkçı, E. (1983). *Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sanayileşme Politikaları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Çarıkçı, E. (1983). *Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sanayileşme Politikaları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Çekim, E. (2009). *Türkiye'de Cari Açık Sorunu*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, K. (2008). *Uluslararası İktisat*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Çelik, P. D., Kalaycı, Y. C., & Sandalcılar, Ö. G. (2008). *Dış Ticaret İşlemleri Yöntemi*. Trabzon: Murathan Yayınevi-Matbaa.
- Çetrez, M. (2017). *Cari İşlemler Dengesinin Belirleyicileri: Ekonometrik Bir Uygulama (1986-2013)*.
- Dağ, M., & Tüğen, K. (2018). Türkiye'de Bütçe Açıklarının Nedenleri ve Finansman Yöntemleri: Bir Dönemsel Değerlendirme. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 220-233.
- Demir, D. İ. (2020). *SPSS ile İstatistik Rehberi*. İstanbul: Efe Akademi.
- Demir, M. (2013). Enerji İthalatı Cari Açık İlişkisi, VAR Analizi ile Türkiye Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* (9), ss. 14-27.
- Demirgil, B., & Türkay, H. (2017). Türkiye'de Faiz Oranlarını Etkileyen Faktörler: Bir ARDL/ Sınır Testi Uygulaması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, ss. 909-925.
- Doğan, E. (2014). *Türkiye'de Cari Açık Sorununun Yapısal Nedenleri ve Ekonomik Etkileri*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Doğruel, F., & Doğruel, S. (2006). Bıçak Sirtında Büyüme ve İstikrar: Arjantin, Brezilya, Meksika, İsrail, Türkiye Deneyimleri. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Durmuş, B., Yurtkoru, S., & Çinko, M. (2016). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.

- Düğer, P. D., & İSGENDER, M. (1999, Haziran). Ekonomik Kalkınma Stratejileri ve Bazı Ülke Deneyimleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi* (2), ss. 23-36.
- Ekşi, F. (2010). *Türkiye'de Cari Açık ve Finansmanı (1980-2009)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı. www.tez.gov.tr adresinden alındı.
- Ekşi, F. (2010). *Türkiye'de Cari Açık ve Finansmanı (1980-2009)*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Elitaş, B. L., & Şeker, G. A. (2017). Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Önlemlerin Rolü: Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, ss. 57-73.
- Emirkadı, Ö. (2017). Türkiye Ekonomisinde İkiz Açıklar: Kuramsal Yaklaşımlar ve Ampirik Literatür Üzerine Değerlendirmeler. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ss. 81-95.
- Emiroğlu, G. (2012). *1980 Sonrası Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı ve Büyüme İlişkisi: Bir Ampirik Uygulama*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.
- Erteği, İ. (1995). *Türkiye'de İthal İkamesi ve İhracata Yönelik Sanayileşmenin Kalkınma Üzerine Etkileri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertürk, E. (1993). *Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegresyonlar*. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe-Yöntem- Analiz*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Han, E., & Kaya, A. A. (2012). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*. Ankara: Nobel Yayınları.
- İncekara, A. (1985). *Türkiye'de Sanayileşme Politikaları ve İhracata Yönelik Stratejiye Geçiş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İyibozkurt, P. D. (2001). *Uluslararası İktisat*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Kalaycı, Y. D., Çelik, P. K., & Sandalcılar, Ö. G. (2008). *Dış Ticaret İşlemleri Yöntemi*. Trabzon: Murathan Yayınevi.

- Karaçayır, E. (2014). *Cari İşlemler Hesabının Finansmanı: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama*. Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı. www.tez.gov.tr adresinden alındı
- Karaçayır, E. (2014). *Cari İşlemler Hesabının Finansmanı: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama*.
- Karagöl, V. (2016). *Türkiye'de Cari Açık Sorunu ve Politika Uygulamaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Karaman: Karamanoğlu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.
- Karluk, S. R. (2003). *Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Karşlı, F. (2018). *İhracata Yönelik Sanayileşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri: Güney Kore ve Arjantin ile Kıyaslamalı Analiz*. Çorum: Hitit Üniversitesi.
- Kaya, M. (2016). Türkiye'nin Cari Açık Sorunu ve Nedenleri. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), ss. 51-75.
- Kaygısız, A. D., Kaya, D. G., & Kösekahyaoğlu, L. (2016). Türkiye'de Tasarruf, Yatırım, Cari Açık ve Büyüme:1980-2004 Dönemi Üzerine Nedensellik İlişkisi Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ss. 278-295.
- Kazgan, G. (1988). *Ekonomide Dış Açık Büyüme Olgusu* (2. Basım b.). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kepenek, Y., & Yentürk, N. (2007). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koç, S. (2017). *Türkiye'de Para Politikasının Ödemeler Bilançosuna Etkisi:2003-2015*. Doktora Tezi, Isparta.
- Koçum, M. (2017). *Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmaları Kapsamında Türkiye'nin Dış Ticaret Politikası Savunma Araçları*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Konaç, İ. (2018). *Dış Ticaret ve Cari İşlemler Dengesinin Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisinin Regresyon Analizi İle İncelenmesi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.
- Konaç, İ. (2018). *Dış Ticaret ve Cari İşlemler Dengesinin Türkiye'nin Ekonomik Büyümesinin Üzerindeki Etkisinin Regresyon Analizi ile İncelenmesi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı. www.tez.yok.gov.tr adresinden alındı.

- Konya, S. (2012). *İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejilerinin Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Konya, S. (2012). *İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejilerinin Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurhan, E. (2019). *Türkiye'de İhracat Mevzuatına Uyum Sorunlarının Tespiti ve Analizi: Konya İli İhracatçıları Örneği Üzerine Ampirik Bir Çalışma*. Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçükaksoy, İ., & Çiftçi, İ. (2014). Dış Ticaret Hadlerinin Dış Ticaret Dengesine Etkisi: Harbeger- Laursen-Metzler Hipotezinin Türkiye Uygulaması. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, ss. 107-119.
- Meier, G. (1980). *International Economics: Theory of Policy*. Oxford University Press.
- Mütevellî, D. (2018). *1980 Sonrası Dönemde Türkiye'nin Cari Açık Sorunu ve Sürdürülebilirliği*. Karabük: Karabük Üniversitesi.
- Ordu, M. (2008). *Ödemeler Bilançosundaki Dengesizliklerin Ekonomik Gelişme Üzerine Olan Etkileri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Önal, H. (2009). *Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri ve Sanayileşme Stratejileri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbey, F. R. (1999). *Bütünleştirilmiş Sanayileşme Stratejisi Çerçevesinde Türkiye'de Sanayileşmenin Değerlendirilmesi*. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Özcan, B., & Peker, A. E. (2018). Özel Tasarrufun Belirleyenleri; Türkiye Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 182-198.
- Özdemir, F. (2010). *Döviz Kuru Sistemleri ve Ödemeler Bilançosu İle İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- Özkaya, H. B. (2019). *Türkiye'de Cari İşlemler Açığının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri (2006- 2016)*. Giresun: Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı. www.tez.yok.gov.tr adresinden alındı.
- Özkaya, H. B. (2019). *Türkiye'de Cari İşlemler Açığının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri (2006- 2016)*. Giresun: Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.
- Özmen, M. F. (2019). *Cari Açık-Bütçe Açığı-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Örneği*.

- Öztürk, G. (2013). *2000 Yılı Sonrası Türkiye'de Cari Açık Sorunu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Öztürkler, H. (2012). Cari İşlemler Açığı, Nedenleri ve Çözüm Önerileri. *İktisat ve Toplum*(16).
- Parasız, İ. (2005). *Kalkınma Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Sağır, H. (2011). *İthal İkameci Sanayileşme ve İhracata Dönük Büyüme Stratejileri: Latin Amerika, Doğu Asya Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırmalı Analizi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sancak, E., & Demirci, N. (2012). Ulusal Tasarruflar ve Türkiye'de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, ss. 188-189.
- Savaş, V. (1982). *Kalkınma Ekonomisi*. İstanbul: Ar Basım.
- Seyidoğlu, H. (1993). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Yayıncılık. Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, P. H. (2003). *Uluslararası Finans*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, P. H. (2017). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Yıldız Basımevi. Şanlı, B. (1997). *Sanayileşme Stratejileri ve Türk Dış Ticareti*. İstanbul: Nesil Matbaacılık.
- Şanlı, B. (1997). *Sanayileşme Stratejileri ve Türk Dış Ticareti*. İstanbul: Nesil Yayıncılık. Taymaz, E. (2020, Eylül 02). *Yetkin Report*. www.yetkinreport.com adresinden alındı.
- TCMB. (13 Mart 2009). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bülten.
- TCMB. (2015). *Tasarruf-Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- Terkoğlu, D. Ö. (2010). *Uluslararası İktisat II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Terkoğlu, Ö. İ. (2010). *Uluslararası İktisat II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- The World Bank. (2019). 2019 tarihinde The World Bank: <https://data.worldbank.org> adresinden alındı.
- Türk, G. K. (2019). *Türkiye ve Farklı Ülke Grupları İçin Cari İşlemler Dengesinin Belirleyicileri*. İzmir:Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.* (2019). TCMB: <https://www.tcmb.gov.tr> adresinden alındı.
- Türkiye İstatistik Kurumu.* (2018). TÜİK: <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden alındı.
- Türkiye İstatistik Kurumu.* (2019). <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden alındı.
- Türkoğlu, S. (2018). *Enerji Tüketimi-Cari Açık-Döviz Kuru İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Analiz.* Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı. <https://www.tez.gov.tr> adresinden alındı.
- Ural, A., & Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi.* Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uzun, S. (2018). *Türkiye'de Cari Açığın Nedenleri: Zaman Serisi Analizleri (1980-2017).* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.
- Yediparmak, G. (2014). *Türkiye'de Cari İşlemler Dengesi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (2003-2012).*
- Yıldırım, M. C. (2010). *Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ödemeler Bilançosu Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Örneği.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.
- Yılmaz, D. M. (2005). *Dünya Ticaret Örgütü Kuralları Açısından Sübvansiyonlar ve Telaflı Edici Tedbir Soruşturması.* Ankara: TOBB Yayınları.
- Yılmaz, K. (1990). *Türkiye Ekonomisinde İthal İkame Sanayileşmeden Dışa Açılmaya Geçiş.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, N. (2009). *Cari Açığın Finansmanında Türkiye Uygulamasının Değerlendirilmesi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. www.tez.gov.tr adresinden alındı.
- Yiğit, H. (2018). *Türkiye'deki Cari İşlemler Açığı Sorunu: Nedenleri, Ekonomiye Etkileri ve Çözüm Önerileri.* Çorum: Hitit Üniversitesi.
- Yurdakul, E. M. (2014). *Türkiye'de İthalatın Gelişimi ve İthalatın Sinir Ağları Yöntemi ile Tahmin Edilebilirliğine Yönelik Bir Analiz.* Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüce, U. Y. (2011). *Uluslararası Ticarete Sübvansiyon ve Karşı Önlemler.* İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.

ÖZGEÇMİŞ

1. İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Cavidan Tuğçe KELEŞ

Uyruğu : T.C.

2. ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Havacılık Yönetimi	Anadolu Üniversitesi	2012-2017
Yüksek Lisans	Uluslararası Ticaret ve Lojistik	Kayseri Üniversitesi	2018-2022
Doktora			

3. YABANCI DİL:

İngilizce: İYİ